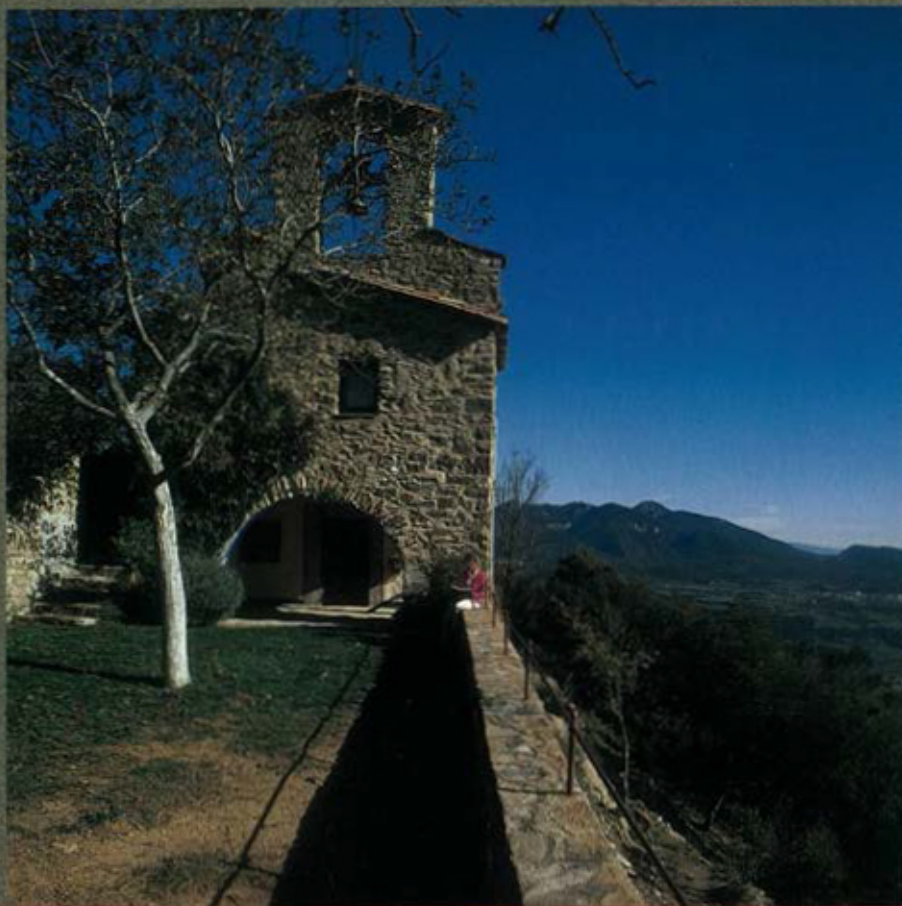

Carles Sapena

Els ermitans

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

45 GUIES

ELS ERMITANS

Carles Sapena i Aznar

111 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 111

Sèrie: Guies (Núm. 45)

Primera edició en català: Març de 2004

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

www.ddgi.org/quaderns

Director de la col·lecció:

Joaquim M. Puigvert

2

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Pepa Balsach,
Xavier Besalú, Maria Antònia Canals, Josep M. Cortadellas,
Xavier Cortadellas, Jordi Dalmau, Joan Domènech,
Maria Carme Domènech, Marta Franch, Rosa Maria Gil,
Glòria Granell, Àngel Jiménez, Montserrat Manén,
Jordi Mascarella, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Marina Puig, Josep Pujol, Josep Pujolràs, August Rafanell,
Dolors Reig, Anna Ribas, Josep Maria Rus, Joan Sala,
Antoni Solà, Narcís Sureda, Xavier Terradas,
Montserrat Vayreda, Eva Vázquez, Anna M. Viader,
Antoni Vilà, Mariàngela Vilallonga, Dani Vivern.

Cartografia:

Salvador Oliva

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 18 50 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

A/e: publicacions@ddgi.org

Infografia i impressió:

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-95187-63-9

Dipòsit legal: Gi-0119/04

LA NOSTRA PORTADA

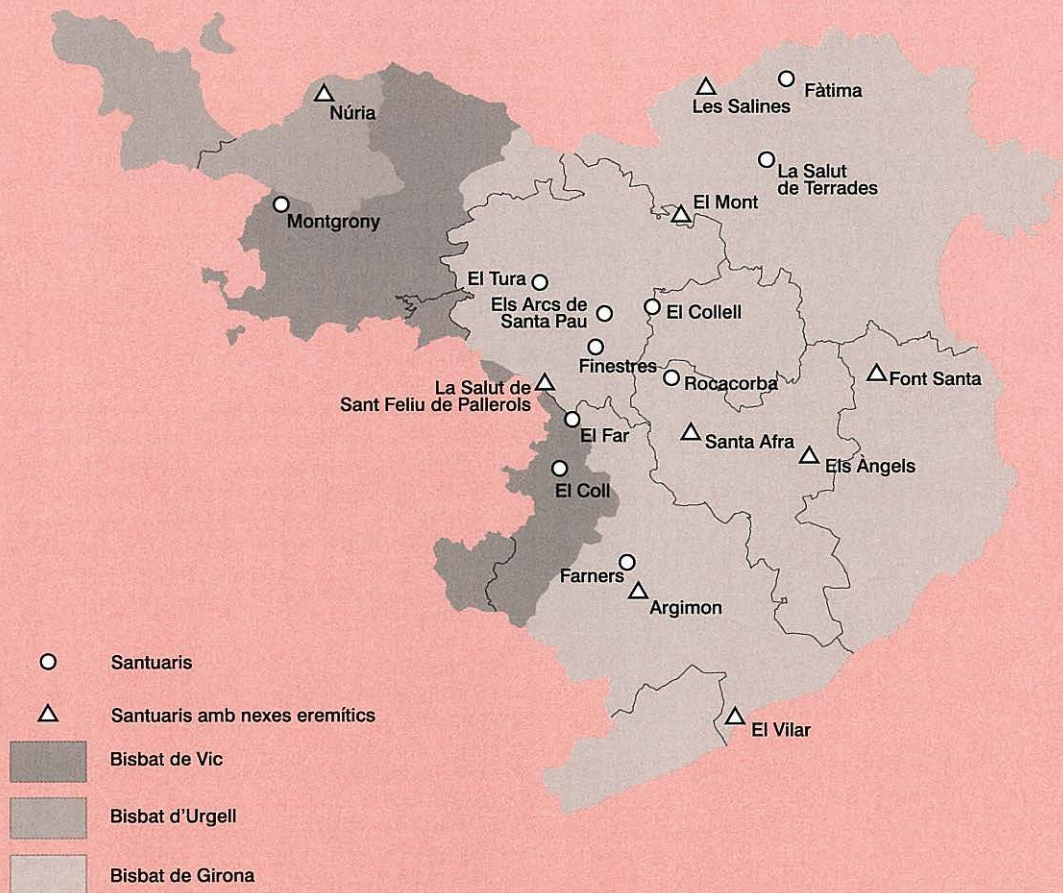
Santa Maria del Cós (Montagut, la Garrotxa).

Foto: Jordi S. Carrera

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1. Els pares i les mares del desert	8
2. L'erm	10
3. L'anacoretisme rupestre	12
4. Evolució	14
5. Psicologia i espiritualitat	16
6. El dret canònic	18
— La regla tarraconense	20
7. El monaquisme	22
8. El Montserrat	24
9. El Montsant	26
10. Els cartoixans	28
11. Els mendicants	30
12. Els religiosos	32
— Els deserts eremítics	34
13. Ethnografia	36
14. Literatura	38
15. L'ermità del Mont	40
16. Els santuaris	42
17. Aplecs d'ermita	44
— En Zu	46
18. El País Valencià	48
19. Els ermitans mallorquins	50
20. Fenolledès-Conflent-Rosselló	52
21. Vallespir-Salines-Bassegoda	54
22. L'Albera	56
23. La serra de Rodes i el cap de Creus	58
24. La plana i els aspres de l'Empordà	60
— Sant Sebastià, Pla i Dalí	62
25. L'Empordanet	64
26. La marina del Baix Empordà	66
27. L'Ardènia	68
28. La Selva	70
29. El Montseny	72
— Els ermitants de Fornils	74
30. El Gironès	76
31. La Vall de Llèmena	78
32. El Pla de l'Estany	80
33. La Garrotxa	82
34. Ermitatges pirinencs	84
— Hagiografia	86
35. Sarabaites	88
36. Ermitans del s. XXI	90
37. Recerca i patrimoni	92
— Bibliografia i procedència de les fotografies	94
— Glossari	97

Santuaris de les terres de Girona

FONT: Guia 2003 de l'Església de Girona; Guia 2003 de l'Església de Vic; Guia 2003 de l'Església d'Urgell

Situació

L'eremitisme és un estil de vida que s'integra en diferents tradicions espirituals presents a l'Orient i l'Occident. Aquest opció, però, és un domini marginal per a les estructures de les esglésies. Notes característiques són l'anonimat, el control contrainstintiu i l'abstenció de la superfluïtat. Cal fer les aproximacions culturals des d'una perspectiva transversal a l'empara de l'antropologia, la religió, la història de les mentalitats, la psicologia, les lletres i les arts. Tanmateix, existeix un eremitisme civil –ideològic– ben allunyat de l'esfera de les confessions.

Els anacoretas i ermitans han estat percebuts socialment com uns éssers extemporanis i se'ls ha tractat amb prevenció, curiositat o rebuig. A voltes, tot un imaginari ha contribuït a la tergiversació d'aquests *outsiders*.

Els ermitans i les ermitanes no han tingut cap interès per passar a la història. Han volgut desaparèixer de la societat, ser ningú. En aquest context, pretendre fixar les seves petges de manera segura en el temps i l'espai és un objectiu inabastable. L'estratègia emprada en aquest quadern per a situar la geografia eremítica ha consistit a seguir una pista indicativa: les fonts de l'Arxiu Diocesà de Girona que ha referenciat el seu director, Josep M. Marquès. Cal considerar altres cauteles. No tots els ermitans sobre el paper ho varen ser realment, i viceversa. Per això el criteri ha estat considerar ermita el lloc de culte on s'ha documentat l'estada de donats i/o ermitans.

L'eremitisme acumula una experiència històrica de disset segles. Els ermitans varen començar al desert i avui s'adapten a les perifèries de les metròpolis. Han passat de les localitzacions energètiques en plena natura als pisos en barris llòbregos. Ara, en l'era de la comunicació, continuen reivindicant el retir mundà, qüestionant l'*status quo* civil i religiós, i testimoniant un paradigma ecopacifista.

Cronologia

250-356 Antoni adopta la vida anacorètica i atrau seguidors. Biografiat per St. Atanasi d'Alexandria.

320 Pacomi (286-346), deixeble de l'ermità Palemó, reuneix un grup d'eremites i crea la primera comunitat monàstica a Tabennisi, a la riba dreta del Nil.

385 Jeroni, després de la seva estada al desert de Calcis (Síria) s'estableix a Terra Santa i debat l'ascetisme primitiu.

963 Construcció de la Gran Laura de l'Athos.

974 Citació de les esglésies eremítiques de la serra de Rodes i cap de Creus.

1012 Romuald (952-1027) funda l'orde eremita dels camaldolesos.

1035 Pere Damià, al desert de Fonte Avellana, esdevé teòleg de l'eremitisme.

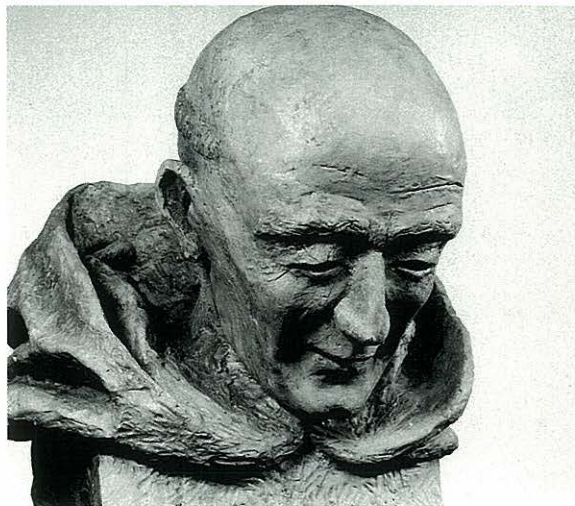
1045-1116 Vida de Robert d'Arbrissel, fundador dels ermitans de Fontevrault.

1050-1124 Vida d'Esteve de Muret, fundador dels ermitans de Grandmont.

1084 Mestre Bru crea la Cartoixa.

1242 Fundació dels carmelites.

1256 Institucionalització dels ermitans agustins.

Sant Bru, bronze de dom Lluís M. de Pont (1974).

1265 Els carmelites descalços estableixen a Perpinyà la primera fundació catalana.

1277 Guillema, donada a Sant Daniel de Calonge.

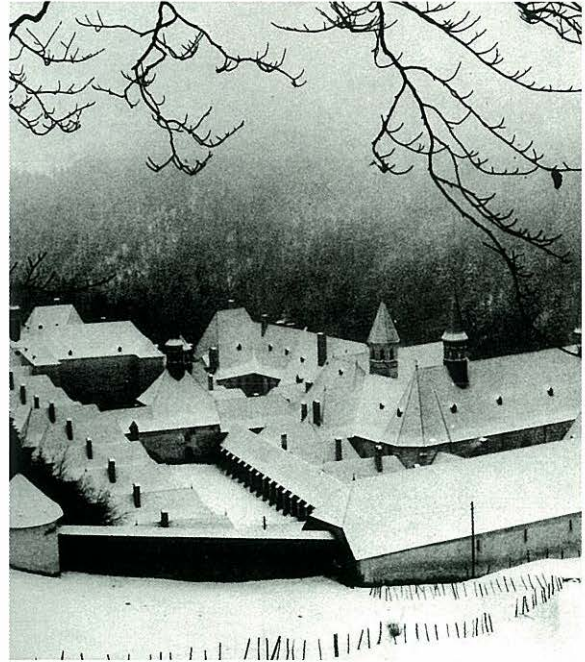
1283 Ramon Llull compon *Blanquerna* a Montpeller.

1294 Un ermità va ser elegit papa amb el nom de Celestí V. El seu pontificat fou breu: del 5 de juliol al 13 de desembre.

1313 *Llibre de consolació d'ermità*, de Ramon Llull.

1396 Uns ermitans montserratins funden Santa Caterina al Montgrí.

- 1523** Pau Giustiniani funda l'eremitori de Monte Corona i esdevé un teòric de la vida eremítana.
- 1540** Anacoretas de Jerusalem de pas per Girona.
- 1568** Reforma teresiano-santjoanista. Neix el Carmel descalç.
- 1584** Les constitucions sinodals tarraconenses contrariegen la vida eremítica.
- 1606** Desert de Cardó, extingit el 1835.
- 1646** Fundació de la congregació d'ermitans de Sant Pau i Sant Antoni de Mallorca.
- 1670** Impressió de l'obra del P. Montserrat Geli *Libro de la Vida Monástica y Eremítica que hicieron los antiguos Padres, y hacen hoy día los verdaderos Ermitaños de San Pablo*.
- 1688** A Perpinyà, Josep Jocabell publica *Reglas y documentos particulars per la vida eremítica*.
- 1691** Desert de les Palmes.
- 1947** Les Ermitanes de Maria funden una laura a Sant Joan d'Albera.
- 1961** El P. Estanislau, ermità a Montserrat.
- 1965** Luís Buñuel estrena la pel·lícula *Simón del desierto*.
- 1977** Edició crítica de les *Vides de sants rosselloneses*.

La Gran Cartoixa.

- 1986** L'arquebisbat de Tarragona regula l'eremitisme.
- 1992** El bisbe de Girona reconeix canònicament una eremítana.
- 2001** Erecció de l'eremitori de Santa Maria del Bosc a Agullana.
- 2002** III Congrés Europeu de Santuaris i Pelegrinatges.
- 2003** Un anacoreta ideològic habita l'Alta Garrotxa.

ELS PARES I LES MARES DEL DESERT

1

8

Els orígens del fenomen eremític cristià s'han establert en el trànsit dels segles III-IV a la Tebaida (Alt Egipte), Palestina, Síria i Capadòcia (Àsia Menor).

Les condicions de l'època es caracteritzaren per un entorn social impactat per les polítiques de Roma: persecucions religioses, economia recessionista i una alta fiscalitat varen portar la població més desfavorida a la pobresa extrema.

L'ambient miserable va fer que el desert -la geografia bíblica per excel·lència- es convertís en un refugi per a marginats, proscrips, prófugs i delinqüents. Aquest estat de coses va

*Sant Pau Ermità.
Pintura mural al sostre
de l'ermita de Santa
Caterina del Montgrí
(s. XVIII).*

propiciar la reacció de determinats homes i dones que varen expressar el seu rebuig i protesta amb una forma singular de vaga: l'anacoresi, és a dir, viure fora del sistema (*fuga mundi*). Aquesta fugida comportava l'autoexclusió personal respecte als dictats de la societat, i la sublimació del fet religiós com a darrer recurs per a atorgar un sentit a l'existència.

Les preses de consciència se singularitzaren en forma d'una asceti dràstica: l'aïllament, el silenci, la ruptura familiar, la mortificació corporal, l'abstinència sexual, i viure a la

intempèrie arrecerats en avencs naturals. Als pioners i pioneres del moviment se'ls coneix com els pares i les mares del desert.

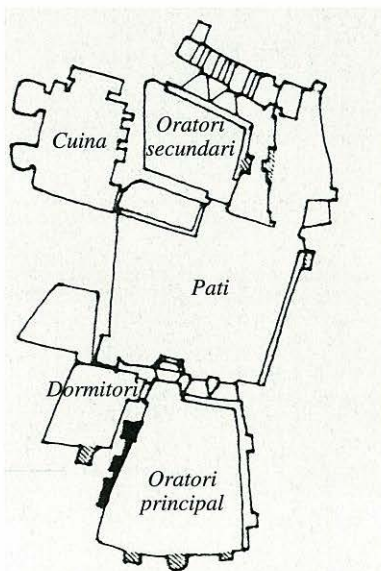
A les iniciatives individuals s'hi sumaren emuladors, la qual cosa va propiciar la instauració de les laures, és a dir, l'organització independent d'ermitoris a manera de colònies que varen vertebrar la convivència de diferents persones, tot constituint un medi material i espiritual autogestionat i sostenible. L'experiència de les laures és l'antecedent immediat del primer cenobitisme de Pacomi

(286-346), que finalment va donar lloc al monaquisme, la institucionalització definitiva de la vida religiosa.

Elies, Eliseu i Joan Baptista varen ser figures del desert. Aquest darrer personatge és descrit a l'evangeli de Mateu vestit amb pèl de camell i nodrint-se de llagostes i mel.

Les primeres fonts literàries de l'eremitisme són complexes, difuses, i responen a un registre narratiu hagiogràfic i llegendari. La tradició reconeix com a primers ermitans Pau de Tebes,

*Santa Maria Egípciaca.
Gravat de Boetius Adams
Bolswert (c. 1580-1633).*

*Planta d'una
laura del desert.*

Antoni d'Egipte -el més conegut- i Maria Egípcia d'entre les dones. Eusebi Jeroni (347-419) és autor de les tres *Vides d'ermitans*: Pau de Tebes, Hilarió i Malcus.

A través de la Mediterrània oriental l'eremitisme es va estendre a l'Occident. D'ençà del segle IV va arrelar a Europa, les Illes Britàniques i Irlanda. La compilació de màximes moralitzants coneguda com els *Apotegmes dels Pares del Desert* data del segle V.

Els capdavanters

El P. Estradé, monjo de Montserrat, va donar una visió humanitzadora dels anacoretes.

Voler presentar la figura de qualsevol dels antics anacoretes i dibuixar-ne els contorns és ficar-se en un terreny molt trepitjat, en el qual ja no sembla possible d'entrar amb la ingenuïtat que caldria, perquè s'hi tracta d'uns homes llunyans i potser estranys, que uns mitifiquen i uns altres menyspreen; uns homes que tenen a més la desgràcia de ser sovint coneguts per narracions de segona o tercera mà; uns homes que, parlant en general, han estat jutjats i fins condemnats sense haver estat primerament vistos en causa. I, tanmateix, són uns homes que, com tothom, exigeixen, perquè ho necessiten, que, si algú els vol conèixer de debò, se'ls acostii amb estimació i amb respecte; cosa que demanarà, en aquest cas, no encallar-se en els problemes històrico-crítics que susciten, sense deixar-los de banda, naturalment; ser capaç de vèncer les al·lèrgies de les ridícules que els acompanyen, sense negar que hi ha moltes coses als nostres ulls ridícules; saber veure en llurs vides la resposta adequada a una crida que cregueren ben sincerament sentir.

ESTRADÉ, Miquel: "Introducció" a *Sant Atanasi: Vida de sant Antoni*. El gra de blat, 77. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 6.

L'ERM

2

10

El lloc de l'ermità és l'erm. Un escenari inhabitat i a part. La geografia eremítica s'ha estès arreu, a manera de taca d'oli. Tant es localitza en llocs sublimes com en d'altres completament anodins. Els ermitans han trobat un lloc propici per a viure als cims, els rocams, les valls, les fondalades, les planes, a muntanya i arran de mar. Mentre unes ubicacions són amagades i feréstegues, d'altres, en canvi, són ben visibles. En tots els casos, però, mantenen una idea mítica de reserva, de protecció, de quelcom inviolable.

Els ermitans han conreat la seva identitat en uns espais relativament independents que sacralitzen més per la

presència que per la possessió. Amb el seu estranyament social han caracteritzat l'erm com un territori propici per a l'afirmació personal. I aquesta separació respecte a l'hàbitat comú dels homes -la vila o la ciutat- en pro de la soledat s'ha anat farcint de justificacions bíbliques i filosòfiques.

Viure en plena naturalesa amb allò que implica de virginitat, paradís i comunió amb el cicle del temps ha reportat una fascinació religiosa i profana que ha estat argumentada per la teologia, la psicologia i la filologia. Aquestes teoritzacions psicològiques, simbòliques i estètiques no són majoritàriament

*Exposició de Pep Sau, Erm.
La natura, mirall de les
relacions humanes.*

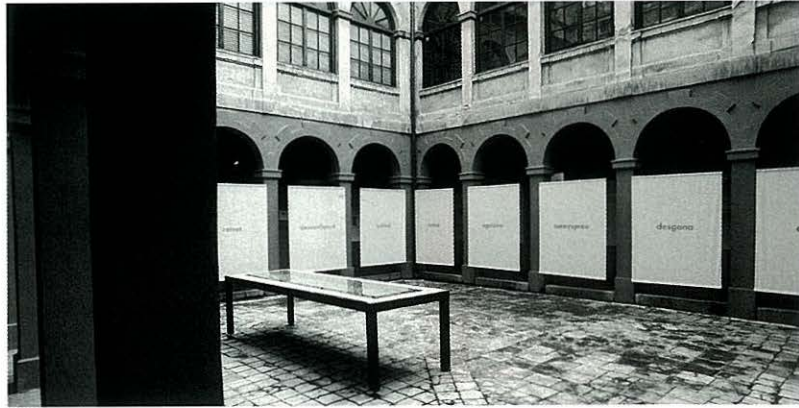

El bosc

A Europa, el bosc va prendre la mateixa significació que el desert oriental

Los hombres de la segunda función indoeuropea, los guerreros, los bellatores, los hombres de la fuerza física trataron de apropiarse en la Edad Media de los bosques para hacer de ellos sus terrenos de cacería. Pero tuvieron que compartirlos con los hombres de la primera función, los oradores, con los que rezan, con los hombres de lo sagrado que levantaron sus ermitas en el desierto, y con los hombres de la tercera función, los laboratores, los trabajadores que con la recolección de los frutos de la tierra, con la leña y el carbón, con la miel y las bellotas para los cerdos, convirtieron el bosque en un terreno suplementario de la actividad económica. Pero, a decir verdad, todas esas gentes iban sobre todo a la selva para aislarse, para comportarse como hombres de la naturaleza al huir del mundo de la cultura en todos los sentidos de esta palabra.

LE GOFF, Jacques: *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente medieval*. Edit. Gedisa. Barcelona, 1999, p. 31.

conegudes, enteses o viscudes conscientment pels militants del desert.

L'ermità es caracteritza com a detentor d'un espai tridimensional: les relacions amb ell mateix, amb la natura, i la divinitat. L'ermita, en tant que contenidor, s'ha relacionat amb idees de nínxol ecològic, de cultes arcaics i místers, i com a refugi de santedat.

La radicació en un territori obert esdevé un fonament consubstancial al fenomen eremític. Malgrat això, en la societat postindustrial s'assagen experiències urbanes, especialment en pisos situats a la *banlieue* de les grans ciutats franceses.

Genius loci

Espais sacres i efectes psicofísics

Hi ha indrets que treuen l'ànima de la letargia, indrets embolcallats, amarats de misteri, que des que el món és món han estat escollits per ser seu de l'emoció religiosa (...) Quantes vegades, a l'atzar d'una caminada feliç i profunda, no hem trobat la clariana d'un bosc, un cim, una font, una simple prada, que ens obligaven a fer callar els pensaments i a escoltar quelcom més profund que el nostre cor! Silenci! Aquí viuen els déus!

BARRÈS, Maurice, *La Colline inspirée*, inici del primer capítol, "Hi ha llocs on alena l'esperit". Cfr: ROGER, Alain: *Breu tractat del paisatge*. Edicions La Campana. Barcelona, 2000, p. 23-24.

L'ANACORETISME RUPESTRE

3

*Cova dels Ermitans.
Cap Norfeu.*

12

Els ermitoris troglodítics es localitzen en indrets remots, estranys, fins i tot “màgics”, val a dir. A voltes la interpretació de la seva cultura se situa en el terreny de la hipòtesi: no sempre és factible determinar la cronologia i els successius usos dels refugis.

La pràctica de l'anacoretisme rupestre i subterrani es va estendre a les tres grans religions monoteistes. El mateix Mahoma es retirava prop de la Meca, on va conviure amb ermitans jueus i cristians.

Les arquitectures tel·lúriques més notables són les de la Tebaida, la Capadócia, Lalibela (Etiòpia), Grècia, l'Abruzzo,

Sicília o a la vall del Loira. Sant Romà, a Provença, data del s. V.

A la Catalunya central les manifestacions estudiades se situen a la dreta del riu Llobregat i corresponen a l'antiguitat tardana i altmedieval. Les localitzades a les terres de Girona esdevenen escasses i modestes.

L'Empordà conserva un testimoni únic: *la cova dels ermitans* del cap Norfeu. Emplaçada en el vessant nord de la península i encarada a llevant, la construcció aprofita una balma acabada amb paret de pedra seca. El lloc i la pobra edificació en fan un cas emblemàtic. D'altra banda s'ha plantejat la possibilitat que hi hagués hagut ermitoris a les

Escaules, l'Ermedàs de Viladamat, a les *cavorques* del Port de la Selva, i a les *roques del Tit* a Ventalló.

A l'Empordanet es manté la hipòtesi de l'existència d'un ermitori als *Clots de Sant Julià*, entre Vulpellac i Canapost, un paisatge enigmàtic que ha reclamat l'atenció de la gearqueologia per tal de deduir-ne l'origen i una explicació global. La força de l'espai és atractiva per a l'evocació de significats simbòlics, l'ocultisme i la llegenda popular.

Companys de viatge

Una galeria de personatges diferents en un espai comú

Los antros transmiten ese halo de maravilla y asombro que conlleva todo aquello que queda fuera de la normalidad. Es obvio que los lugares que habitan o frecuentan ermitaños, pastores y salvajes contribuyen no poco a su caracterización como seres ajenos a la civilización. Como en el caso de la cueva, yermos, florestas y guaridas quedan apartados de la ciudad socializada y cristianizada. Su reino es el de la marginación real e imaginaria. Carboneros, porqueros, cazadores furtivos, caballeros desterrados, ladrones y salteadores de caminos comparten con ellos los espacios despoblados.

DEL RÍO, Alberto: "Figuras al margen: algunas notas sobre ermitaños, salvajes y pastores en tiempos de Juan del Encina", a *Humanismo y Literatura en tiempos de Juan del Encina*. Universidad de Salamanca, 1999. *Acta Salmanticensis*, 271, p. 152.

Vestigis pirinencs són la cova del Penitent, prop del Puigmal, i el roc de Ermità a la vall de les Salines. Topònims garrotxins guarden memòria: a Sadernes la cova dels Ermitons, la Cova del

Ecologistes de l'esperit

El retrat d'una radicalitat

Durant segles, entre final del Món Antic i el naixement d'Europa, molts homes poblaven els deserts d'Egipte, Palestina, Aràbia i Pèrsia; homes que vivien com les feres salvatges, en fredes coves excavades a la roca, en fortaleeses abandonades o simplement en tombes. Eren homes que s'havien guanyat una estranya reputació entre les famílies cultivades de les ciutats de la costa, com Alexandria, perquè menjaven arrels i quan sortia el sol es plantaven nus al davant de la

cova, amb els braços estesos en senyal d'amor i adoració a l'astre solar, fins que, arribat l'ocàs, queien a la nit i al dejuni; eren homes que havien abandonat les ciutats del món pagà per viure en soledat total entre les estrelles i les roques del desert que els havien precedit milions d'anys, perquè ells, els anacoretetes, també volien ser immortals, com aquella naturalesa inhòspita que els envoltava.

VEGA, Amador: *Passió, meditació i contemplació*. Editorial Empúries. Barcelona, 1999, p. 112.

Bisbe i la cova de les Monges, i al Torn la cova dels Ermitans.

Tanmateix, resten dempeus els santuaris enrocats de les Olletes (la Garrotxa), Montgrony (Ripollès), i Sant Miquel de la Roca (Pla de l'Estany).

En començar el segle XXI una persona practicava l'anacoretisme rupestre a l'Alta Garrotxa.

Sitjal o Tron de la Reina, cova artificial dels Clots de Sant Julià.

EVOLUCIÓ

4

Taumatúrgia. Un ermità envoltat d'elements de la natura i d'estrils científics rep gent que cerca salut.

14

Una definició laxa envolta els ermitans i els llocs de culte associats a la seva cultura. El dret és imprecís a l'hora de conceptualitzar què és (i no és) un anacoreta, un ermità, una ermita, un santuari, un oratori o una capella. Aquesta imprecisió terminològica esdevé una dificultat afegida a l'hora d'escatir el desenvolupament del fenomen. La primera expressió de solitaris contemplatius és denominada anacoretisme per a posteriorment identificar-se com eremitisme, tot i emprar-se en el mateix sentit, sense distinció de circumstàncies.

Les manifestacions s'ubicaren en llocs naturals a prop de santuaris prehistòrics i en ocasions troglodífics. Una

segona etapa encara a Orient va propiciar corrents ascètics extravagants com el dels *estacionaris*, que romanien de braços en creu durant hores; els *estilites*, que vivien dalt d'una columna; els *dendrites*, que ho feien en un arbre; i els *reclusos*, que vivien emparedats. L'estilita més conegut és sant Simeó, personatge sobre el qual va adaptar una pel·lícula Luis Buñuel (*Simón del desierto*, 1965). També es donaren casos d'ermitans itinerants/pelegrins.

En una transició entre allò purament eremita i la vida cenobítica apareixen les laures, la més coneguda de les quals, encara que no la més antiga, serà la grega del Mont Athos (s. X), esdevinguda amb el temps

una república monàstica ortodoxa.

Una dinàmica constant serà la pervivència d'individualitats (indistintament homes i dones, laics o clergues), la formació de comunitats voluntàries i integracions forçades per l'Església a ordes monàstics o mendicants.

A l'Edat Mitjana el prototipus d'ermità es va caracteritzar per ser cèlibe, vestir un hàbit diferenciat, tenir el tractament de *fra* i una barba venerable. Benet XIII va promulgar la primera regla. A la Hispània visigòtica varen assolir fama Valerio del Bierzo i san Millán.

Estatus

La caracterització familiar i ocupacional va marcar un activisme dissident

La major part dels pares del desert eren de baixa extracció social i, per tant, el seu nivell d'instrucció no era pas gaire alt. Macari el Gran havia estat cameller; Moisès, criat i lladregot; Ammoun, pagès, etc. Ara bé, no tan sols entre els més rústecs, fins i tot entre el monjos cultivats, com Arseni o Josep, solia imperar una actitud més aviat contracultural.

Apoteogmes dels pares del desert.
Introducció de Josep Torné. Traducció de Josep Vives. Clàssics del cristianisme, 87.
Edicions Proa. Barcelona, 2001, p. 31.

Notes comunes de la vida material varen ser mantenir i viure en una capella solitària, proveïda d'una font propera, cultivar un hort per a l'autoconsum, disposar d'una llenca de bosc per a proveir-se de llenya, practicar una vida penitent, tocar l'àngelus, rebre almoïna ocasionalment, acollir pelegrins i fer treballs manuals. A vegades els ermitans al servei d'un santuari varen prendre la forma de donats, anàlegs als oblats monàstics que també adoptaren els mendicants, consistents en un lliurament de servei de per vida i amb cessió de béns.

La història de l'Església enregistra un papa ermità: sant Pere Celestí (1215-1296), que va ser elegit als 79 anys. Celestí V, afeixugat, va abdicar al cap de cinc mesos.

Malgrat tot, sempre han existit ermitans que no han cercat el seu reconeixement canònic i d'altres que només ho han estat de nom pel fet de viure en una ermita: es tracta de persones i famílies que han estat masovers o llogaters, sense cap altra connotació.

Júlia Butterfly Hill, una dendrita d'avui. L'any 1997 va emprendre una campanya de defensa de les araucàries de Califòrnia i per això va viure 738 dies dalt d'un arbre.

*Religió,
astronomia i
saviesa
popular.
Un calendari
tradicional
català
del qual no se
sap si mai va
existir l'ermità
fundador.*

Significació

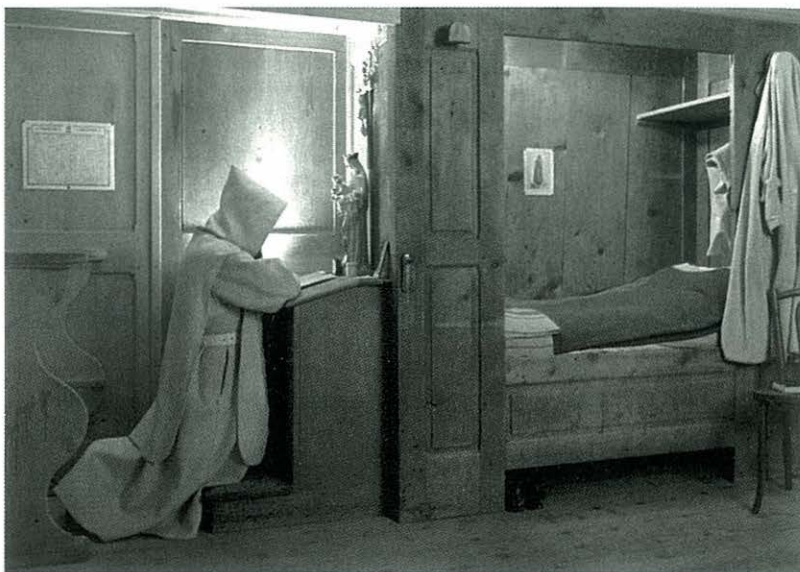
Els ermitans exerciren de fet un rol d'agents evangelitzadors pel seu testimoniatge proper. Les relacions amb el poble sempre han estat horitzontals i ben allunyades de connotacions de poder i propietat.

(...) a la larga, los hombres - incluyendo a las masas campesinas- acabaron por descubrir el sentido profundo del cristianismo y por vivir la esperanza que éste aportaba. ¿Por cuáles caminos transcurrió esa cristianización en profundidad? Todavía hoy, la respuesta es difícil: con todo, parece que fueron ciertos grupos marginales (especialmente los eremitas), mucho más que la Iglesia jerárquica, quienes trajeron la buena nueva.

BONNASSIE, Pierre: *Vocabulario básico de la historia medieval*. Editorial Crítica. Barcelona, 1984, p. 186.

PSICOLOGIA I ESPIRITUALITAT

5

El cubiculum caracteritza la cel·la dels pares cartoixans.

16

Lerm és un lloc però també és una situació, una metàfora de la solitud i l'abandó. La postmodernitat ha propiciat el sorgiment de noves expressions de l'eremitisme: el polític, el cibernètic i el lúdic, o el turisme de la interioritat a temps convingut.

La dita popular “*solitari, o àngel o bèstia*” té una fonamentació cultural grecollatina. Aristòtil sostenia que qui no pot viure en societat i no es relaciona, i que per la seva suficiència no li manca res d'altri, és una bèstia o un déu. D'altra banda, sant Tomàs d'Aquino considerava que eren dues les raons per les quals una persona pot viure sola: perquè no resisteix la

companyia dels altres, atesa la crueltat del seu ànim -que comparava amb el de les feres-, o bé perquè es lliura totalment a les coses divines.

A parer de la psiquiatria la Bíblia recull descripcions de la depressió melancòlica, quelcom que han anat repetint els místics de tots els temps. De la mateixa manera s'ha associat la mística a la simptomatologia de l'epilèpsia. Hom ha dit que els psicòtics i els místics neden en les mateixes aigües: els psicòtics es neguen i els místics suren.

La professió dels consells evangèlics, els vots de renúncia dels béns (pobresa), del cos (castedat) i la voluntat

(obediència) són les marques existencials de la vida eremítica i religiosa, les conseqüències psíquiques de les quals han propiciat interpretacions diverses.

Certs grups d'ermitans són sectaris i d'altres s'han instal·lat en el fanatisme. La tradició cristiana es veu impel·lida pel sorgiment dels nous moviments religiosos. Uns enfatitzen el diàleg intercultural entre l'Orient i l'Occident amb referències a la unificació del cos, la ment, l'afectivitat i l'espiritualitat. D'altres, d'origen nord-americà, es basen en l'autoajuda i

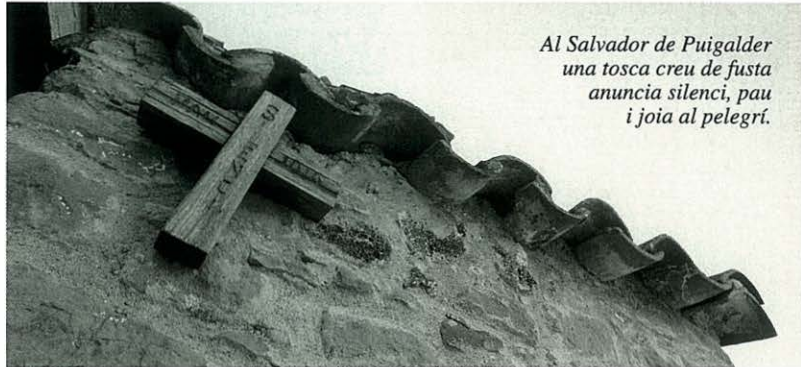
Una dimensió confrontada

Toda religión tiene, por lo menos, que plantearse la cuestión psicológica: ¿Hasta que punto la religión con sus dogmas y su práctica hacen a un hombre sano o enfermo?

GRÜN, Anselm: *La mitad de la vida como tarea espiritual*. Narcea eds. Madrid, 1989, p. 80.

l'esoterisme en el context del *New Age Movement*. És una oferta adreçada a una credulitat laica que cerca l'equilibri emocional i la millora de la competitivitat. Segons el Instituto de la Juventud espanyol el 22 % dels joves creien en vidents l'any 2000.

En el marc confessional, les relacions entre psicologia i els processos espirituals es varen establir a mitjan s. XX amb l'erecció de l'Associació Internacional d'Estudis Mèdico-Psicològics i Religiosos. Tanmateix, la Confer va crear l'any 1960 un centre dedicat a fer psicodiagnosi als candidats a la vida religiosa. A Catalunya, la recerca dels àmbits psicoanalítics i psicosocials de les experiències religioses es va concretar l'any 1964 amb la Fundació Vidal i Barraquer, a

Al Salvador de Puigalder una tosca creu de fusta anuncia silenci, pau i joia al pelegrí.

hores d'ara agregada com institut universitari de salut mental de la Universitat Ramon Llull.

La ciència contemporània desenvolupa la neuroteologia, l'estudi dels fonaments neuronals de l'experiència espiritual.

Psicopatologies espirituals

L'especialista esquematitza el quadre clínic

Esquizoide: Religiositat racionalitzadora, freda vitalment.

Paranoide: Religiositat fonamentalista, dogmatista; messianismes; sectarismes.

Depressiva fluctuant: Religiositats dependents.

Depressiva malenconiosa: Crisis de negació del que és vital, també de la vivència de fe.

Depressions no patològiques (procés de dol): Crisis de fe, sofriment reparador, "nit fosca de l'ànima". Religiositat amb creixement personal: mística.

Maníaca: Fanatismes religiosos, sectarismes.

Histèrica: Religiositats exhibicionistes, seductores i enganyoses.

Narcisista: Egocentrisme religiós, autosuficiència i falsa autonomia.

Fòbica: Fugida. Activisme religiós.

Obsessiva: Escrupolositat, rigidesa moral i autoexigència, falses culpabilitats morals, insatisfacció.

Caracterial: Religiositat freda, impermeable, superficial, inestable.

Addictiva i perversa: Conductes sense ètica, manipulació religiosa.

FONT I RODON, Jordi: *Religió, psicopatologia i salut mental*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 73-74.

EL DRET CANÒNIC

6

18

Exegetes i canonistes consideren que l'eremitisme és la primera manifestació històrica de la vida religiosa, i l'església catòlica l'ha institucionalitzat al dret, el catecisme i a l'exhortació apostòlica *Vita Consecrata*.

Els ermitans i ermitanes pròpiament com a tals són fidels consagrats, reconeguts per una diòcesi, constitueixen un estat públic en l'església i tenen un caràcter carismàtic i no jeràrquic.

D'altra banda, la vida eremítica pot ser viscuda per monjos, freres i religiosos (homes i dones) a redós del marc normatiu previst en diferents instituts, o també al si d'ordes i

Archivos

UY Señores míos; hallomé con Real orden de su Magestad. su Fecha de 29. de Marzo precedente, en que con su Real, y Catholico zelo, desçà, que los Libros de Bautizados, casamientos, y entietros se tengan con toda custodia por los Parrocos en Archivos, que deve haver en las mismas Yglesias, y havendolo

manifiestado a los Reverendos Señores Sacerdotes, que concurrieron a este vltimo Sínodo, y platicado sobre ello, se encontró alguna dificultad por lo tocante a algunas Yglesias, que por humedas, y poco batidas del viento podian producir alguna corrupzion en el papel de los Libros con el transcurso del tiempo, pero no el de que haciendo algun Archivo, o hueco en la pared de cada casa Rectoral, y conservando alli los Libros con puerta, y Llave; (que no se fie a Persona alguna); se puede acudir al piadoso, quanto Catholico zelo de su Magestad (Dios le guarde) y conformandome con esta providencia tan justa, quanto vtil, al bien comun, y exonerazion de nuestras Conciéncias, por los daños, que de lo contrario se figuen, y que cada dia los lamentamos, les prevengo a V. ms. ruego, y encargo, y en caso nezesario, mândo, que dentro de dos Meses la pongan en execucion como se contiene en esta Carta.

Y asimismo por otra Real resoluzion, que en carta de 5. de Abril precedente, se me ha comunicado, es voluntad expresa de Hermitaños. su Magestad A Consulta del Supremo Consejo de Castilla, ó Santeros que ningun. Santero, O Hermitaño Vfe de trage alguno particular distinto del Comun que se practica en la Provinzia, o

pays, donde residen, sin traerle singular alguno con lo que se evitan los excesos de contemplarlos de alguna Religion, y otros inconuenientes, que tubo presentes su Magestad por lo que conformandome con su Real determinacion, como es debido, prevengo a V. ms. no consientan, que en sus Parroquias anden los Hermitaños, y Santeros con el trage, que hasta aqui han trahido, y solo visitan el de los demás del Pueblo, y para distincion puedan traer la efigie del Santo, o Santa de su Hermita en caja colgada al Cuello, y no queriendo consentir en esto, los quiten las Lizencias, que hasta aqui se les han dado, y priuen de las Hermitas donde estubiesen, dandome cuenta en caso de contrauencion, para tomar las providencias oportunas correspondientes al cum.

El bisbe de Girona, comunica un manament reial sobre l'hàbit dels ermitans (s. XVIII).

congregacions específiques, com és el cas de la Camaldula o els ermitans mallorquins.

En temps reculats les fonts de la legislació eremítica -sempre modesta, esparsa i orientada a la disciplina- varen ser les constitucions conciliars de les províncies eclesiàstiques, els sínodes diocesans i els decrets episcopals, que permeten seguir el rastre de nomenaments i llicències.

L'objecte se situava en l'esfera de l'enquadrament i el control

econòmic. La història del dret reconeix l'obra del bisbe Pontich de Girona per la seva sol·licitud respecte a l'espiritualitat ermitana que es va compilar al sínode gironí de 1691. A hores d'ara s'hi afegeix un nou instrument: les conferències episcopals. A Europa cal destacar la francesa, que ha promulgat orientacions sobre el fenomen, que es manifesta creixent a l'Hexàgon.

El vot o altra forma de compromís exigít, si és públic,

Edicte episcopal sobre el mantenimiento de l'ordre en les processons a les ermites (s. XVIII).

té un caràcter oficial. Si és privat, comporta una obligació de consciència. El vincle pot ser modificat, anul·lat, dispensat o commutat. Pot ser temporal o perpetu. Les fórmules alternatives poden ser el jurament, la promesa especial o el compromís pactat. La materialització haurà de permetre reconèixer una identitat i dotar-la d'estabilitat.

L'ermità pren, doncs, uns trets parents de monjo unipersonal i

autònom. Davant una escassetat de regulació, més enllà del sotmetiment al bisbe diocesà, planen silencis entorn de la conciliació de l'estatus canònic i el ple gaudi dels drets civils que permetin desenvolupar la seva vida social i econòmica. Són aspectes que caldrà preveure en un estatut personal o una regulació diocesana específica, la qual cosa no sempre es dona.

A l'Occident tardomodern les notes definitives de separació del món i solitud menen a assajar experiències en medis urbans que coexisteixen alhora amb colònies que participen de l'esperit de les primeres "laures" del desert, agrupacions

Codex Iuris Canonici

El vigent codi de dret canònic es fa ressò de l'eremitisme al canó (article) 603.

1. A més dels instituts de vida consagrada, l'Església reconeix la vida eremítica o anacorètica, per la qual els fidels dediquen la seva vida a la lloança de Déu i la salvació del món a través d'una separació més estricta del món, el silenci de la solitud, la pregària assídua i la penitència.

2. L'ermità és reconegut pel dret com a dedicat a Déu en la vida consagrada si professa públicament els tres consells evangèlics, corroborats mitjançant un vot o un altre lligam sagrat en mans del Bisbe diocesà i conserva el seu estil de vida propi sota el guiatge d'ell.

Codi de Dret Canònic. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, p. 367.

d'ermitans que tot i poder mantenir caràcters particulars entre ells s'organitzen per a procurar-se la vida espiritual i material: infraestructura i intendència.

Nomenament de Daniel Martí com ermità diocesà de València, 1990.

ARZOBISPADO DE VALENCIA
REGISTRO GENERAL
22 MAR 1990
ENTRADA SALIDA
Nº 4296

Vista la sol·licitud presentada per don Daniel Martí Nochall, nascido en Tudoré (Valencia) el 21 de junio de 1945 y residente en Monserrat (Valencia), para ser reconocido como ermitaño a tenor del canon 663 del vigente Código de Derecho Canónico, y visto el informe del Ilmo. P. Vicario Episcopal para la Vida Consagrada, concedemos a don Daniel Martí Nochall que pueda ser considerado como Ermitaño "reconocido por el Derecho como entregado a Dios dentro de la vida consagrada y que profese públicamente los consejos evangélicos mediante voto u otro vínculo sagrado, en manos del Obispo diocesano, y siga su propia forma de vida bajo la dirección de éste".

Dicha profesión pública y definitiva, la hará en manos de nuestro Vicario Episcopal para la Vida Consagrada, P. José María Elicher Vera, c.m.f., quien, en mi nombre, le ayudará a seguir fielmente su vida eremítica.

Dado en Valencia a nueve de marzo de mil novecientos noventa.

Miguel, Arzobispo de Valencia

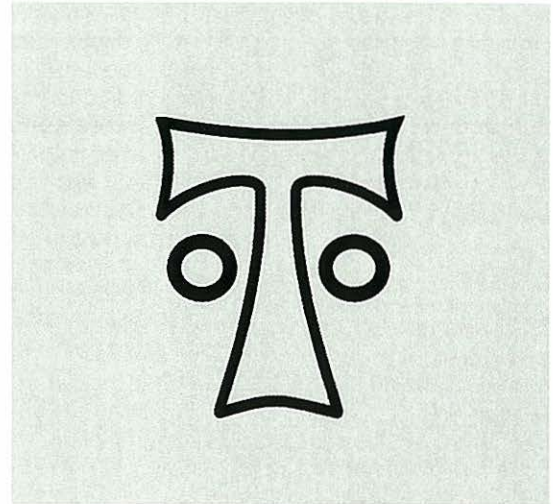
Eduardo Margarit
Canciller-Secretario

Tarragona és l'única demarcació episcopal peninsular que manté una regla per a eremites. A continuació se'n recullen fragments significatius pel que fa al règim instituït "ad experimentum".

21. A l'hora de fer el degut discerniment, cal tenir present que l'eremitisme, o millor el pseudo-eremitisme, pot ser el recurs momentàniament fàcil per a persones inquietes, inconstants, inestables, immadures o descontentes de tot. Tot i així se'ls pot admetre a un temps d'experiència, vetllant, però, per les exigències d'aquest estil de vida. Això els ajudarà a veure que no és aquesta la crida de Déu. Si es tractés d'una persona de la qual el bisbe dubti que sigui cridada pel Senyor a aquesta vida de desert i de silenci, l'experiència ajudarà a discernir si és una veritable vocació o bé el radicalisme d'un nou convertit.

22. Ajuda també a fer aquest discerniment conèixer les característiques que els Pares del desert remarquen com a impròpies de l'autèntic eremitisme: la voluntat pròpia, el tancament en els propis interessos i la pròpia pietat, la impermeabilitat de cara als altres prescindint de tothom, l'orgull espiritual, la manca de discerniment, creure's l'únic veritablement evangèlic, instal·lar-se en una vida fàcil i mediocre tot mantenint unes aparences de pobresa i solitud que no són altra cosa que romanticisme, la independència de tot vincle eclesial, etc...

23. L'estabilitat en un lloc és ja una certa garantia d'autenticitat i l'eremitisme tombarre ("giróvago"), en canvi, és un senyal clar que no és l'Esperit de Déu el qui porta aquell cristià al desert. Per això, un cop triat el lloc on vol viure l'ermità, no el canviarà sense parlar-ne amb el bisbe o el seu delegat.

Emblema de l'arxidiòcesi metropolitana i primada de Tarragona.

25. La diòcesi cercarà els llocs idonis per a la vida eremítica i cercarà també la manera que puguin realitzar aquest estil de vida aquells fidels que s'hi sentin cridats per l'Esperit. I el bisbe, personalment o bé mitjançant seu delegat, vetllarà per aquests fidels que, acceptant les normes establertes, facin opció pel monaquisme eremític; vetllarà per la seva vida espiritual, la seva salut física i estat d'ànim i estarà atent als problemes que puguin sorgir d'aquest estil de vida evangèlic. El bisbe i l'ermità cercaran junts la solució als problemes d'assistència sanitària i de vellesa, procurant així l'ermità no ser carregat a ningú, posant

sempre, però, la confiança en la Providència del Pare que tenim al cel.

26. Abans, però, d'acceptar com un fet definitiu la dedicació plena a la vida eremítica, cal un temps de prova, no inferior a tres anys, durant els quals, i amb acompanyament del seu mestre de l'esperit, pugui veure l'aspirant a aquest estil de vida cristiana si és de veritat l'Esperit qui el porta al desert.

27. Passat aquest temps de prova, el bisbe reconeixerà el monjo eremita com a dedicat a Déu en la vida consagrada, mitjançant la professió pública dels tres consells evangèlics (c. 603,2), ja sigui amb vots, ja sigui amb promeses i primer pel termini de tres anys tan sols; després, d'una forma definitiva. Si el candidat és membre d'un Institut de vots perpetus, farà una promesa especial que el vinculi com a eremita a l'Església local.

29. Els consells evangèlics, professats d'aquesta manera pública i eclesial, els viurà l'eremita com a expressió d'amor a Jesucrist i d'esperança en Ell, en el silenci i el desert. La pobresa serà radical: reduirà les despeses als mínims indispensables pel que fa a casa, manteniment, viatges, etc... ja que la seva única riquesa ha de ser Déu, que omple el cor del qui el busca. Viurà del fruit del seu treball, treball que farà a l'eremita o al seu voltant i dedicant-hi les hores necessàries per a treure'n el seu proveïment, i que li serveixi també de lleure. Sense estar mai ociós, donarà sempre un testimoni de confiança en la Providència del Pare que tenim al cel i que és la font de tota vida i de tota subsistència. Compartirà amb els pobres i necessitats el fruit del seu treball, sense acumular béns d'aquest món. Almenys una vegada a l'any, revisarà amb el bisbe o el seu delegat les seves despeses, i això no per un afany de control, sinó per discernir aquesta fidelitat a la pobresa, tan pròpia de la vida eremítica.

Regula

L'Església ha exercit sempre un domini i control dels ermitans

¿Cuánto el espíritu necesitará de regla? Tanto cuanto la discreción pida para trocar al silvoso solitario en ermitaño racional. (...) La primera providencia jurídica está exigida por la vida: romper la ambivalencia del eremitismo. Distinguir al héroe del truhán. Honrar y proteger al primero, y no tolerar al segundo.

SASTRE SANTOS, Eutimio, cmf: "La vida eremítica diocesana, forma de vida consagrada. Variaciones sobre el canon 603", a Commentarium Pro Religiosis et Missionariis, núm. 68, p. 245, Roma, 1987.

34. Un cop fets els vots o promeses, temporals o perpètuas, si creu l'eremita que ha d'abandonar aquest estil de vida, després de seriosa reflexió i de parlar-ne amb el seu mestre de l'esperit, exposarà per escrit al bisbe les causes que el mouen a demanar la dispensa dels vots i el retorn a la vida laical.

35. Si algun eremita no complís aquestes normes i la seva manera de viure no s'ajustés a l'esperit de la vida eremítica, podrà el bisbe, després de la deguda correcció fraterna, invitar-lo a deixar aquest estil de vida. I, en cas de no acceptar l'amonestació del bisbe, podrà aquest fer públic que l'església local no el reconeix com a eremita.

Font: "Vida eremítica a l'Església de Tarragona. Normes i orientacions generals", al Butlletí Oficial de l'Arquebisbat de Tarragona, 6, 3a època, núm. 178 (suplement), 1 de juny de 1986.

EL MONAQUISME

7

22

El monacat és una estructura de vida religiosa present en diferents tradicions orientals i occidentals. El cristià es caracteritza per l'assumpció voluntària d'una segregació de gènere i personal (clausura i silenci), social (obediència a l'abat i desposseïció de béns), l'exercici de pràctiques ascètiques corporals (alimentació, son i continència sexual), i l'aspiració mística (litúrgia i sacraments).

El cenobinitisme és el contrast de l'eremitisme. El grup davant l'individu. San Benet, el pare del monasticisme d'Occident -amb una influència històrica decisiva a Europa-, concebia els ermitans com una selecció d'entre els

monjos experimentats. Molts ermitans també varen tenir un paper antecedent en la fundació d'abadies.

A Itàlia en el segle X sant Romuald, que havia estat monjo a Cuixà, va crear els camaldulencs, que sintetitzaren la tradició eremítica, la monàstica i la cartoixana. Dues branques en donen continuïtat. La primera, de filiació benedictina, amb casa mare a Camaldoli, i una d'autònoma, la de Monte Corona, a Frascati. A la península ibèrica hi són presents d'ençà del s. XX al Yermo de Santa Maria de Herrera, a San Felices (la Rioja), fundat pel català P. Beda. En els ss. XIV-XIX els ermitans

Al refectori de Solius els monjos comparteixen taula amb els hostes (2002).

jerònims s'establiren a les valls d'Hebron (Barcelona) i la Murtra (Badalona) i varen fundar ermitoris a la Costa Brava. Fra Ramon Pané va ser el primer etnògraf de les Amèriques.

La comunitat ecumènica de Taizé, fundada l'any 1940 pel germà Roger Schutz, esdevé significativa internacionalment. A Catalunya Jacint Carbonell i Esteve Humet, antics monjos montserratins i anacoretas de les Guilleries, varen assajar al Mas Blanc (Osona) una experiència innovadora a les darreries del s. XX. Tanmateix, certs ordes contemporanis mantenen la institució

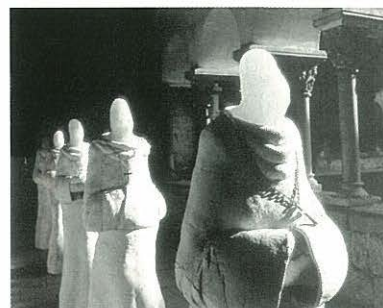
Passat i present

Un rol en constant revisió segons el trapenc de Viaceli

Ayer “el público” solía ver en un monasterio una academia de eruditos o una granja modelo. La definición humorística de dom Butler resumía bastante bien estos aspectos: “Un club de terratenientes, cultos, solteros y piadosos” (...). Hoy determinado público ve más bien en el monasterio un conservatorio

litúrgico, donde se puede nostálgicamente volver a vivir los años pasados “a la búsqueda del tiempo perdido” (...). Otros desearían que los monasterios fueran centros de convivencias espirituales, hogares ampliamente abiertos material y espiritualmente.

RAFAEL DE PASCUAL, Francisco: “Monasterios ayer, hoy y mañana: caminos de mística y contemplación”, a *La mística en el siglo XXI*. Trotta. Madrid, 2002, p. 20.

Escenografia monàstica en una exposició al claustre de Sant Cugat del Vallès.

dels oblats, un vincle amb els laics que adapten a la seva realitat secular el seguiment del carisma espiritual propi dels monjos. En altres casos es dona el supòsit de les cartes d'agermanament i encara les associacions d'amics de monestirs i fundacions per a la defensa del patrimoni i la dinamització cultural, fórmules actualitzades d'adscripció de benefactors.

Les terres de Girona van arribar a comptar amb més d'una vuitantena de monestirs i canòniques. En començar el s. XXI continuen la història les benedictines a Sant Daniel, el Císter femení a Sant Medir, i el masculí a Solius. Tanmateix, cal esmentar que el budisme té presència en terres de Girona, a la propietat dels Cortals a Riudaura (Garrotxa).

Dos benets gironins a Cuixà (Conflent). Daniel Codina, prior, i Jordi Castanyer, monjo.

El futur

El benedictí i fenomenòleg albira el s. XXI

(...) la capacitat d'acollida, que, com és prou sabut, ha estat una de les facetes més nobles no sols del monaquisme occidental, sinó de totes les formes de vida monàstica conegudes, serà una de les actituds més necessàries en aquesta societat que se'ns apropa, perquè, cada vegada més, els homes es convertiran en pelegrins, en passavolants i, fins i tot molt sovint, en desarrelats. Una societat tan “mecànica” com la nostra segrega una quantitat fabulosa de despulles humanes, de víctimes, d'inadaptats, de malalts terminals, de marginació, de classes socials sense futur, és a dir, d'inútils en una societat basada exclusivament en la utilitat, en el rendiment i en l'èxit.

DUCH, Lluís: *De Jerusalem a Jericó*. Claret. Barcelona, 1994, p. 183-184.

EL MONTSERRAT

8

24

Es primers estadants d'aquella geologia sublim varen ser ermitans. Amb posterioritat es va erigir el monestir esdevingut santuari. Els eremites centraren l'atenció del llegendari i la literatura de la muntanya molt abans que els monjos i els escolans. La tradició de fra Garí va ser poetitzada per Jacint Verdaguer i Joan Maragall.

La cronologia és incerta però s'apunta la presència amb anterioritat al segle IX i el període de major abast en el decurs dels segles XV-XVIII. Els monjos reportaren una influència en l'assentament, i els ermitans varen sotmetre's a l'abat, establint-se uns lligams que varen acabar convertint els ermitans en benets.

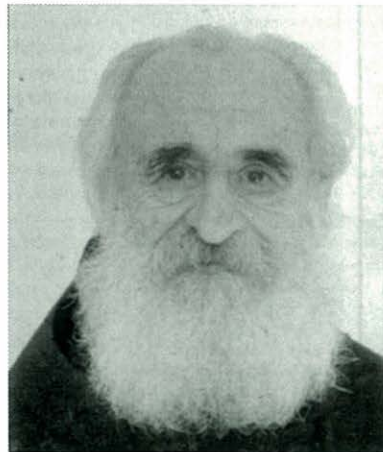

L'ermita de la Santa Creu aixoplugà el darrers ermitans montserratins.

L'orografia va condicionar les localitzacions. Al damunt del torrent de Santa Maria s'hi troba l'ermita de Santa Anna, que fa de partió entre les regions eremítiques de la Tebaida, Tebes i, al cim, el Tabor. És un conjunt de tretze ermites i sis capelles.

La història recorda personatges com Bertran de Sant Salvador, que en el segle XIII va viure durant cinquanta anys a l'ermita que li va donar nom, i sobretot el polimorf Bernat Boïl, home de confiança dels Reis Catòlics, comissari de les galeres de l'almirall Bernat de Vilamarí, acompanyant de Cristòfol Colom en el segon viatge al Nou Món, que va acabar els seus dies com a pare mínim i abat comendador de Sant Miquel de Cuixà.

El P. Basili M. Girbau i Permanyer.

Comiat

A la mort del P. Estanislau un deixeble en féu memòria

Aquest és l'ermità que tothom anava a trobar a l'ermita de la Santa Creu, en aquella balma arrapada a la roca, damunt el monestir, tan pobre i humil, però tan plena de llum i endreçada. I la veig com si encara fos avui, com aquells dies de Nadal, quan, als meus 17 anys, et vaig venir a trobar per primera vegada. Montserrat era tot nevat. En obrir-me la porta de la teva ermita, aquell cos menut i testa adornada de rinxols caient sobre l'espatlla i

barba blanquinosa em mirava amb un somriure d'amor i tendresa. Quin contrast tan inesperat en sentir aquella teva veu tan fràgil, i veure't al mateix temps caminar tan valent tot descalç per damunt la neu. No tenies por de res. I al teu costat vaig aprendre a no tenir mai por de res. Perquè des d'aquell dia vas lliurar-me el secret que ha forjat i transformat la meua vida: "he trobat allò que tant havia buscat", em vaig dir.

CAPELLADES, Marcel: *Adéu, ermità.* (Full volander). Sant Salvador (de Bellver), 9-IV-2003.

D'ermitans i monjos negres

La narració del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 1994

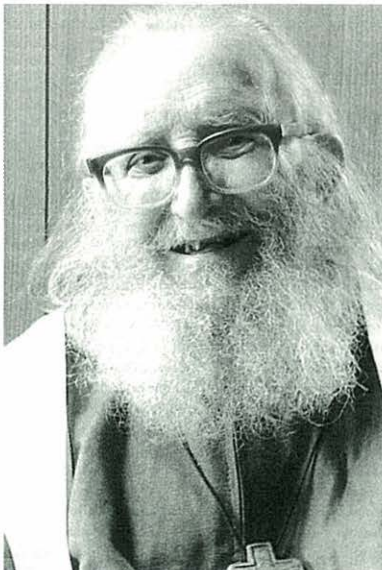
El monestir va néixer d'una ermita i, durant segles, fou el centre d'un eremitori excepcional, o potser únic, a Occident. Era un fet que donava un matís especial al seu prestigi.

Els dies de les més grans solemnitats, els ermitans baixaven al santuari, i la gent es fixava en aquell grupet d'homes amb capa per damunt l'hàbit i, sovint, una llarguíssima barba. Els més fantasiosos pensaven en vides, turmentades per excessos i crims, que una miraculosa capitomba redreçava cap a la santedat, i començava a circular algun conte no gens respectuós, segurament, envers el fet que ningú no era enviat a una ermita sense que hagués passat al monestir el noviciat i set anys de prova. Altres s'accontentaven de meravellar-se que hom pogués escollir el desert, no pas per fer-hi el bot d'esquena a tota la humanitat -com qualsevol pot estar-ne temptat un dia de mal humor-, sinó per acomplir-hi, en un recolliment total, un gest de benedició.

SARSANEDAS, Jordi: *Montserrat. Pedra i homes.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1967, p. 200.

En el segle XX va deixar petja dom Estanislau M. Llopart (1915-2003), professor de patristica i d'història de l'Església, que visqué l'eremitisme a la santa Cova (1961-64) a la santa Creu (1965-71), l'any 1972 va viure a Palestina i des de l'any 1974, fins pràcticament a la mort, com a ermità al Japó. La influència del P. Estanislau es va estendre a diferents deixebles catalans. Un altre ermità montserratí ha estat el Pare Basili M. Girbau (1925-2003), que va viure l'eremitisme durant més de vint-i-cinc anys.

El P. Estanislau M. Llopart, retornat a Montserrat.

EL MONTSANT

9

L'ermitana Montserrat Domingo amb l'Estrella i l'Aniol, 2003.

26

La muntanya santa ha estat un escenari geohistòric privilegiat per a l'eremitisme. En el segle XIII es documenta l'existència d'ermitans que varen créixer amb l'establiment d'Escaladei, la cartoixa mare peninsular i la comunitat que va donar nom al Priorat. Tanmateix, a les terres meridionals es localitzen altres ermitoris a la Conca de Barberà, el Camp de Tarragona, l'Alt i el Baix Camp, i la Ribera d'Ebre. A la Catalunya Nova l'abast del fenomen arriba fins a la Segarra i el Montsec.

La tradició manté el record d'ermitans com Ramon de Vallbona, Pere de Montsant, fra Guerau Miquel, Pere Balb i els solitaris de Bonrepòs, fra Jeroni

de l'Albi, fra Llorenç Julià i el més famós d'entre ells, que s'ha incorporat al calendari festiu tarraconense: el miracler sant Magí de Brufaganya.

Joan Roig, escriptor, professor de teologia oriental i rector d'Ulldemolins, cap de la Vall del Silenci, ha estat el restaurador contemporani de la vida eremítica al Montsant. La preservació del patrimoni del Congost de Fraguerau està garantit per la Fundació Territori i Paisatge, i les vint-i-dues ermites del massís han esdevingut un recurs per al turisme cultural.

L'any 2003 l'Arquebisbat de Tarragona reconeixia les ermitanes Montserrat Domingo,

Poema de Josep Carner a Sant Joan de Codolar.

Paraula d'ermitana

Una justificació de vida a la falda del Montsant

(...) Em diuen que és perdre el temps. Potser sí, però no pas per a mi. Un camí d'aparent inutilitat personal, però jo sé que no he de valorar resultats, sinó donar la vida, dia a dia, en les coses petites i amb aquells amb qui em relaciono i m'envolten, que és la forma d'expressar l'amor. Un desig que no arribes a assolir i que cal recomençar sempre en l'agraïment perquè cada dia és nou per intentar viure a fons- encara que amb limitacions- la pròpia existència personal, no individual, sinó amb Ell i tot el món.

En anar a viure a la solitud, per una banda la vida es va simplificant, perquè no hi ha res que amagui la pròpia realitat, i, per altra banda, amb el pas del temps, perquè t'acceptes tal com ets, et vas unificant.

DOMINGO, Maria Montserrat: "La meua vida d'eremita", a *Testimonis de vida monàstica*. Col. Emaús, 51. Centre de Pastoral Litúrgica, Barcelona, 2002, p. 76

establerta a Sant Joan de Codolar (Cornudella de Montsant) des de l'any 1978; Empar Escrivà, a Sant Pau (Arbolí) des de 1989; i l'ermitana de la Consolació (Gratallops). Igualment feien vida eremítica

L'ermitana de la Mare de Déu dels Torrents, 2003.

sense lligam jurídic Carme Anglada, sor Clara, en una antiga masia de la Morera de Montsant des de 1973, i les dues germanes Cuenca a Vimbodí: al santuari de la Mare de Déu dels Torrents i a l'ermita-cabina d'un camió amb el rètol de "Mudanzas la Moreneta" d'ençà de 1979. Amb anterioritat totes havien estat religioses o monges, i es mantenen amb l'elaboració de manualitats.

Subordinació / emancipació

Una tensió de consciència sempre present en les esglésies i les organitzacions de poder

La "religió oficial", amb la teologització del seu sistema dogmàtic, ètic i institucional que li és pròpia, ha tendit a desqualificar tota mena de trobament de Déu amb l'home que no s'esdevingués al seu si. L'antiga confrontació entre el profeta i el sacerdot es repeteix, d'una manera o altra, tostemps. I també tostemps es dona la possibilitat dels "falsos profetes". (...) El judici que d'aquestes experiències pugui fer l'Església oficial i el grau de vinculació que hom mantingui amb la institució eclesial són qüestions que resten obertes.

DUCH, Lluís: *Transparència del món i capacitat sacramental. Estudis sobre els fenòmens religiosos*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 386.

ELS CARTOIXANS

10

28

La Cartoixa va néixer l'any 1084, quan Bru de Colònia i sis companys es van retirar a fer vida ermitana al bosc de la Chartreuse, a la vora de Grenoble. En sorgí un orde semieremític regit per uns costums codificats en el s. XII i amb una identitat impertorbable: *Cartusia numquam reformata quia numquam deformata*.

Un cartoixà no és un monjo. És un eremita que viu amb radicalitat l'anonimat, el silenci, la clausura, i la separació de la societat (*el segle*).

Una cartoixa no és un monestir. És una laura monumental que concilia la solitud personal i la comunitat. A l'entorn de dos

*Un cartoixà,
com tots, anònim.*

claustres es distribueixen les cel·les-ermites de 140 m² i dos nivells. A la planta s'ubiquen peces per a l'estudi i la pregària, el dormitori (*cubiculum*) i la higiene personal. Als baixos, hi ha el taller amb sortida a un hortet. En un altre extrem hi ha les *obediències*, les dependències laborals de les quals tenen cura els conversos i donats. És una estructura que després va adoptar parcialment la camàldula i els deserts carmelitans.

Únicament els cartoixans respecten l'ofici nocturn de les matines. Els seus usos han propagat mites, alguns certs i

d'altres llegendaris. El secret més ben guardat de l'orde és la fórmula del licor *Chartreuse*, elaborat amb 130 herbes. Són vegetarians i només comparteixen taula i recreació els dies festius, i fan una passejada setmanal. D'altra banda han donat nom a una varietat de ceps i races de cavalls i gats.

Escaladei, fundada al Priorat l'any 1194, va ser la primera cartoixa peninsular. En començar el segle XXI es mantenien Montalegre (Maresme), Porta Coeli (Camp de Túria), Aula Dei (Saragossa), Miraflores (Burgos), i la femenina

Carta a Raül “El Verd”

Fragment d'una lletra de sant Bru a un postulant que descriu la soledat de Calàbria, on va morir

Com podré parlar dignament d'aquesta solitud, de la seva situació agradable, dels seus aires saludables? O com explicaré la seva plana ampla i bella, estesa llargament entre muntanyes, on abunden les prades verdes i les pastures florides? O qui podria explicar la vista dels pujols que s'aixequen lleument per totes bandes a l'ombra de les valls obagues per les quals corren en abundància riuets, rieres i fonts? I no hi manquen horts ben regats i arbres útils de diverses menes.

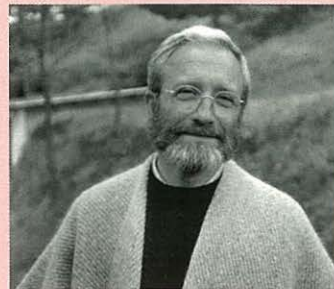
Però, per què em paro en aquests detalls? Per a un home instruït hi ha altres plaers més agradables i útils, perquè són divins. Tanmateix aquests espectacles serveixen per a relaxar i descansar l'ànim massa tens per una observança rígida i l'aplicació a les coses espirituals. L'arc, si sempre està tens, perd força i és menys apte per a la seva comesa.

Textos cartoixans primitius. Introducció d'un cartoixà de Montalegre. Traducció de Jaume Fàbregas. Clàssics del cristianisme, 56. Edicions Proa. Barcelona, 1995, p. 41.

de Benifassà (Baix Maestrat). A l'arquebisbe de Tarragona Francesc Vidal i Barraquer se li va impedir el retorn a Catalunya després de la guerra civil, per haver-se negat a subscriure la carta col·lectiva d'adhesió de l'episcopat a la *crusada* del general Franco. A l'exili, va viure a les cartoixes de Farneta (Itàlia) i de la Valsainte (Suïssa).

D'entre els gironins contemporanis cal citar els pares Jeroni (Alfons) de Puig, fundador de la primera cartoixa nord-americana, i Lluís Maria (Josep Maria) de Pont, aplicat al conreu de les arts i les lletres amb el pseudònim d'Àngel de les Gavarres.

L'any 1950 s'encetà un nou cartoixanisme: el que arrela la família monàstica de Betlem, de l'Assumpció de la Verge i de Sant Bru.

L'ermità de Sant Salvador

Marcel Capellades Ràfols (Sant Pau d'Ordal, 1952), ha estat monjo de Montserrat i deixeble del P. Estanislau, el seu mestre espiritual d'ençà que el va conèixer als disset anys a l'ermita de la Santa Creu. Va seguir les seves passes a l'eremitori que fundaren al Japó a l'illa de Funamori, al sud del mar de Nagasaki. Amb posterioritat va fer experiència eremítica al Mas Blanc per a ingressar després a Montalegre, que havia conegut com a seminarista menor a la Conreria. Es va formar a la Grande-Chartreuse. D'ençà de l'any 1990 viu exclaustrat i com a ermità a Sant Salvador de Bellver (Sant Boi de Lluçanès, Osona). A redós d'una antiga canònica lidera un grup que hi fa cap cada diumenge compartint espiritualitat i dinar en un edifici: *el Cenacle*. Publica una reflexió setmanal.

ELS MENDICANTS

11

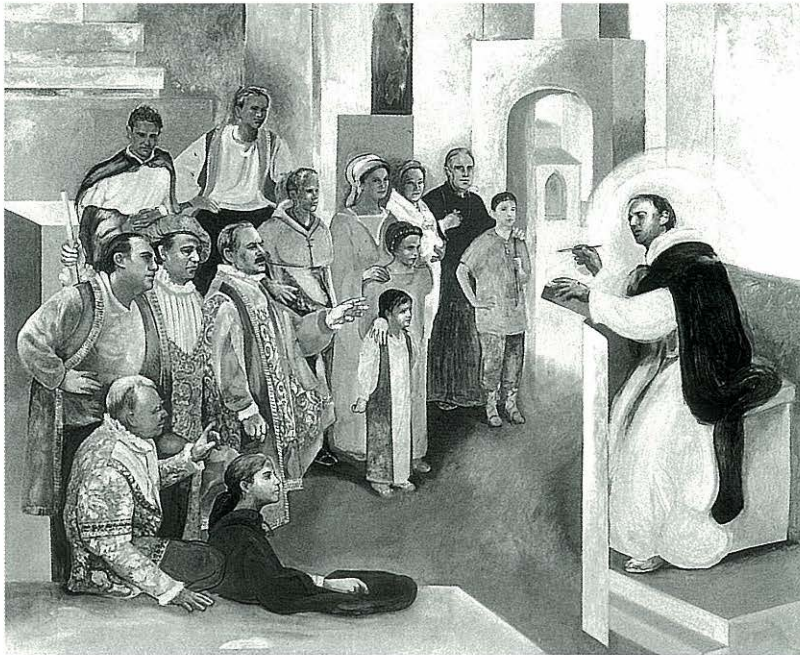
30

Tres grans ordes mendicants han estat tributaris d'uns orígens eremítics: carmelites, agustins i la família franciscana.

Als Països Catalans el carmelita descalç més significat en la vivència i propagació de l'anacoretisme va ser el beat Francesc Palau i Quer (1811-1872), personatge de biografia complexa que va conèixer l'exclaustració, l'exili, el desterrament i la presó. Cap a 1860 va constituir un grup d'ermitans que donaren nom a la barriada dels Penitents de Barcelona. Amb posterioritat va fundar les carmelites missioneres teresianes i les carmelites missioneres a les Illes, i l'extingida congregació

dels germans carmelites (1860-1936). Va crear el setmanari *El Ermitaño* (1868-1873), de significació integrista. El seu periple arrenca a Aitona, la seva vila nadiua, i segueix a Barcelona, Menorca, el Fenolledès, Occitània, Mallorca, Eivissa, el Montsant i Tarragona.

Per la seva banda, els agustins nasqueren a la història quan el papa Innocenci IV va agrupar diferents comunitats d'eremites sota la professió de la Regla del bisbe d'Hipona. Aquest primer pas es va consolidar definitivament en la gran unió de 1256 amb la constitució de l'Orde d'Ermitans de Sant Agustí. Una identitat perduda: abandonaren el nom d'ermitans després del Vaticà II.

Sant Dalmau Moner, pintura mural de Ramon Pujolboira a l'església de Santa Coloma de Farners.

També el Pobriçó d'Assís va practicar l'eremitisme. A la Umbria i la Toscana els franciscans mantenen els *eremos delle Carceri*, Lo Speco di Narni, i La Verna, i a la península ibèrica l'ermitori de Xelva (els Serrans). D'altra banda els caputxins visqueren amb els camaldulencs mentre foren perseguits pels observants, i durant temps foren coneguts com a framenors de la vida eremítica. A Catalunya varen construir ermitoris a Valls, Girona i al desert de Sarrià, i

A la Facultat de Lletres de la UdG una pintura mural de Narcís Comadira fa memòria de la cova eremítica de Dalmau Moner.

avui conserven a Itàlia Montecasale i le Celle di Cortona. Tanmateix cal fer esment de sant Francesc de Paola, ermità de Calàbria i fundador dels mínims, que és declarat patró dels eremites.

Dins l'orde dels predicadors és excepcional la vocació solitària. Dos dominics, però, ho han estat en el temps. A l'Edat Mitjana sant Dalmau Moner

Els místics del Carmel

Teresa de Jesús i Joan de la Creu mantenen un renovat interès. En el s. XX es varen publicar més de cinc mil estudis sobre les seves obres.

Recordem-nos dels nostres sants Pares avantpassats, ermitans, la vida dels quals pretenem d'imitar: si en devien passar, de dolors, tot sols, i de freds, de fam, de sol i calor, sense tenir ningú a qui queixar-se, si no Déu! Penseu que eren de ferro? Doncs eren tan delicats com nosaltres.

JESÚS, Teresa de: *Camí de Perfecció i Castell Interior*. Nova Terra. Barcelona, 1975, p. 66. (Camí de Perfecció, 11,4).

Por tanto, estando en tal lugar, olvidados del lugar, han de procurar estar en su interior con Dios, como si no estuviesen en el tal lugar; porque, si se andan al sabor y gusto del lugar, de aquí para allí, más es buscar recreación sensitiva e inestabilidad de ánimo que sosiego espiritual.

Así lo hacían los anacoretas y otros santos ermitaños, que en los anchísimos y graciosísimos desiertos escogían el menor lugar que les podía bastar, edificando estrechísimas celdas y cuevas y encerrándose allí.

JUAN DE LA CRUZ, San: *Subida del Monte Carmelo*. Editorial de Espiritualidad. Madrid, 1995, p. 439-440.

Regla per als eremitoris

El *Poverello* va elaborar-la en el decurs de 1217-1221

Aquells que volen menar vida religiosa en eremitoris han de formar grups de tres frares o, tot al més, quatre; que dos d'ells siguin mares i tinguin dos fills, o un almenys. Aquests dos que són mares observaran la vida de Marta i els dos fills, la vida de Maria, i que tinguin un clos, en què cadascun tingui la seva petita cel·la, en la qual pregui i dormi.

(...) Però que els fills, de tant en tant, assumeixin el càrrec de mares, la qual cosa caldrà disposar per torns i per un cert temps, a fi que s'apliqui a observar sol·lícitament i amb esforç tot el que ha estat dit més amunt.

ASSÍS, Francesc d'; ASSÍS, Clara d': *Escrits*. Clàssics del cristianisme, 1. Proa. Barcelona, 1988, p. 71.

(1289-1341) fill i copatró de Santa Coloma de Farners, un professor de lògica que va acabar els seus dies fent penitència a la santa Bauma provençal i a una cova excavada a la roca a l'hort del convent de sant Domènec de Girona. I actualment en tenim l'exemple del pare Jaume Boada, inspirador d'un eremitori a l'Empordà.

ELS RELIGIOSOS

12

32

Els carismes de la vida consagrada són en contínua evolució, i el dret canònic ofereix un ventall ampli de figures d'àmbit diocesà o pontifici per a institucionalitzar congregacions d'ermitans.

En aquest context un cas col·lateral va ser Ignasi de Loiola, fundador de la Companyia de Jesús després de menar vida eremítica a la Santa Cova de Manresa, on començà a redactar els Exercicis Espirituals.

Els primers ermitans religiosos - no pertanyents a ordes monàstics ni mendicants- s'inscriuen a l'Obra de la Divina Providència de Don Orione, que n'establí una branca l'any 1899.

La resta de fundacions corresponen al segle XX: dues europees i la majoria americanes.

La Fraternitat de Sant Joan Baptista és una laura establerta l'any 1965 a Courtenay (Canadà), sota l'ègida de Jacques Winandy, antic abat benedictí de Clairvaux (Luxemburg), amb un camí eremític fet a la Martinica, Texas i el Canadà. Els estatuts d'aquesta pia unió han contribuït a la renovació de l'ascètica contemporània.

L'any 1975 van constituir-se dues congregacions a banda i banda de l'Atlàntic. A França la Comunitat de Sant Joan (evangelista), impulsada pel

*Ermita de la Santa Creu
al ermitori dels Germans
de Jesús de Tarrés.*

Místiques

La vida religiosa arrela en els Vedes i l'hinduisme

Nosotros los religiosos hemos aprendido la falsa versión de que la contemplación fue una especie de invento de la vida religiosa cristiana, cuando de hecho ni la misma vida religiosa es una invención genuina del cristianismo.

Ya entre los pitagóricos, seis siglos antes de Cristo, existían comunidades contemplativas. Los védicos, los brahmanes, los hinduistas, tres mil años antes de Cristo, ya conocían la ascesis, la meditación, la vida contemplativa eremítica y cenobítica.

BOFF, Leonardo; BETTO, Frei: *Mística y espiritualidad*. Ed. Trotta. Madrid, 1996, p. 48.

dominic Marie-Dominique Philippe, catedràtic de filosofia a Friburg, que ha experimentat un gran creixement arreu del món, mantenint alguns dels seus priorats exclusivament eremítics. A la diòcesi de Paterson (Nova Jersey) un prevere, Eugene L. Romano, va fundar els Ermites de Betlem, que compatibilitzen la vida monàstica i anacorètica. A l'Amèrica del Sud, l'any 1985, neixien els Ermitaños

Eucarístics del Padre Celestial, primer a Costa Rica i a hores d'ara a Bucaramanga, Colòmbia. Donen una imatge d'exaltació integrista i d'ençà de llavors es mantenen únicament els fundadors: dos homes i tres dones. A l'Argentina i al Brasil el grup Ermitaños de San Benedito han estat denunciats com a sectaris i pertanyents a una xarxa internacional d'extrema dreta amb ramificacions a l'Estat espanyol.

En el marc de les fraternitats de Charles de Foucauld, el barceloní Pere Vilaplana i Puntí (1932-1983) va crear la Comunitat de Jesús l'any 1968

El retret del teòleg

En muchas de vuestras clausuras se respira un aire enrarecido, una pátina de inhumanidad y un sabor de intemporalidad que nos seca el alma. Existe una despreocupación por lo temporal que es resultante indirecta de una intensa preocupación por lo eterno, pero existe otra que es el inevitable resultado de una pobreza espiritual y de posturas mezquinas, más aptas para crear escrúpulos que para sanear el alma.

GONZÁLEZ DE CARDENAL, Olegario: *Elogio de la encina*. Ed. Sígueme. Salamanca, 1973, p. 465.

a l'ermita de la Santa Creu del Montserrat en una eucaristia celebrada pel monjo-ermita P. Estanislau M. Llopart. En record a Tarrés (les Garrigues) bastiren l'ermitori de la Santa Creu amb sis espais d'acollida. A l'Aragó, els Germans de Jesús de Farlete tenen cura dels ermitoris de San Caprasio a los Monegros.

Portada del primer número del setmanari El Ermitaño fundat pel P. Palau (1868).

Els carmelites es reconeixen com a continuadors dels primers ermitans llatins d'Orient. El seu origen es troba en el s. XII a partir de croats i pelegrins a Terra Santa que feren experiència a Palestina, en un lloc de culte antic a la vora d'Haifa: el Mont Carmel. El seu ideal va ser seguir el model de vida del profeta Elies, que hi havia fet estada, i era venerat per jueus, cristians i musulmans. En el segle XIII es produeix la transmigració a Occident, i Roma els converteix en un orde mendicant. La reforma teresiana-santjoanista va propiciar una nova mirada vers les arrels, i els carmelites descalços s'esforçaren a harmonitzar l'apostolat imposat amb l'establiment d'uns espais propis per a conrear l'eremitisme: els deserts. A Catalunya es va fundar el de Cardó al Baix Ebre (1606-1835), i al País Valencià d'ençà de 1694 es manté el desert de les Palmes a la Plana Alta. El cas més singular, però, en l'àmbit peninsular és el vigent Santo Desierto de San José del Monte de las Batuecas, establert el 1599 entre Castella i Lleó i Extremadura, just al límit amb Las Hurdes.

Los llamados “desiertos” carmelitanos corporeizan todo lo sustantivo de las tendencias eremíticas manifestadas desde siempre en el seno de la Orden del Carmelo. Si un axioma común atribuía a finales del siglo XVI a los hijos de San Bernardo poblar los valles; a los de San Benito, los montes; a los franciscanos, los pueblos y a los hijos de San Ignacio, las grandes ciudades, una parte de los miembros del Carmelo se dirigieron a hacer habitables los lugares solitarios, los yermos y “desiertos”.

(...) Se trata en todo momento de arrebatar a la producción, al uso, e incluso al mero tránsito de mercancías o de hombres, un pedazo, una

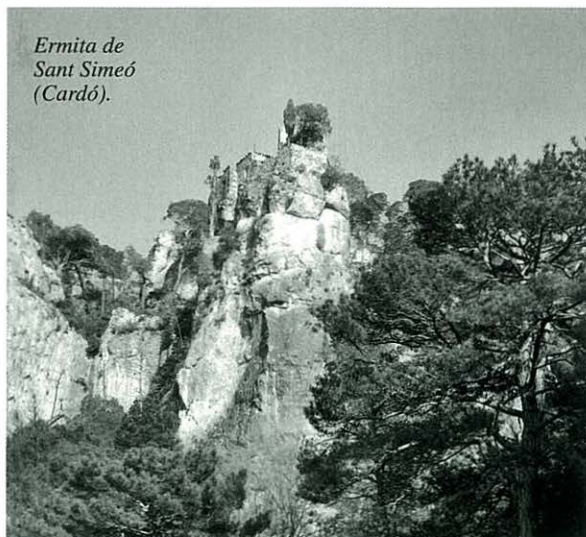
El convent carmelità del Desert de Cardó.

porción (no pequeña, como veremos) de tierra, que quedaría elevada entonces, merced a este mismo gesto, en un espacio no mancillado, trasunto verdadero de un olvidado jardín edénico, de un Paraíso no contaminado, arrebatao al “siglo” y cerrado a la explotación y al comercio. Lugar, entonces, éste, de muy difícil consecución, pues constituye, en cierto modo, el límite mismo donde actúa el cuerpo conjunto de Iglesia, y hasta cierto punto, como ha observado G. Deleuze, la “máquina de ascesis”, el devenir más y más libre de los grupos que reclaman la anacoresis termina constituyendo una suerte de “línea de fuga, al margen mismo de la Iglesia, contestando su pretensión de erigirse en institución imperial”.

Lo que se dibuja en esta instrumentalización del territorio es de alto calado simbólico, particularmente por lo que ella misma supone de tratado del énfasis desde la idea de

construcción humana a la de respeto absoluto a una naturaleza prácticamente intocada, sobre la cual se trata ahora de instalar una mínima habitación humana. La idea de habitar un jardín, prototípica del canon eremítico, desplaza la insistencia sobre los aspectos de intervención sobre la tierra hacia la pura inmanencia de lo que es disposición simbólica de un dominio, ahora tanto más válido cuanto más intocado se presenta.

(...) En pos de un ideal de acercamiento regresivo a una condición edénica, aquellos ermitaños, bien sea en calidad de “estacionarios”, es decir, habitando un mínimo lugar: una abertura, una roca, la cumbre de una montaña, una cueva, como hiciera durante un período de su vida, entre otros muchos modelos de santidad contrarreformista, San Ignacio; bien sea bajo la figura extrema de los dendritas o ermitaños arbóreos, habitantes del tronco de los árboles, aquellos anacoretas convierten, digo, el dominio de su ascesis en un nuevo y sorprendente referente paradisiaco, en un verdadero jardín místico, como revelan, creo que patentemente, imágenes que, como

*Ermita de
Sant Simeó
(Cardó).*

las de la Sylvae Sacrae, representan la vida contemplativa de los yermos. Imágenes que muestran lo que sería, pues, la íntima geografía de la anacoresis: se trata en estos casos, evidentemente, de un jardín, de un habitar o hacer habitable el espacio de la naturaleza apenas mancillado, ni modificado tan siquiera por el producto de la labor, por los utensilios humanos o, incluso, por un presupuesto de productividad al que ese mismo lugar es ajeno por completo.

FLOR, Fernando R. de la: *De las Batuecas a las Hurdes: fragmentos para una historia mítica de Extremadura*. Editora Regional de Extremadura. Mérida, 1999, p. 170-173.

OBSERVAR EL SILENCIO

Els eremites varen codificar un llenguatge gestual per tal de poder comunicar-se.

Todos comúnmente usen de este modo de señas para que no haya variedad y confusión y ademanes desusados.

Para decir que le llaman, llamar con la mano.

Para preguntar dónde están, tender la mano vuelta la palma hacia arriba.

Para responder dónde está, señalar la parte como hacia las ermitas, si está allá; si en la celda meter la mano en la manga.

Para decir a alguno que haga el oficio de hospedero: hacer

como que lava los pies.

Para llamar a la rasura: pasar la mano por la cabeza.

Para decir que vaya alguno a la cocina: hacer como que baten huevos.

Para decir que se haga lumbre: soplar la mano.

Para que lleve y encienda un candil: soplar un dedo.

JESÚS, Tomás de: *Instrucción espiritual para los religiosos Carmelitas Descalzos que profesan vida eremítica*. Imp. Católica Sigirano Díaz. Ávila, 1950, p. 90-91.

La cultura material dels ermitans ve determinada per la psicologia, el gènere, el medi ambient, la regla espiritual, l'economia, l'hàbitat i les relacions de grup, amb la societat i l'església.

Els caràcters de l'eremitisme, com són el seguiment d'uns valors minoritaris històricament, la limitació d'expectatives i l'experiència de viure el propi jo en la solitud, a hores d'ara resten sotmesos a les transformacions propiciades per la globalització neoliberal. Els estereotips arcaics s'han esvaït. Els canvis en els usos de tecnologies, la procura del *modus vivendi*, l'habitatge, la indumentària i l'alimentació són constatables.

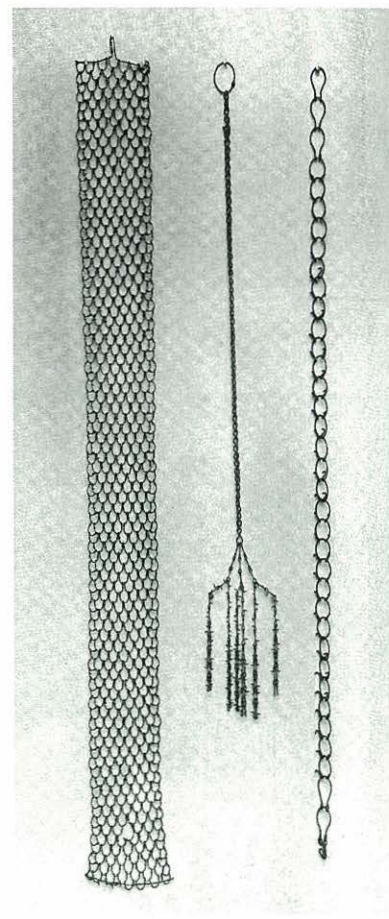

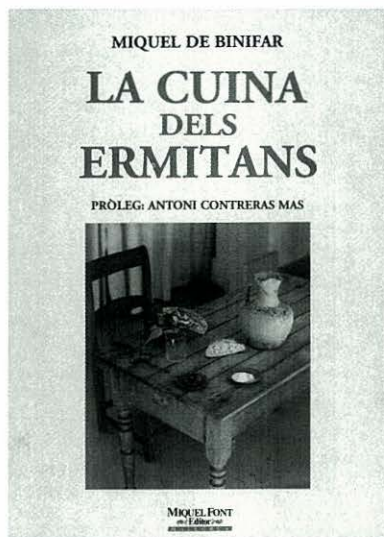
L'interior d'una ermita del Montserrat en un gravat del s. XIX.

La pràctica consuetudinària que vincula el passat amb l'actualitat es concreta en la ritualització del temps d'acord amb el calendari litúrgic: el seguiment de les hores canòniques, la *lectio divina*, l'ocupació per al sosteniment personal, el dormir, l'alimentació i el control dels sentits.

L'ascètica corporal es practica generalment amb el consell o prescripció del mestre espiritual. L'autoaflicció física mitjançant cilicis i deixuplines -una pràctica de dolor estesa a la vida religiosa i vinculada a la temperança del desig sexual- ocasionalment es deixa a la voluntarietat dels ermitans, tal com succeeix a la congregació mallorquina de Sant Pau i Sant Antoni d'ençà de 1988.

Cilicis i deixuplina del P. Cadete (1763-1837), que va viure com ermità a Las Batuecas durant quaranta anys.

Un receptari biografiat i anecdòtic de la cuina tradicional dels ermitans de les Illes.

Iguals i diferents

Les figures de l'“altre”

En totes les cultures humanes és un fet generalitzat que el qui es comporta d'una manera diferent, perquè empra els sentits d'una manera diferent, sempre resulta inquietant, perquè, de bona fe o interessadament, hom pot arribar a creure que és, substancialment, diferent.

DUCH, Lluís: *Llums i ombres de la ciutat*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 207.

Règim alimentari

La dieta d'un ermità de primera hora

11. Dels vint-i-un anys als vint-i-set, en tres anys menjà mig sester de lletilles estovades amb aigua freda, i en els altres tres, pa sec amb sal i aigua. I dels vint-i-set fins als trenta se sustentà amb herbes agrestes i amb arrels crues de certes mates. Dels trenta als trenta-cinc tingué per menjar sis unces de pa d'ordi i verdura una mica cuïta sense oli. Però, sentint que els ulls se li encalijaven i que se li contraïa tot el cos per una granellada i per una sarna com de pedra tosca, afegí oli al nodriment d'abans; i fins als seus seixanta-tres anys de vida continuà en aquest grau de

continència, no tastant res més, tant de fruita com de llegums o de qualsevol cosa. Aleshores, en veure's fatigat de cos i creient que la mort amenaçava de prop, dels seixanta-quatre anys als vuitanta s'abstingué de pa per un increïble fervor d'ànima, de manera que com un novençà s'atansava al servei de Déu en aquella edat en què els altres solen viure més remisament. Amb farina i verdura trinxada li preparaven unes xarrupadetes, el seu menjar i beguda pesant a penes cinc unces. I així, complint amb el seu ordre de vida, mai no trencà el dejuni abans de pondre's el sol, ni en els dies de festa ni en una gravíssima malaltia.

Jeroni: “Vida de sant Hilarió” a *Homilies, Vides d'ermitans, Cartes*. Clàssics del cristianisme, 36. Proa. Barcelona, 1993, p. 169.

L'alimentació resta subjecta a l'observança de dejunis i abstinències. Les pautes generals són les imposades per la disciplina penitencial eclesiàstica a més d'altres específiques d'ordre rigorista establertes a les diferents regles. La sobrietat en el menjar i el beure i la guarda estesa del vegetarisme en són les premisses bàsiques. Les dietes són riques en vitamines, pobres en lípids i glúcids i exemptes de pòtids: hortalises, llegums i fruites.

L'hospitalitat eremítica illenca s'expressava oferint als pelegrins pa, un setrilet d'oli, olives, fonoll marí i aigua.

En encetar el s. XXI hi ha ermitans que no disposen d'aigua corrent o electricitat, i d'altres tenen telèfon, fax, correu electrònic, web personal, i que per concertar una visita els cal consultar prèviament l'agenda.

38

Grans clàssics de la literatura europea han utilitzat la figura de l'ermità en les seves obres: Ramon Llull, Ausiàs March, Joanot Martorell, Miguel de Cervantes, Jean de la Fontaine, Friedrich Hölderlin o Friedrich Nietzsche.

Dins els territoris de llengua catalana els ermitans mallorquins han guanyat l'atenció més nombrosa dels autors. Santiago Rusiñol a *l'Illa de la calma*, i Josep Roig i Raventós a *Esbarzer* varen narrar-ne amb traça la vida i l'ambient.

Josep-Sebastià Pons, el poeta i escriptor d'Illa del Riberall, va evocar els ermitatges de la

Catalunya del Nord en la seva poesia, i la seva prosa francesa aplega *la Vigne de l'ermita*, de caràcter místic.

Cal ressaltar els pseudònims rossellonesos que utilitzen la figura eremítica entre 1904-1935: *L'ermita de Font Romeu*, *L'ermità cerdà*, *L'ermità de Cabrenç/Cabreny*, *L'ermità de Calahons*, *L'ermità de Pinatosa*, i *L'ermità de la Sort*.

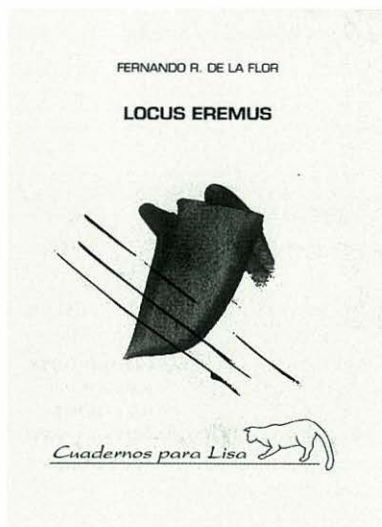
L'escalenc Víctor Català va ambientar la novel·la *Solitud* a l'Empordà. Els personatges són masovers d'una ermita, la descripció de la qual recrea el paisatge del Montgrí i Santa Caterina. El drama va ser portat al cinema per Romà Guardiet (1990).

Eugeni d'Ors al seu *Último glosario* va recollir les cròniques que va datar a l'ermita de Sant Cristòfol de Vilanova i la Geltrú. I Joan Perucho va escriure *Els pares del desert*, on reflectí la seva fascinació pels primers eremites.

Dos capellans escriptors varen prendre protagonisme: Ramon Garriga i Boixader (1875-1968), i Francesc Cima i Garrigó (1922-2000). Mn. Garriga va ser conegut com a poeta i dramaturg amb el pseudònim *Ermità de Samalús*, el poble on es va retirar l'any 1915. D'altra banda, Mn. Cima adquirí notorietat amb la publicació d'una sèrie de quatre llibres - que es corresponien amb les estacions de l'any - i aplegaven

Les temptacions de sant Antoni en un exlibris de l'artista rus Serguei Ivanov (1957).

Cristina G. Prieto és l'autora de la portada d'aquest assaig de Fernando R. de la Flor, gran especialista de la literatura eremítica peninsular.

les lliçons de l'ermità imaginari de Sant Miquel de Turbians.

Jaume Fuster (1945-1998) va argumentar el procés iniciàtic d'un jove ermità al conte "La història d'en Tomeu de Can Llarg". Dues novel·les han recreat respectivament les cartoixes de Montalegre al Principat i Portaceli al País Valencià: *Mon oncle*, de Màrius Serra, i *Purgatori*, de Joan F. Mira.

Thomas Merton (1915-1968), trapenc i escriptor, nat

accidentalment a Prada de Conflent, va exercir una influència espiritual d'abast universal en el decurs de la segona meitat del s. XX. A la Trapa de Gethsemany de Kentucky (EUA) va viure un eremitisme arrelat amb la societat i la cultura del seu temps. Fou simpatitzant del moviment pacifista, del reconeixement dels drets civils, la renovació eclesial i el diàleg interreligiós. Mentre que la versió oficial va mantenir que la seva mort a Bangkok va ser accidental, d'altres l'atribueixen a una conspiració dirigida per la CIA.

L'escriptor Josep Maria Gironella (1917-2003) va residir durant molts anys a Arenys de Munt. Quan va morir, l'alcalde de la localitat va sentenciar: "va viure com un ermità".

Diàleg entre anacoretetes

Hilarió desassossega Antoni

Hipòcrita, que t'enfonses en la soledat per lliurar-te millor al desenfrenament de les teves cobdícies! Et prives d'aliments, del vi, d'estufes, d'esclaus i d'honors; però bé deixes que la imaginació t'ofereixi banquets, perfums, dones despullades i masses fervoroses! La teva castedat no significa altra cosa que una corrupció més subtil; i, aquest menyspreu del món, la impotència del teu odi que s'hi torna! Això és el que va fer tan sinistres els teus semblants, o potser el fet que dubtaven. La possessió de la veritat porta alegria. Que va ser una persona trista, Jesús? Anava sempre voltat d'amics, descansava a l'ombra de les oliveres, entrava a la casa dels publicans, multiplicava les copes, perdonava la pecadora, curava tots els mals. Tu, en canvi, només tens pietat de la teva misèria. És com un remordiment que et rosega i una demència ferotge que et fa rebutjar la carícia d'un gos o el somriure d'una criatura.

FLAUBERT, Gustave: *Les temptacions de sant Antoni*. Ed. Proa. Barcelona, 1995, p. 70

L'Ermità de Cabrenç fou l'autor d'una peça de gran significat patriòtic a la Catalunya del Nord.

L'ERMITÀ DEL MONT

15

40

El capellà, poeta i escriptor Jacint Verdaguer (1845-1902) va acollir moltes vegades a la seva obra la vida eremítica: personatges de llegenda, el ressò del beat Ramon Llull al primer vers de *l'Atlàntida*, ermites, i santuaris. D'altra banda es va implicar personalment amb els ermitans de Vallcarca fundats pel beat P. Palau i Quer, la qual cosa li va ocasionar conseqüències funestes.

Enmig de la controvèrsia que va commocionar l'opinió pública a les darreries de la seva vida per la persecució de què va ser objecte per part dels poders polític-econòmic i eclesiàstic, representats pel marquès de Comillas i el bisbe Morgades, en

una de les seves cartes va atribuir l'origen de la polèmica a la vinculació amb aquell indret eremític barceloní.

La rehabilitació eclesial de mossèn Cinto va ser possible per la intervenció mitjancera dels agustins de El Escorial. Del ressò popular de l'escriptor en donen prova dos fets: el seu enterrament ha estat el més multitudinari de Catalunya, i durant la revolució social i guerra de 1936-39 es van respectar els monuments erigits en la seva memòria.

Verdaguer es vincula a les terres de Girona per l'estada que va fer a la Mare de Déu del Mont (Albanyà) l'estiu de 1884 i l'elogi que li va dedicar: *Dels molts*

Imatge de joventut
de Jacint Verdaguer i Santaló.

Verdaguer es confessa

El poeta de Folgueroles justifica l'origen de la seva condemnaçió en una carta el 8 de setembre de 1897

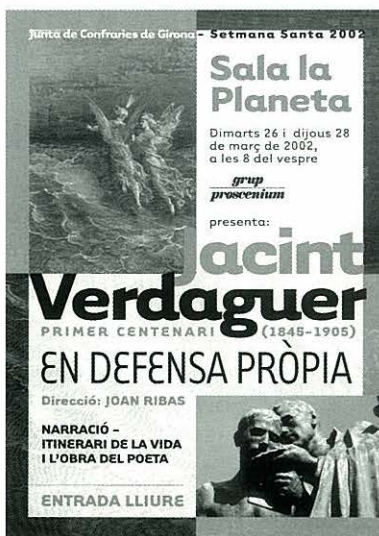
Aquella possessió que fou lo cadafal de mon suplici ha sigut una de les causes més amagades i fondes de ma persecució, puix, segons tots los indicis i tots los parers, algun de mos contraris la pretenia. I com jo podia posar impediments a tan innoble fi des de Barcelona, se feren tots los esforços per allunyar-me'n; i com podia destorbar-ho també des de la Gleva, se'm volgué tancar en l'Asilo, que hauria sigut per mi lo vestíbul del sepulcre.

Per tapar la boca a un home, lo tancar-lo per entenebrat és un bon medi, encara que poc conforme al sagrat Evangeli; però, per deixar-l'hi ben tapada, no hi ha com posar-li a la boca un grapat de terra del cementiri.

VERDAGUER, Jacint: *En defensa pròpia*. Edició de Narcís Garolera. Tusquets editors. Barcelona, 2002, p. 110.

santuaris de Catalunya, y de fora d'ella, que he visitat, may cap se m'havia aparegut tan hermós com, ara mateix, lo de la Mare de Déu del Mont, Reyna de l'Ampurdà.

Hi va pujar per un dia i n'hi va romandre quaranta. Al cim del santuari s'anomenà *l'ermità del Mont*. Aquell temps, presidit pel vessant sud del Canigó, va ser-li procliu per al conreu de les lletres. Va conèixer a fons l'entorn i va compondre diferents textos que s'han incorporat al patrimoni literari i religiós de la muntanya, com *L'ermita del Mont*, *Roca Pastora*, *Les caramelles*, *A la Verge del Mont*, *El Pare Falgàs*, *A mos amics de Banyoles*, i *l'Empordà*.

El Grup Proscenium de Girona va fer la seva aportació en el marc de l'Any Verdaguer.

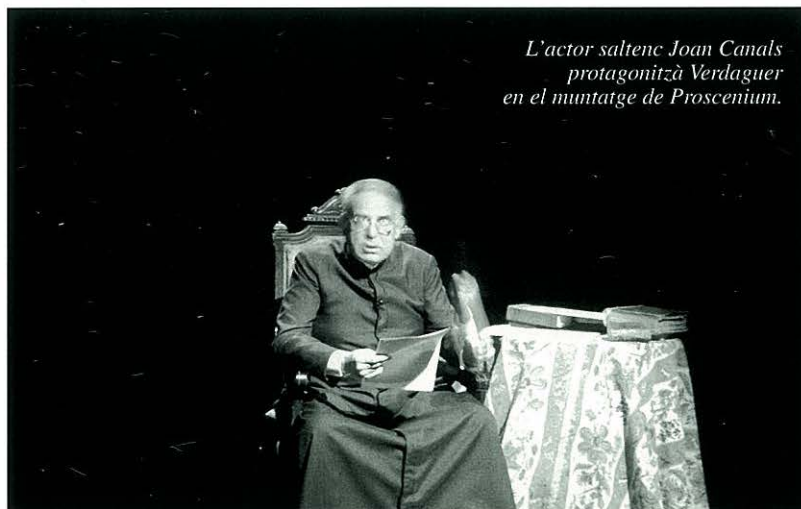
Un retrat de Vallcarca

L'escriptor relata la seva visita al desert eremític que va donar nom al barri dels Penitents.

Ven, aquí están -continua signant-nos un parell de cataus troglodites, cavats en aquell sòcol- las cuevas donde venían a hacer penitencia los santos discipulos del Padre Palau.

Eren i són encara uns ridículs aixoplucs d'escassíssima cabuda i alçada com podrien haver-se'ls buidats amb un mal picot i ben de pressa quatre xavals d'aficions rústegues per pur divertiment. I com mai de la vida no hauria cregut jo que tan infantívola cosa pogués arribar a guanyar del gran autor de "L'Atlàntida" l'admiració i amor que li guanyava, sentí una gran pietat per ell, que no vaig saber ja abstenir-me de demostrar-li com eren d'absurdes aquelles il·lusions tan descabellades. Penseu -vaig dir-li- que, en aquestes coves, més que olors d'ascetisme, hi podreu trobar, quan menys vos ho espereu, alguna bomba anarquista que us comprometi o que us mati; que aquella ermita de fira no és humanament habitable i que tot aquest redol llobatiu, tan pròxim a una ciutat populosa i abandonada com Barcelona, és mil cops més perillós que la més solitària coma d'un cim dels Pirineus.

OLLER, Narcís: *Memòries literàries. Història dels meus llibres*. Editorial Aedos. Barcelona, 1962, p. 298-299.

L'actor saltenc Joan Canals protagonitzà Verdaguer en el muntatge de Proscenium.

ELS SANTUARIS

16

42

Els santuaris són espais privilegiats de relació individual i comunitària amb allò sobrenatural. Constitueixen un recurs meravellós sancionat per la tradició.

A l'Occident el cristianisme va ocupar i reconvertir els santuaris pagans però cuidà de mantenir-ne la funció màgica i simbòlica, que va implementar amb llegendes, imatges trobades, i una bona profusió de miracles.

L'església catòlica va unificar a l'entorn dels santuaris totes les formes de pietat prescrites pel seu catecisme: veneració de relíquies, pelegrinacions, processons, viacrucis, danses religioses, rosari i medalles.

Tot plegat ha propiciat una etnografia genuïna amb elements propis, tant de la natura (coves, grutes, muntanyes, fonts i aigua), com d'altres de culturals (atributs de la imatge, exvots, promeses, ofrenes, goigs, hagiografies, iconografies i estampes).

A l'Estat espanyol es compten disset mil santuaris i ermites, dels quals cinc-cents corresponen al bisbat de Girona. Els més famosos mantenen un flux de visitants, pelegrins, romeus i turistes considerable; als Països Catalans hi ha els casos de Lluç, el Toro, el Puig, Montserrat, Meritxell o Núria. El Secretariat interdiocesà de Santuaris de Catalunya i les Illes

*Un santuari al marge.
Edificat pel cercle aparicionista
gironí amb ocasió dels
episodis vidents de 1975.*

*Exvots del santuari no reconegut
prop del Portal de Sant Cristòfol.*

El culte als sants

Una pràctica propagada arreu

No són només els sepulcres dels "sants" islàmics els que són venerats per la tradició musulmana. El culte s'estén als profetes que, dins la teologia musulmana, ocupen un lloc privilegiat. A l'Iran hi ha també tombes o santuaris dedicats als profetes bíblics Abraham, Samuel, David, a la mare de Salomó i al mateix Salomó, i al profeta Daniel. Hi manca, òbviament, la tomba del profeta 'Isà (Jesús).

A Urmia es troben a l'antiga església de Mar Sergis (Sant Sergi), santuari protegit tant pels cristians com pels musulmans, i l'església de Mart Maryam (Santa Maria), on les dones que han quedat sense llet van en pelegrinatge, sense diferència de fe. Tot això sense parlar de Palestina, "terra santa" per als tres monoteïsmes mediterranis.

ROCHA SCARPETTA, Joan-Andreu: "La santedat en l'islam" a *Qüestions de vida cristiana*, 208 (2002), p. 130.

Balears té cura de la pastoral del turisme religiós i de la coordinació i millora de serveis. L'amenaça més gran és la massificació. El risc és que els santuaris acabin convertint-se en hoteleries convencionals i

centres comercials religiosos: el parc temàtic.

La secularització de la societat ha comportat l'aparició de nous santuaris, com cases d'escriptors i pintors, museus i estadis esportius, i també el sorgiment d'una competència: el bricolatge de creences terapèutiques (tarot, medicines alternatives, etc.). La religiositat popular ha estat un laboratori extraordinari per a la teorització des de les ciències socials i religioses.

Contemporàniament hom ha definit els santuaris com les àrees de servei en l'autopista de la vida.

Al llindar

Els santuaris, escenaris de l'ambigüitat

Varios estudios de la religiosidad popular, en diferentes continentes, han mostrado que, codo a codo con las liturgias oficiales y aprobadas de las iglesias, la gente invoca otros poderes –con frecuencia espíritus y antepasados– cuando necesitan protección frente a un peligro, curar enfermedades físicas, mentales o sociales, y para establecer relaciones favorables con los poderes de la naturaleza y la sociedad. Tales prácticas están condenadas, toleradas o incluso fomentadas, de diferente manera, por la iglesia oficial, como formas de devoción popular. Lugares y tiempos sagrados, mediadores vivos y difuntos y peregrinaciones, son comunes en todo el mundo, incluso hoy en día.

AMALADOSS, Michael: "Doble pertenencia religiosa", a *Selecciones de Teología* núm. 167, p. 195-196, juliol-setembre de 2003.

Els accidents de carretera han propiciat l'aparició d'una nova expressió de religiositat popular. Record entre Llambilles i Cassà de la Selva.

APLECS D'ERMITA

17

*Una nova expressió d'aplec.
Ballada de sardanes de celebració
de la sortida del sol el Cap d'Any
de 2001 a l'ermita de Sant Sebastià
de la Guarda (Palafrugell).*

44

L'aplec és un temps de trobada i un espai de celebració a l'entorn d'una ermita o santuari. S'hi comparteixen mites i símbols que s'expressen indistintament amb ritus socials, culturals, religiosos i lúdics. L'aplec esdevé, així, un àmbit extraordinari de sociabilitat.

L'escenari obert privilegia la interacció entre persones i generacions a redós d'una tradició rural que vol visualitzar cohesió i una identitat i/o emoció col·lectiva que a hores d'ara s'esfondra davant la força imparable de les cultures urbanes i globalitzadores. Als aplecs de certs pobles coexisteixen dos tipus de públics: els veïns de "tota la

vida" (en procés de minorització) i "els nouvinguts" (de perspectiva majoritària).

La secularització, la mobilitat, el procés d'urbanització, el sorgiment de noves identifications i els fenòmens de masses han estat determinants en la crisi.

Bona part de les romeries, processons i aplecs es fonamenten en la institucionalització de vots de poble per fer front a epidèmies i calamitats, com a Palafrugell, Palamós o Sant Feliu de Guíxols. A Figueres esdevingué famosa la processó a Santa Maria de Requesens, coneguda com la de la Tramuntana, que durava tres dies. A l'Empordà

també va tenir requesta la romeria a la Mare de Déu del Camp de Garriguella, que precisament l'any 1887 fou el marc d'una esbatussada general entre catòlics integristes i anticlericals.

Els aplecs tingueren ressò a la literatura costumista. Marià Vayreda va narrar el de Sant Aniol d'Aguja a la novel·la *La punyalada* (1904), i Lluís Torras es féu ressò del de Sant Grau d'Entreperes al recull *Garbelles de fajol* (1904).

L'aplec de Santa Llúcia de la Jonquera

Narrat per qui més ha agermanat les dues vessants pirinenques

L'aplec de Santa Llúcia es fa el segon diumenge de maig; en plena primavera, quan la ginesta, la gatosa i el bruc són florits, i quan la sàlvia, el romaní i la farigola aromatitzen la muntanya de suaus emanacions.

(...) Tot el dissabte i el diumenge al matí es veuen corrues de pelegrins que pugen a Santa Llúcia; n'hi vénen del Vallespir, del Conflent, del Baix Rosselló, de l'Empordà, fins de la "Gavatxeria".

Per tots els viaransys de la muntanya es veuen comitives que es dirigeixen al Santuari. La graciosa gracieta de Perpinyà, amb la seva elegant còfia rossellonesa, es confon amb les nostres garboses pagesetes de Figueres. Els fadrins del Rosselló fraternitzen amb els seus germans de l'Empordà. Per tot se sent parlar català; sembla que un llaç fraternal els uneix encara com els unia quan defensaven junts les llibertats perdudes...

BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles:
Records d'un excursionista. Ed. Selecta.
Barcelona, 1978, p. 99-100.

Una prometença literària

Publicada l'any 1903, la ficció es va materialitzar l'any 1934 quan, en homenatge a l'autor, es va pujar un rem en romiatge al santuari del Vilar de Blanes.

-Verge santa des Vilar! –vaig exclamar aixecant els braços en l'aire-. Ajudeu-nos! Salveu-me d'aquest perill, i us prometo que pujaré a visitar-vos a peu descalç, amb els rosaris a la mà i amb un d'aqueixos rems tan llargs a coll. Sí: ho faré ajudada pels mariners de la Santa Rita, que no s'hi negaran. I, si ells no volen ajudar-me, llogaré Cirineus. Cardenera, tu hi vindràs: digues que sí. El teu prec valdrà més que el meu.

-Sí, sí! –clamà el xicot aixecant també els braços fervorosament-. Deu-nos port... i jo traginaré es rem a sa vostra capella, a peu descalç, passant es rosaris!

RUYRA, Joaquim: *El rem de trenta-quatre*. Eds. 62. Barcelona, 1979, p. 98

La presentació de les pubilles de les Festes de Primavera és el colofó del *Vot de Vila* i la processó de les cuques de Palafrugell. (2002).

Contemporàniament l'aplec de Sant Mer és un dels més multitudinaris del bisbat de Girona. I a Santa Bàrbara (Anglès) i Santa Brígida (Amer) elegeixen l'Ermità de l'Any.

Els aplegadors vivien en una ermita o santuari fent de guardes. Per tal de subvenir tant el manteniment personal com el del lloc sagrat era costum que fessin recapta pels masos i les cases del rodal, la qual cosa els convertia en portadors de noves entre els veïns.

L'Ermità de la Mare de Déu del Castell, l'ermità de Sant Ferriol de la Pava... i tants altres, cal dir tants com n'hi havia de capelles rústiques (i Déu sap si n'hi ha al nostre Rosselló i dins la Catalunya), els ermitans han desaparegut, Mare de Déu que ens ajudi! Capelles de la plana amb llurs terrats de teules roses menjades de molsa i llurs emblanquiments daurats pels anys i que canten al sol prop de llurs xipresos negres; capelles enllosades, alts terrats de lloses, amb parets de granit que en dièiem "ull de serp", als peus del Canigó i sobre les altes terres de Cerdanya i de Capcir... Aquestes semblen néixer del roc que les ha bastides, i, al mig dels avets hieràtics tenen aquest aire de dolça malenconia que vos encanta.

Hom tornava ermità al crepúscul de l'edat, alguna vegada per devoció, i altres vegades per gust de la solitud o, més sovint quan hom no podia més guanyar-se la vida. Hom tenia l'abric i l'aliment, creant alguns pams de terra al voltant de la capella i fent la lloguera pels pobles protegits pel sant lloc.

L'ermità de Sant Ferriol es deia "Zu", (Dièiem Zou)... Un o dos cops l'any sortia per la seua lloguera a Sureda i Argelers, fins a Sant Andreu per on passava al temps antic, al camí de la Pava, (encara empedrat en certs llocs) que menava a Catalunya per Lavall.

Portava penjada al coll la capelleta, petit oratori de fusta rústic amb dos finestrons que tancaven l'efígie del Sant. La conversa s'engatjava amb la

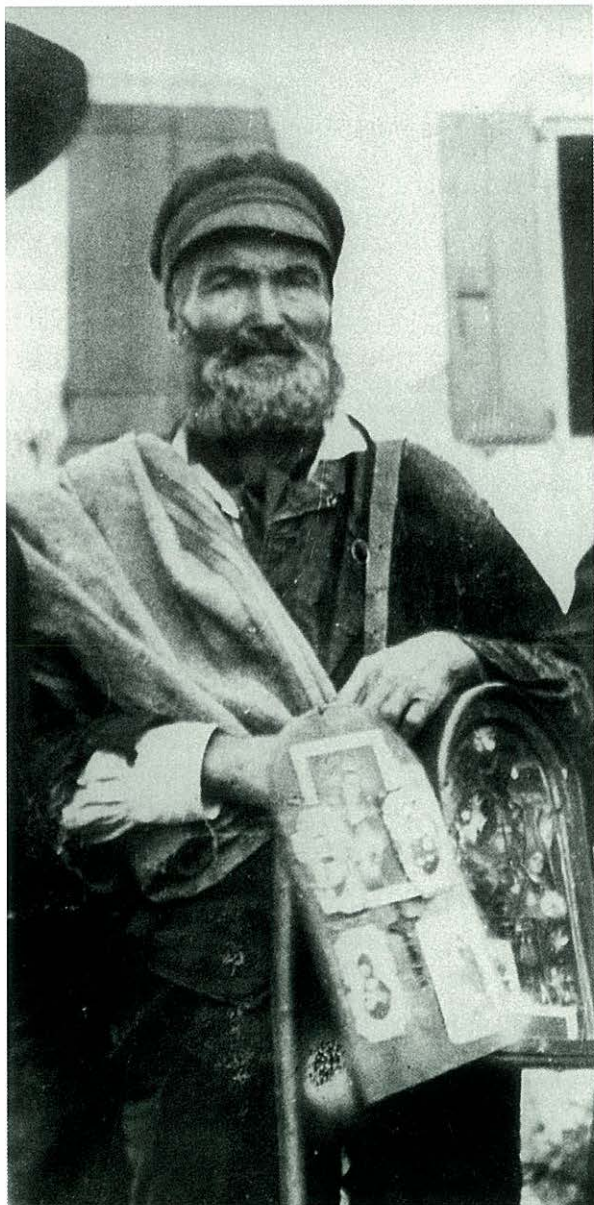
dona de casa que havia juntat al seu entorn la mainada impressionada i com colpida; els vells també, quan n'hi havia.

— *Mestressa, voleu que vos digui els salms de penitència?*
— *Si us plau, "Zou"!*

Els infants es treien la gorra i en "Zou" obria la capelleta. Apareixia l'efígie ingènua de Sant Ferriol en vestit de legionari romà beneïdor. Zou encenia un cap de ciri i recitava la pregària en Català. Deia els salms barbotejant i de correuita, puntuant les pauses de grans signes de creu. Cantava d'una veu escardalenca el goig a la glòria de Sant curador de totes menes de ferides: contusions, regirades i d'una manera general tot el que pot atènyer o pertocar els membres: trencadures, desconjuntaments, ferides fetes amb una eina trinxant: ganivets, picasses, picassons, serres, talladors, espases i tot el que pot ferir quan hom poda, desbosca, esporga o escateix amb eines de ferro o d'acer.

Era, Sant Ferriol, un semblant de cirurgia dins les legions romanes. S'havia convertit al cristianisme, havia sofert el martiri... L'auditori escollit escoltava la llarga llitania... La casa oberta en l'honor del Sant semblava tota il·luminada de la presència sagrada...

"Zou" aleshores tancava la capelleta i rebia l'òbol de la mestressa: un parell d'ous, un bocí de llonganissa, de sagí, quatre cebes o un sitrell d'oli... Com li donaven algun cop de vi, el desgraciat acabava la girada un poc calentot. El senyor Aubert me deia, que, com passava en darrer lloc pel seu Mas d'En Llinàs l'ermità en cantava de crespes pel camí de Sant Ferriol. Un dia, al gual de la Massana, va caure dins el torrent. La capelleta va ser tirada dins les aigües

i els penyals. Ell es va nafrar cames, braços i cap, i, tot adolorit, insultava Sant Ferriol per no l'haver protegit de la caiguda...

Em recordi que un dia va passar a la meva casa l'ermità de la Mare de Déu del Castell d'Ultrera. El veig encara al llindar del debaix mal il·luminat, la seva capelleta oberta sobre una verge tota esblaimada dins sa roba blanca sota la corona de lliris i les dauradures del seu altar minúscul. L'ermità s'havia agenollat i recitava les pregàries. Em semblava que una gran pau magnificava la nostra casa, penetrava fins els racons, fins la teulada, establint la salvaguarda de tots els meus: res més d'ara en davant ens podia arribar. Érem tots encantats del poder de la capelleta inspirada...

La meva tia Margarida, que era un poc mofa, nos contava que un dia l'ermità va passar a casa seva, havia obert la capelleta, i, tot dient els salms i cantant els goigs, el pobràs tenia també oberta la bragueta i que això va perjudicar molt el recolliment i el seriós de la sessió.

(...) Aquest patrimoni, fins ara negligit després la mort dels nostres ermitans, sembla que els municipis vulguin avui interessar-s'hi. Per sort la Mare de Déu del Castell d'Ultrera té un ermita, un guardià, enamorat de solitud, conserva el lloc sant, el neteja i el fa respectar. És un ermità modern, del nostre temps. Déu vulgui que el puguem conservar i que al cel siguin tots els ermitans guardadors dels nostres sants llocs: Oratoris, Capelles i Claustres, memòria dels homes.

MARGALL, Francesc: "Els ermitans", a *Almanac Català del Rosselló*, 1997, p. 22-24.

*En Zu, l'ermità
de Sant Ferriol de la Pava,
al mas d'en Llinàs.*

EL PAÍS VALENCIÀ

18

*Daniel Martí
treballant
la ceràmica
al seu
ermitori
(2002).*

48

Els paisatges de la Tinença, les Palmes i la serra de la Calderona amaguen la història de l'eremitisme cenobític a les terres valencianes.

L'antic monestir cistercenc de Santa Maria de Benifassà, manat construir per Jaume I a l'extrem septentrional del país, d'ençà de 1967 acull l'única cartoixa femenina de la península ibèrica. D'altra banda, els cartoixans de Portaceli arrelaren a la vall de Lullén en el s. XIII. L'any 1944 varen encetar la seva darrera etapa com a guardes de la solitud.

El Desert de les Palmes, però, esdevé la localització més singular i coneguda. L'any 1693 va ser fundat dins la tradició

teresiano-santjoanista a Benicàssim. El paratge conserva el rastre dels seus primers pobladors fins i tot en la toponímia. N'és el llegat el medi natural, les ermites disseminades en l'entorn -refetes i habilitades per a fer recés-, l'antic clos, i el convent nou que acull el noviciat dels carmelites descalços d'Espanya, una casa d'espiritualitat i el museu.

Els franciscans també hi han deixat petja. En el segle XVII va guanyar popularitat fra Pere Esteve, conegut també com el pare Pere o el frare Pere el descalç, que va fer vida d'ermità a la seva vila nadiua de Dénia. Els menorets mantenen a Xelva un eremitori constituït per l'ermita del Calvari, les coves i el convent.

Un cas diferent és el de les dues monges trapenques que fan experiència a Atzaneta del Maestrat.

L'anacoretisme contemporani té noms propis: Salvador Romaguera Pla (Alcàsser, 1932); Emili Maria Boïls i Coniller (València, 1936); i Daniel Martí Mocholí (Sedaví, 1945). Tots tres, doncs, de l'Horta. El germà Romaguera viu a Benigànim, dalt d'una muntanya, on ha edificat una ermita i excavat una cova, tot completament per lliure. El seu periple ha estat aplegat en un llibre de converses. Amb tota probabilitat ha estat l'ermità més mediàtic de la història pel fet d'haver intervingut durant un temps en un programa de

telescombraries: *Crónicas marcianas*, de Xavier Sardà.

Emili Maria Boils i Coniller (germà Emili de Jesús) fou un reconegut llibreter, actor, poeta i escriptor abans d'emprendre un itinerari que el va conduir a Banyeres, Guadix, El Reatillo, Requena i la Carrassumada al Segrià fins raure a la seva casa-retir *Fons Salutis* de Llombai. L'any 1966 va fundar les Fraternitats de l'Amistat, una adaptació de l'espiritualitat de Carles de Foucauld per a l'evangelització de l'homotropia i la recerca d'un carisma propi dels cristians homòfils. Va rebre els seus vots l'abat Cassià M. Just.

Fra Daniel Martí, profés diocesà des de 1990, resideix a Montserrat en una casa que anomena l'eremitori de la Mare de Déu de la Misericòrdia.

El Via Crucis i una de les ermites del Desert de les Palmes.

Emili Boils, a l'ermita de la Carrassumada (2001).

Durant catorze anys va ser carmelita descalç. Exclaustrat, l'any 1982 va iniciar-se a Potries. És un destre ceramista.

Una expressió significativa de religiositat popular lligada a una

Els nous anacoretes

L'homenot de Sueca va tractar la contestació contracultural sorgida del Maig francès

Cada època té els seus anacoretes i, és clar, la nostra no podia ser-ne l'excepció. (...) Sempre n'hi ha hagut, de gent que, en dissidència radical amb la pròpia societat, decideix separar-se'n. (...) L'explicació més estesa sosté que, en el fons, es tracta d'una actitud hostil a l'anomenada "societat de consum". (...) És clar que ells, els anacoretes -fugitius o trànsfugues, al capdavant-, no ens ofereixen cap opció convincent, a la resta dels mortals. (...) Ben poc revolucionari, tot plegat. En definitiva, les revolucions, mai no les fan els anacoretes. (...) El seu sacrifici, avui, deu ser molt superior al que feia l'estilita protocristià: renuncia a més coses -l'aspirina inclosa-. Però els anacoretes, ai!, no són cap solució. Fa bonic, que n'hi hagi, d'anacoretes; però, insisteixo, no són cap solució...

FUSTER, Joan: *L'home, mesura de totes les coses*. Obres Completes, VI, assaigs, 2. Ed. 62. Barcelona, 1991, p. 313-316.

ermita és la romeria de les Canyes, que cada tercer diumenge de quaresma fa cap de Castelló a la Magdalena.

ELS ERMITANS MALLORQUINS

19

*Ermita de la Trinitat
de Valldemossa.*

espiritual que l'any 1666 va redactar-ne la primera norma de vida.

Els vincles entre els ermitans i els cartoixans es varen mantenir fins la supressió governativa dels ordes religiosos de 1835, amb dues conseqüències: l'abandó definitiu de la cartoixa i la pervivència dels ermitans atesa la seva peculiar entitat jurídica diocesana.

50

A Mallorca la vida anacorètica es documenta des del segle XIII. Dos personatges, però, varen tenir un protagonisme decisiu en la configuració de l'eremitisme insular.

D'una banda, hi ha el beat Ramon Llull, mercès al qual els ermitans varen adquirir entitat literària, alhora que els llocs del puig de Randa i Miramar són de referència obligada en la geografia eremítica llatina.

D'altra, Joan Mir i Vallès (Alaró, 1624-Valldemossa, 1688) que va viure com ermità durant quaranta-vuit anys: sis al castell d'Alaró i quaranta-dos a l'ermita de la Trinitat de Valldemossa.

Als quinze anys fra Joan de la Concepció esdevingué deixeble de l'ermità Julià de la Mare de Déu, del santuari-castell del seu poble. L'any 1644 va professar vots i va tenir l'oportunitat de conèixer dos ermitans de l'orde de sant Pau originaris de la Borgonya que influïren en la confirmació de la seva opció de vida, a la mort del seu mestre.

El posterior establiment a Valldemossa a l'empara de la cartoixa de Jesús Natzarè va ser determinant. L'any 1646 Joan Mir va esdevenir fundador d'una família religiosa: la Congregació d'Ermitans de sant Pau i sant Antoni. D'esperit anacorètic-cenobític, va ser estructurada pel cartoixà Miquel Montserrat Geli, mestre

La darrera regla data de 1988 i defineix la congregació com a laïcal. Estableix la possible admissió de sacerdots però els exclou de tot accés a càrrecs directius. Es disposa que a cada casa hi han de viure almenys tres ermitans i es preveu la pràctica anacorètica. En aquest cas imposa un dia a la setmana de convivència amb la comunitat. Tanmateix els ermitans poden fer retirs solitaris de dos o tres dies en iguals períodes en el decurs de l'any.

La congregació ha ocupat disset ermites a Mallorca i el santuari del Toro de Menorca. A hores d'ara resten a la Trinitat de Valldemossa i a Betlem d'Artà.

Viure la soledat

28. *Debemos ser los Ermitaños lo que significa nuestro nombre: hombres del desierto; las Ermitas, verdaderas soledades, moradas de paz, de inocencia y de penitencia, jamás turbadas por bullicio mundanal. En consecuencia evitemos el trato no justificado con las gentes, el contacto y hasta las noticias de las abominaciones del mundo, procurando, con todo, ser útiles a todos los hombres con el rigor de las austeridades, con el poder de las oraciones y con el buen olor de las virtudes.*

Reglas de la Congregación de Ermitaños de San Pablo y San Antonio. Mallorca, 1989, p. 40

Ermità mallorquí feinejant a l'horta.

NEORL

NOVA EDICIÓ DE LES OBRES DE RAMON LLULL

L'any 1990 existien catorze professors (a Valldemossa, Artà i Felanitx). Onze anys després s'havien reduït a vuit (tres a Valldemossa i cinc a Artà). Fra Gabriel dels Sagrats Cors n'és el superior general.

Els ermitans mallorquins guarden paral·lelisme amb els *Ermitaños de san Pablo i san Antonio Abad* fundats l'any 1613 al Desierto de Belén de la Sierra de Córdoba, congregació diocesana que l'any 1956 es va integrar a l'orde de Carmelites Descalços.

Ermitanes

La vida eremítica exercí una forta atracció entre les dones; de fet, als Països Catalans l'eremitisme femení té una llarga tradició. Ja Ramon Llull, al seu llibre Blanquerna, ens presenta el típic cas d'una ermitana. Conta que un monjo molt devot procurà que un pastor perdonés la seva muller caiguda en adulteri: "Ordenadament fo fet entre tots i que la bona fembra feés penitencia en una cova qui era en una alta muntanya prés de una font. Molt era gran la devoció e la santa vida que ella duia en aquell lloc desert."

A Mallorca, concretament a Pollença, a Manacor i a Felanitx, hi ha testimoniatges agrupacions d'ermitanes, que ens aproximen a la vida que les dones portaven en aquesta mena de comunitats.

BOTINAS I MONTERO, Elena;
CABALEIRO I MANZANEDO, Julia;
DURAN I VINYETA, Maria dels Àngels;
Les beguines. Scripta et documenta, 63.
Publicacions de l'Abadia de Montserrat,
2002, p. 51.

FENOLLEDÈS CONFLENT ROSSELLÓ

20

52

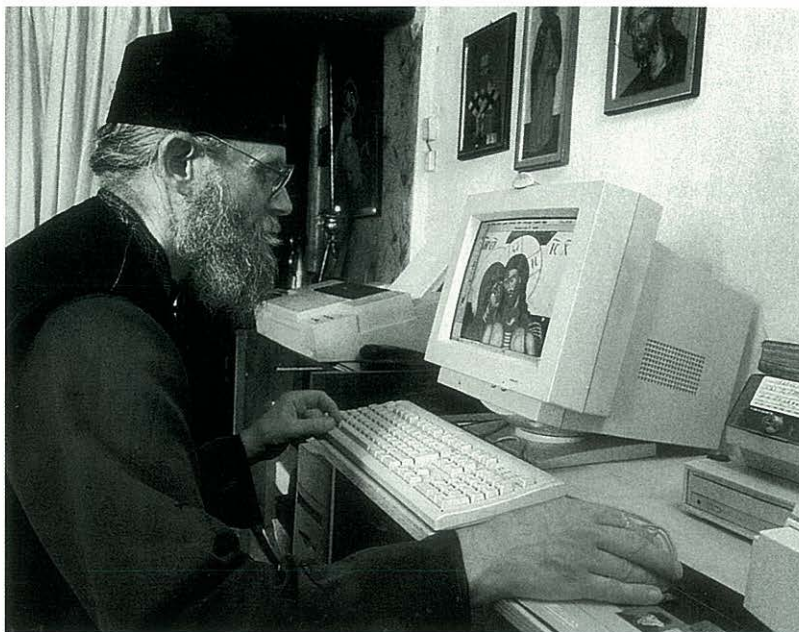
Les terres catalanes del nord de sempre han estat propícies a l'acolliment d'ermitans. A finals del s. XVII el bisbat d'Elna comptava amb quaranta-quatre ermitans.

L'eremitori rupestre de Sant Antoni de Galamús és especialment singular. Està emplaçat just a la ratlla de les Corberes en un congost sobre el caient de les gorges del riu Aglí. Els framenors propiciaren la fundació en el s. XV, i s'erigí com a Congregació dels pobres germans de Sant Francesc de Galamús l'any 1843. D'entre els seus membres cal esmentar, fra Pere, que va morir sol de fred i de gana l'hivern de 1870. El beat P. Palau també va fer estada en aquest lloc de pelegrinatge per a

catalans i occitans. Del seu pas en deixen constància una lauda a la cova-capella i la dedicació d'un carrer a Sant Pau de Fenolhet. Amb la mort del P. Blancarte l'any 1959 s'extingí la vida eremítica de Galamús.

L'any 2002 dos-cents homes i dones menaven vida eremítica a l'Hexàgon, dels quals tres sacerdots, un germà i una germana eren canònicament residents al bisbat de Perpinyà. La Conferència Episcopal Francesa promulgà uns estatuts reguladors de l'eremitisme l'any 1989. A França dos de cada tres ermitans són dones.

Al Rosselló la germana N. Chambard (n. 1947) s'està a l'ermita de Sant Maurici de

El P. Cassià es guanya la vida amb el teletreball i l'apicultura.

Greulera (Illa del Riberal) d'ençà de 1992. Tot i que havia profestat al Carmel ara segueix la regla benedictina.

Fins fa poc al Conflent hi havia hagut ermitans laics a Sant Jaume de Calahons (Catllà), Ronan Tanguy i Jean-Baptiste Robin. Ara hi són els pares Joseph i Patrick d'ençà de 1990 i 1998, respectivament. Joseph Raaymakers (Desel, Bèlgica, 1935) a l'orri que ha restaurat (5 x 2 m) a les Garrotxes de Bordoll (Oleta) que ell anomena *l'orri dominical d'en Jepe* i que té a la vora dues feixes per a l'acampada. Ordenat prevere l'any 1967, compatibilitza la seva vocació amb la de capellà d'Oleta. Fins aquell cim (1.259 m)

hi han pujat gent de Figueres, Girona i Barcelona. És un convençut del triangle Barcelona-Tolosa-Montpeller. Considera que és un marginal per a l'Església i la societat i que *"c'est bizarre comme la mondialité peut être déjà présente dans un coin isolé de la montagne..."*.

A la mateixa comarca, el P. Patrick de Vergeron (n.1950) és l'ermità de Santa Maria de Domanova a Rodés, tot i que té el domicili a Illa. Membre de la Comunitat de Sant Joan, va ser ordenat el 1986. Tanmateix, el pope ortodox Cassien Braun (n. 1945), l'any 1970 emprengué l'anacoretisme a Sant Esteve de Pomers al terme de Clerà. En aquell niu d'àligues es manté com apicultor, fent icones i editant publicacions i vídeos religiosos que comercialitza a internet.

Un cas singular de monjo

A Clerà la Yvonne cuida de donar sortida a la producció.

unipersonal va ser Bernard de Chabannes, benedictí d'En Calcat, que va tenir cura de Sant Martí del Canigó des dels anys cinquanta fins a 1988, que

Els goigs de Sant Antoni de Galamús

Compostos en occità, van ser recuperats a finals del s. XIX

Quand Sant Antoni sercarets per bous informa dé sa bido, près de Sant-Paou le troubarets, dins sa pétito Tébaïdo, ount nous sebets à descoubert rés que lé Cel et lé désert.

Désert qu'attires tant de gens, grand chef-d'obro de la naturo, affrous et bel en même temps, qui pouira faire la pinturo d'un ermitage sens parel, dount la beutat charmo tout cel.

(fragments)

RIVIÈRE, Jacques: *Les Ermites de Galamus*. Ed. Béliasane. Cazilhac, 1986, p. 37

fou rellevat per la Comunitat de les Benaurances.

L'ermità de la capelleta

Una composició de l'Ermità de Cabrenç

Ha dormit pel boscàm o en alguna pallerà. Aixecat ans del sol, el pobre Ermità vell, vestit de borra amb la barratina al clatell, menja un mossec i va seguint la carretera.

Portant la capelleta de fusta, adornada de medallas, de sants, de joyes i d'anells i de flors de paper i d'angels bofarells, pobles i veïnats roderà la diada.

Amb penjants de topaci, de gales vestida, vetaci la Nostra Senyora del Coral, de Pena, del Castell, del Coll, de Forsa-Ral, o Santa Catarina, o Santa Margarida,

Santa Helena, de la Santa Creu inventora, Sant Ferriol, o Sant Isidro llaurador, Sant Ciscle, o Sant Vicens. I cada adorador dona un bés i un sou per la bona ventura.

La Tramontane, núm. 273-274, mai-juin 1946, p. 75.

VALLESPÍR SALINES BASSEGODA

21

54

Els ermitatges del Vallespir es localitzen a Santa Creu de Quercorb (Arles), Santa Engràcia (Els Banyes d'Arles), Sant Ferriol (Ceret), Mare de Déu del Coral (Prats de Molló), Sant Pau dels Envistadors —també dit dels Enamorats—, de Ceret, o de les Botifarres (Reiners), Sant Sebastià (Sant Joan Pla de Corts), i Sant Guillem de Combret (El Tec).

La cronologia ermitana de la vessant sud arrela en el segle XII a Santa Eugènia d'Avinyonet de Puigventós i en el XIV al Mont i el Fau (Albanyà), les Salines (Maçanet de Cabrenys), i Codó (Terrades). Certs casos es referien a matrimonis de donats.

Al segle XVII es documenten ermitans a Santa Eugènia

Relleu familiar d'ermitans a les Salines. Després de quaranta-un anys Joan Viñas fou succeït per Jaume Cruset l'any 1999.

d'Agullana i Sant Sebastià a Sant Llorenç de la Muga. Les incorporacions més tardanes es donen en el s. XVIII en els casos de Sant Joan de Bauçols (Albanyà), Palau (Sant Llorenç de la Muga), Vida i Sant Baldiri a Cistella i el Roure a Llers.

L'etnografia religiosa recull el prodigi de la Mare de Déu del Fau, coneguda com la Mare de Déu de les Formigues o Alades, en la creença que el dia de l'aplec les formigues alades hi van a morir en grans quantitats.

De tota aquesta geografia han perviscut amb adaptabilitat el Mont i sobretot el Coral. També les Salines; cal suposar que el contraban devia fer-hi tant com la fe fins l'establiment de la lliure

circulació de mercaderies a Europa.

Jaume Cruset, ermità de les Salines d'ençà de 1999, va tenir un antecessor famós en la primera meitat del s. XIX : el *Rei Mico-micó*.

Aquest apel·latiu correspon a un figuerenc popular al qual se li va empatxar el Quixot i que va ser consagrat com a personatge literari pel seu coetani Abdó Terradas, el pare del republicanisme empordanès. L'ermità-rei va ser utilitzat en la paròdia antimonàrquica que duu el seu nom.

A començament del segle XXI ha nascut a Agullana Santa Maria del Bosc, un ermitori de nou encuny en procés d'arrelament. L'aliança establerta entre el frare dominic Jaume Boada i Raffi, i Montserrat Perxés, filla d'una coneguda nissaga local, ha fet possible avançar en la materialització d'aquest espai de soledat i silenci. El mas Can Geli del Bosc i dues petites ermites constitueixen una laura que ha estat agençada per Joan Pujolà, paleta-restaurador d'Agullana.

Oriol M. Diví, monjo de Montserrat, és l'autor d'una xil·lografia dedicada a Santa Maria del Bosc.

Els donats

L'any 1317 un matrimoni de ceretans es lliurava al servei de les Salines. Han esdevingut els degans d'una ocupació ininterrompuda durant més de sis-cents vuitanta anys.

Nós, Ferrer Dauder de Ceret i la meva esposa Guillemma, de la diòcesi d'Elna, desitjant aconseguir la salvació de les nostres ànimes, gratis i amb espontània voluntat, ens oferim a la divina i gloriosa Verge Maria, en el lloc on hi ha edificada la capella de Les Salines pertanyent a la parròquia de St. Martí de Maçanet diòcesi de Girona (...) prometem fer-hi contínua residència i ser fidels a dit capellà i als seus successors i prometem d'aportar-hi en la festa de St. Miquel pròxim vinent 600 sous en mà i coneixement de Guillem Estranya, domer de St. Martí de Maçanet, i conservar i augmentar els béns de dita capella; rebre i tenir cura dels devots que hi pujaran; i vestir vestits honestos i portar el senyal de la creu de color morat en el vestit superior. I restar a les ordinacions del bisbe Pere, de bona memòria bisbe de Girona (...) Prometem no fer cap benefici per al nostre profit, ans bé, treballar per al millorament i conservació de dita capella. Tot

això ho jurem davant els quatre evangelis, que ho complirem i mai contradirem.

Cf. ROURA SABÀ, Pere: *Maçanet de Cabrenys. Història i natura*. Arrels. Figueres, 1999, p. 102-103.

El santuari de les Salines és concorregut pels catalans d'ambdós costats de la ratlla.

Mare de Déu transfronterera

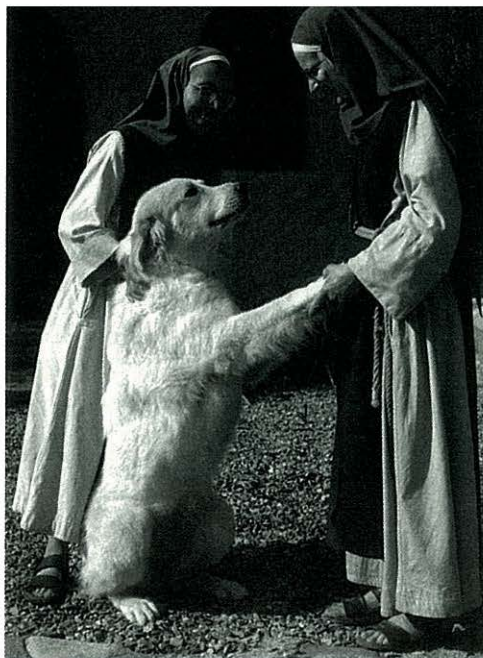
Gent de totes condicions troben allà grans consols: ja francesos, ja espanyols, i de totes les nacions; al que amb bon cor us adora doneu als seus mals medicines.

*Sigueu nostra intercessora,
Princesa de las Salines*

Goigs de la Mare de Déu de les Salines (fragment).

L'ALBERA

22

Ermitanes de la laura de l'Albera amb un exemplar dels mastins dels Pirineus que crien.

56

L'Albera conserva una vuitantena d'immobles històrico-artístics de naturalesa religiosa. Per això, hom ha qualificat aquest patrimoni com un dels museus d'arquitectura romànica a l'aire lliure més rellevants de la Mediterrània.

D'entre els bastiments cal ressenyar, al nord, Nostra Senyora del Castell d'Ultrera, el santuari dels suredencs. També hi ha els de Vida d'Argelers de la Marenda i la Consolació de Cotlliure. Ambdós són de propietat comunal, en mans de nombrosos veïns de manera indivisible: una garantia de salvaguarda perpètua al marge de l'Estat, l'Església i/o els particulars. Al sud, els Amics de Santa Llúcia de la Jonquera mantenen una tasca de

conservació exemplar. La seva sensibilitat és palpable fins a l'entorn: han replantat oliveres de l'hort de Getsemaní. Per la seva banda, la casa de l'ermità del santuari de la Mare de Déu del Camp a hores d'ara és la seu d'una fundació de serveis per a la gent gran de Garriguella, Rabós d'Empordà i Vilamaniscle.

La periodificació eremítica de la vessant sud s'origina a Peralada en el s. XIV; llavors Ramon de Pujada era donat de Sant Nazari de les Olives. I en el s. XVII se citen els primers ermitans de la Mare de Déu de Requesens (Cantallops), Santa Llúcia de la Jonquera, Santa Maria del Camp de Garriguella i la Mare de Déu del Port de Llançà, el darrer ermità de la qual va ser

Joan Pagès Iglésies, a. Zola, (1882-1930), que hi va romandre quaranta-vuit anys.

Les Ermitanes de Maria varen fundar una laura eremítica a Sant Joan d'Albera (El Pertús) l'any 1947. Avui dia la comunitat mena una vida monàstica semieremítica i està formada per la priora, Montserrat Mayol, cinc germanes i una anacoreta. Professen la regla de sant Benet i s'apleguen dos cop al dia: al matí per a celebrar les laudes i l'eucaristia, i al captard per a les vespres. Els diumenges tenen una recreació comuna. Cadascuna viu en una ermita, i un mas restaurat acull la capella, la cuina i la biblioteca. Es guanyen la vida amb la cria de gossos mastins dels Pirineus.

El seu assistent espiritual és l'ermità Luc Vossen (Lovaina, 1933), metge i antic monjo de Saint-Benoît de Vaals (Holanda). Diaca d'ençà de 1979, va ser ordenat sacerdot a Perpinyà l'any 2000. De 1994 fins al 2000 va ser l'ermità de la Mare de Déu de Pena. Viu en una ermita propera a la laura i treballa fent icones i tapissos.

A la laura va acabar els seus dies Jacques Loewe (1909-1999), que havia estat el primer sacerdot obrer de França. Fou un advocat que es va fer dominic, contemplatiu entre 1934 i 1941, i finalment camàlic del port de Marsella.

Albert Destrez., té cura de l'ermitatge de la Mare de Déu de Vida d'ençà de 1981.

Philippe Mabit habita la Consolació de Coulliure.

Cristianisme i socialisme

L'ideari dels cenobites entre els Fets dels Apòstols i les ideologies emancipadores

Els orígens de la utopia estan inspirats, entre molts d'altres factors, en el monaquisme de l'Occident, amb una ordenació de la vida planificada minuciosament per a una comunitat de membres iguals entre si, la qual està dirigida, produeix i consumeix d'acord amb criteris comunistes.

SEIBT, F: "La utopía como juego mental de los humanistas y como programa político", a *Utopía hoy*. Ed. Fe y Secularidad & Instituto Alemán de Cultura. Madrid, 1986, p. 11.

Mare de Déu, del nord i del sud

Cadascuna de les vessants amb la seva variant

Entre dos afraus germanes, heu volgut vostre altar d'or;

Rosselló, de belles planes, y aquest Ampurdà del cor;

l'Empordà, de belles planes, i el gay Rosselló del cor

En llaç de fe i harmonia feu que units vos paguem cens. Sigueu nostre ajut i guia Princesa de Requesens.

Goigs a llaor de la Mare de Déu de Requesens, 1899.

Eloïne Sales viu amb el seu marit i dos fills a la Mare de Déu del Castell.

LA SERRA DE RODES I EL CAP DE CREUS

23

*Santa Elena de Rodes,
patrimoni eremític.*

58

Aquesta geografia tan excepcional va acollir l'eremitisme més remot del nord-est de Catalunya. La conjunció entre l'espai natural i el moviment humà –ambdós prou singulars– es va suscitar en el s. X.

Les notícies documentals prossegueixen en el decurs dels anys. A Pedret el 1229 Ermessenda Sifred esdevingué fundadora del monestir de Santa Maria de Pedardell, que l'abat Ponç de Roses posà sota la regla de sant Benet. Aquest cenobi va ser una mesura institucionalitzadora: la reconversió d'una laura eremítica antecedent constituïda per homes i dones.

Com sempre, aparegué una constant: les diferències entre el clergat establert i els ermitans. L'any 1380 el bisbe de Girona adverteix als clergues de Santa Maria de Roses, Cadaqués, Palau-saverdera i Santa Creu de Rodes que escoltin en confessió els eremites que viuen a la serra, alhora que els amonesta i corregeix per tal que no diguin que no són feligresos seus.

A mitjan s. XIV fra Joan Gaucelm, convers de Sant Pere de Rodes, era l'ermità de Sant Baldiri de Tavellera (el Port de la Selva). I en el s. XV Bernat Batalla inicià la llista d'ermitans de Sant Onofre a Palau-saverdera. En el mateix temps Francesca residia a Sant Sebastià de Cadaqués i el donat

Antoni Serra era a Sant Baldiri. En el s. XIX Maria Lafarga era l'ermitana de Santa Creu (Santa Helena) a la Selva de Mar.

A Cadaqués, tant l'emplaçament de Sant Sebastià com l'arquitectura de Sant Baldiri són d'una bellesa preclara. Estan posseïts pel gust exacte de la mediterraneïtat. Tanmateix, Sant Sebastià va ser escenari de baralles continuades entre la gent de Cadaqués i Roses que es disputaven la pertinença de l'ermita a un terme o altre. Els litigis els propiciaren tant les

universitats de veïns com els rectors de les parròquies. La sentència del tribunal que judicà l'afer aconseguí quelcom prou difícil: sintetitzar intel·ligència i murrieria. Fou una finesa encertada que va acabar amb el contenciós, i que tal vegada caldrà recuperar en vista de la privatització i l'impediment de l'accés a l'ermita per part de la propietat actual.

D'altra banda, la situació de Sant Onofre és una meravella. Just sota el caire del castell de

Terra d'ermitans

Els membres del Gesart indaguen l'establiment

El monaquisme era d'origen oriental i hauria estat introduït a casa nostra per monjos orientals i africans. Caldria doncs cercar en una època molt reculada la implantació en la zona del cap de Creus i la serra de Rodés de cel·les monacals o centres de vida eremítica. Encara en una data tan tardana com l'any 974 es fa esment a les "esglésies eremítiques" d'aquest territori.

CARRERAS, Enric; BADIA, Joan; GAY, Pere; PIÑERO, Miquel-Dídac: "L'església de Sant Basili. Roses, Alt Empordà", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 32 (1999), p. 90-91.

Ermita de Sant Sebastià de Cadaqués.

Sant Sebastià

Una panoràmica sublim

Penjada a mitjan lloc de Pení, de cara a sol ixent, sense evasions terrestres de cap mena, l'ermita de Cadaqués té una obertura immensa de compàs davant la mar. De l'ermita estant, les embarcacions es veuen venir de

molt lluny i tarden a passar. A la Mediterrània hi ha moltes ermites. Amb aquest aire de floc proejant el vent que té la de Cadaqués, potser no n'hi ha cap.

PLA, Josep: *Cadaqués*. Ed. Juventud. Barcelona, 1980, p. 91.

Verdera és, juntament amb el veí Mas Ventós, el mirador de l'Empordà per excel·lència. La badia de Roses i la plana s'ofereixen als seus peus d'una manera superba. Els Amics de Sant Onofre mantenen l'indret accessible per la pista de la serra i el camí del poble.

Dos dels membres de l'agrupació d'Amics de Sant Onofre, desembre 2002.

LA PLANA I ELS ASPRES DE L'EMPORDÀ

24

*Santa Anna de Pontós,
una bella mostra
d'arquitectura ermitana.*

60

Més que la plana, els ermitans varen cercar l'Empordà encimbellat. No obstant això, es varen estendre arreu.

En el segle XIV, un clergue - Bernat Mestre- era donat de Sant Cels a Fortià. I allà l'any 1612 va emprendre pelegrinatge a Roma un seu successor: Narcís Salvanyà. Continuant amb les notícies anteriors es consigna el celestí fra Nicolau Vicenç d'Hannònia, que vivia de manera anacorètica a Santa Cristina de l'Armentera l'any 1458. Trenta anys més tard es dona compte de l'existència d'un ermità innominat a Santa Maria de Gràcia de la parròquia d'Empúries, que en el decurs

dels anys esdevingué un santuari de forta atracció. Hi feien cap gent d'Albons, Viladamat, l'Armentera, Pontós, Sant Miquel de Fluvià, Sant Mori, Galliners i Camallera.

A Pontós, precisament, fra Lancelot de Ribera l'any 1483 habitava el Sant Àngel i en el s. XVI Joan Grec ho feia a Santa Anna, que al llarg del temps havia tingut les denominacions de Santa Maria i la Visitació. En aquest terme, a final del s. XIX, l'otolí Mn. Gervasi Serrat (1830-1913) va promoure la construcció del santuari de la Mare de Déu de Lorda de Romanyà d'Empordà. Erigit el 1890 a tocar el Fluvià, volia ser una rèplica del Lourdes francès. Aquest mimetisme es va

estendre a d'altres indrets (al Bergadà, el Lluçanès o el Maresme). Serrat va emprendre també l'edició de la revista *El Rosal Florido*, que va introduir al mercat europeu i americà.

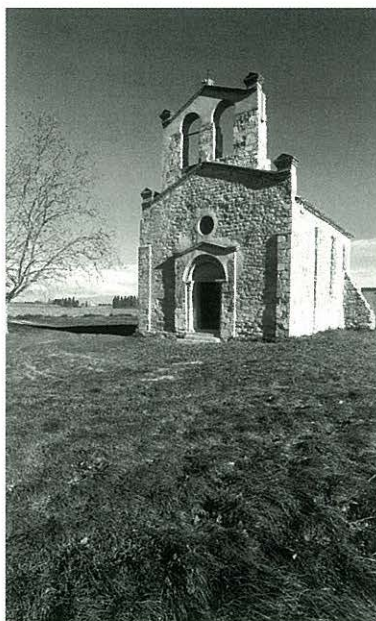
En la segona meitat del s. XVII a Sant Pere Pescador es coneix l'existència de Josep Marçal com a ermità de Sant Sebastià. L'any 1671 el següent, Honorat Reixach, va pelegrinar a Roma. D'altra banda, a Siurana, Pere Roca inicià la seva opció de vida.

Per aquests verals, però, el fenomen experimentà el seu màxim exponent en el s. XVIII.

És temps d'ermitans a Sant Ferriol de Vilabertran, Sant Joan ses Closes i Sant Antoni a Castelló d'Empúries, Santa Reparada de Cinc-claus, Sant Baldiri i Sant Elm de Figueres i la Mare de Déu de l'Om a Montiró, un delicat joell ermità alhora que l'advocació patronal empordanesa, avui completament ignorada.

Ja al s. XX, Can Albanyà de Torroella de Fluvià ha estat una pairalia estretament lligada a l'orde de sant Bru, l'orde dels ermitans monjos. Tres germans de Pont varen professar a la cartoixa catalana de Santa

El porxo empedrat de Santa Anna sempre és a punt per acollir el transeünt i el visitant.

Mare de Déu de l'Om, patrona de l'Empordà i advocada del bell parlar.

Maria de Montalegre. D'entre ells, dom Lluís ha creat obra artística que a hores d'ara cataloga i estudia Hortensia Déniz, historiadora de l'art i promotora dels congressos internacionals d'història cartoixana.

A devota

L'escriptor posa una nota d'humor sobre els motius profans que en ocasions motiven la visita a les ermites

Si algún dia arrivés á ser Sant algún amich meu —y no riheu, no, que tinch amichs que poden serne y dels martirs- l'hi aconsellaría que cas de serho y de destinarlo á alguna d'aqueixas ermitas que's trovan edificadas al cim d'un enlayrat promontori ó arrán d'un espedat despenyadero, demanés á Dèu Nostre Senyor porque li concedís una especie de guardia pretoriana que armada de llargas xurriacas tressin montanya avall á tots los devots qu'anessin á l'ermita y no'l visitessin anathi sols per atiparse.

TORROELLA, Miquel: *Realitats de la vida*. (Facsimil de l'edició de 1906). Lluís Molinas, ed. Palafrugell, 2003, p. 125.

Les ermites de Sant Sebastià de la Guarda a Palafrugell i Sant Sebastià de Cadaqués, bastides en el s. XV, varen prendre significat per a dos empordanesos excepcionals: Josep Pla i Salvador Dalí, que incorporaren els llocs a les seves biografies respectives.

JOSEP PLA DESCOBREIX L'ETERNITAT
L'home de Llofriu rememora el seu baptisme literari i l'arrelament al Petit Empordà.

Em veig a setze o disset anys, a l'època que hi hagué tanta grip i la Universitat hagué de tancar. Vaig passar tota la tardor i part de l'hivern a Palafrugell. Havent dinat, sortia a passejar. Solia pujar a Sant Sebastià. Va ésser en el curs d'aquestes passejades que em sortí a fora la vocació que tinc d'escriptor. (...) Un dia, sense saber com, em vaig trobar amb un llapis i un quadern a la mà. Vaig començar a posar adjectius darrera de cada pineda, de cada camp, de cada tros de mar. (...) No m'enamoraré mai tant de cap deessa, ni de cap melodia, com em vaig enamorar d'aquelles coses. (...) Després de les Pasteres la carretera fa un llaç -cinta blanca entre els pins- i hom arriba a Sant Sebastià, que és el punt més gloriós de Catalunya, l'angle més recte que en aquest país fan la terra i la mar. És una ermita que, sense ésser alta, està voltada d'infinit. (...) És un paratge d'unes mides diferents de les mides dels homes, inhumà. (...) Un dia la vida em portà a dibuixar sobre la terra que tenia davant quatre punts cardinals. A cada punt hi havia un poble del pla. De cada poble, en veia el cementiri -que era per a mi un cementiri familiar... Aquell dia vaig sentir-me davant d'aquesta creu de terme de la mort, lligat a aquesta terra amb lligams immortals. De tots els dies de la meua vida, aquest ha estat potser per a mi el més aprofitat. Aquell dia vaig veure que Sant Sebastià era per a mi l'eternitat.

PLA, Josep: *Llibre de lectura*. Destino. Barcelona, 1967, p. 9-11.

SALVADOR DALÍ TROBA EL LLOC DE LA INSPIRACIÓ

Als anys vint (s. XX) Salvador Dalí va dedicar un text a la figura de sant Sebastià amb un seguit de claus interpretatives lligades a la seva relació amb el poeta de Granada.

(...). No hi ha cap dubte que tant Lorca com Dalí eren perfectament conscients de l'arrelada tradició artística que ha elevat sant Sebastià a la categoria de protector oficiós dels homosexuals i els sadomasoquistes, des del Renaixement fins als nostres dies. En aquesta tradició, com Cécile Beurdeley ha escrit, sovint es fa impossible de dir què és més important, si l'"ambigüitat sexual" del sant o el seu "masoquisme extàtic". Tot reflexionant sobre aquesta predilecció d'homosexuals i sadomasoquistes per sant Sebastià, Alberto Savinio, germà de Giorgio de Chirico i assagista admirat per Dalí, arriba a la conclusió que, a més de la juvenesa del sant i el seu "cos d'efebus", hi ha un atractiu afegit. "La raó per la qual els invertits se senten tan atrets per sant Sebastià", escriu, "es por trobar en l'analogia entre certs detalls sexuals i les sagetes que laceren el cos nu del jove parent de Dioclecià". Les fletxes, en altres paraules, són símbols fàl·lics.

Dalí hi hauria estat d'acord, com també ho hauria estat, i ell segurament ja ho sabia, Freud. En una carta escrita aparentment el setembre de 1926, Dalí recordava a Lorca que sant Sebastià era patró de Cadaqués i li demanava si s'havia adonat que, a les representacions del màrtir, no hi ha mai cap indicati que les fletxes li penetrin el cul (una al·lusió jocosa, segurament, a les relacions sexuals anals i als intents del poeta de posseir-lo).

Aquesta mateixa carta indica que en aquella època Dalí veia sant Sebastià per damunt de tot com una personificació de l'objectivitat a la qual ell havia acabat creient que l'art contemporani

havia d'aspirar. La impassibilitat, la serenitat i la indiferència del sant mentre les fletxes se li claven a la carn són les qualitats que el pintor buscava aleshores d'expressar a la seva pròpia vida i la seva pròpia obra.

GIBSON, Ian: *La vida excessiva de Salvador Dalí*. Traducció de Xavier Pàmies. Ed. Empúries. Barcelona, 1998, p. 213-214.

Vint anys més tard, quan tantes coses havien estat sotragades, des dels EUA el pintor va demanar al seu pare que gestionés l'adquisició de l'ermita de Cadaqués adduint aquestes justificacions:

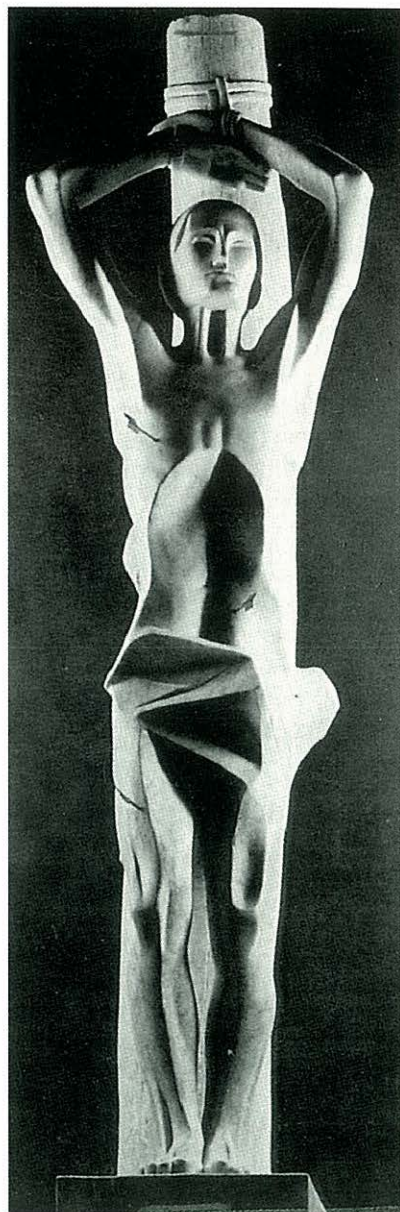
1) La situación de la montaña, la vista panorámica para grandes pinturas proyectadas, la proximidad de la cresta de Pení y menos con una obra con un camino, con la vista de la bahía de Rosas, Canigó que tenía que servir de fondo del martirio de San Sebastián.

2) Los viejos muros, proporción, atmósfera de la ermita con los cipreses centenarios, el bosque de pinos y la fuente.

3) La iglesia en los muros de la cual pidiendo el permiso al arzobispo yo quería pintar el Martirio de San Sebastián con el fondo de Rosas y de Cadaqués, esto hubiera inmortalizado el lugar y hecho un lugar de peregrinaje artístico para los tiempos futuros.

Pero esta clase de pintura de gran envergadura reclama vivir en el mismo sitio donde se destina la pintura, que tenía que ser el fondo épico de todos mis recuerdos de infancia. Yo quería comprar con la ermita el sitio de mi inspiración.

“Cartes inèdites de Salvador Dalí/2. Sobre l'ermita de Sant Sebastià”, a l'*Empordà Federal* núm. 6, p. 26 (VI), agost de 1987.

*Sant Sebastià.
Escultura
d'alabastre
de Domènec
Fita (1963),
que presideix
l'ermita de
Palafrugell.*

*Santa Caterina,
l'ermitatge del Montgrí.*

64

L'ermitanisme a l'interior del Baix Empordà es comença a documentar a Garrigoles i a Torroella de Montgrí en el s. XIV.

L'any 1324 l'ermitana Saura de Sallent s'estava a Sant Vicenç de les Olives. Per altra banda, el 15 de maig de 1396 esdevé una efemèride memorable en la història de Santa Caterina al Montgrí. El bisbe de Girona va autoritzar la construcció de l'ermita prop d'on tenien les cel·les els ermitans Bartomeu Caboters, Pere Tarascó i Berenguer de Güell. Aquests fundadors eren gent experimentada en la vida eremítica, a la qual s'havien iniciat a la muntanya del Montserrat, d'on hagueren

d'allunyar-se per causa del cisma d'Occident. La tria del lloc va ser un encert. El patrocini de Torroella data del s. XV amb el pacte que subscripiren els ermitans i els jurats de la vila. En el s. XVI es mantenia una concurrència sovintejada de pelegrinacions, i Carles V atorgà un privilegi que permetia demanar almoïna arreu del Principat i fins i tot als comtats de Rosselló i Cerdanya. Un segle després Santa Caterina va ser nomenada patrona de Torroella i l'hagiografia particular enregistrà fins a una cinquantena de miracles, de la qual cosa donà fe pública el notari local Andreu Sàbat. El lligam del comú de la vila vella amb Santa Caterina no s'ha desfet mai. Avui és propietat

municipal i el consistori nomena els administradors que tenen cura tant de l'immoble com de l'entorn. És una comanda exercida amb tot encert.

Entrat el s. XV, existien ermitans a la Mare de Déu d'Esperança de Cruïlles (fra Joan Palau, 1416), Sant Grau d'Albons (Antoni Gil, 1427), Sant Joan de Salelles al terme de Sant Sadurn de l'Heura (fra Guerau Costa, 1483 -que anys abans havia estat a Santa Reparada de Begur-), i Sant Llop de Torrent (Bartomeu Valor, 1488).

L'any 1568 Celdoni Cuquet residia a Santa Maria dels Socors (Peratallada). Anys a

venir també en seria ermità Josep Sala, que ja havia estat a Bell-lloc (Sant Joan de Palamós). L'actriu nord-americana Madeleine Carroll va comprar l'ermita a mitjan s. XX.

Corresponen al s. XVII Joan Piscon a Sant Andreu de l'Estany (Ullastret), Miquel Juncosa a Santa Llúcia de la Ganga o de l'Arboç (Sant Pol de la Bisbal), i l'ermità Francesc Puig de la Font Santa de Jafre, que havia estat fundada el 1461 amb motiu d'una aparició. Aquest santuari tal vegada sigui el que passa més desapercebut del bisbat de Girona, tot i tenir una localització immillorable: a peu de carretera, a l'entrada del poble i ben visible. Per a més malastrugança ha pogut més l'interès de la gent per una deu sense condicions d'higiene que la tradició secular del santuari. Així són les coses.

Sant Llop, l'ermita del revolt de Torrent.

J. Duñach, J. Brugués, M. Martín i X. Mundet, ermitans de Santa Caterina, 2003.

Poca ganga

L'any 1710 el capellà de Sta. Llúcia exposava als jurats de la Bisbal els imperatius econòmics

(...) una convencio feta y concertada entra lo Rnt Rector de la parroquial Iglesia de Sta Llucia de la ciutat de Gerona, y lo Rnt Capellá qui residia en la dita capella de Sta Llucia de la Ganga als 30 de Juny 1696 los quals concertaren los dos Reverents que lo aplegador de la dita capella de Sta Llucia de la Ganga, no pogues acptar mes anllá de Sta Cristina de la Vall de Aro a, Camos, St Cipria del Llado, Sta Palaya, Madremanya, Puvol, St Llorens de las arenas, Jafra, Verges, Tor, y Marenya, La Tallada, Vilademat, Torroella de Fluviá, Fortiá y Castelló de Empurias, y que a pena de deu lliuras no pogues aplegar lo dit aplegador mes enllá dels dits, quedant tots los demes llocs y Parroquias del Bisbat per Sta Llucia de la Ganga 67 llocs tant solament y per Sta Llucia de Gerona ne quedan 200 y se veu clar lo engany y error tant enorme que feu lo dit capellá en fer tal concert...

AHCBE. Correspondència. Transcripció de Jordi Frigola.

LA MARINA DEL BAIX EMPORDÀ

26

*Sant Sebastià
de la Guarda, 2002.*

66

A la batllia de Palamós les notícies ermitanes de Sant Daniel i Bell-lloc apareixen en el s. XIII i les de Sant Romà en el s. XV.

L'ermita del veïnat de Sant Daniel (Calonge) està emplaçada just al caire del turó. Una donada, Guillema, hi feia estada l'any 1277. Jaume Roca va prendre fama en el s. XV. Era de la Bisbal i havia estat bandoler i soldat a Flandes. Les hagiografies l'assenyalen pres de temptacions diabòliques, que rebutjava dient: *“Ja et conec Bafumet; fuig, fuig, que no m'enganyaràs”*. Després va professar com a llec als agustins de Palamós. A l'origen d'aquell convent de Gràcia cal recordar l'ermità genovès fra Damià Maruf, el jerònim fundador

al qual els palamosins donaren el nom d'una cala vora el far que es va perdre en fer els hangars del club nàutic.

La Mare de Déu de Bell-lloc, a Sant Joan, és citada abans de la fundació del Port Reial. Situada als peus del castell de Vila-romà, amb el temps esdevingué santuari. L'any 1971 la propietat de la finca adjacent va obstruir l'accés a l'ermita, acció que va iniciar una batalla legal sense precedents que es manté vigent. El capellà i canonista palamosí Josep Plaja i Mateu ha exercit el rol de defensor popular i ha deixat en evidència contubernis i contradiccions dels actors implicats en l'afer: els propietaris, l'Ajuntament de Palamós, el Bisbat de Girona i l'Administració de l'Estat.

Ben a prop de Bell-lloc (Vitlloc per la gent del país) hi havia l'ermita de Sant Romà citada el 1270 i que a partir de 1475 es va anomenar de la Pietat. En el s. XV hi varen viure anacoretas i donats. Del lloc, actualment, no en queda res. Als anys vuitanta del s. XX el que restava dempeus va ser anorreat. L'Ajuntament de Palamós podria aspirar legítimament al rècord Guinness en destrucció sistemàtica del patrimoni, modalitat ens local.

El s. XV és els dels ermitans a la Vall d'Aro i al massís de Begur. A Castell d'Aro, trobem la Mare de Déu de Vallvanera, llavors Sant Cugat del Far, amb casos d'anacoretisme, laura i cel·la

benedictina. També a Begur i Palafrugell.

Guerau Costa era donat a Santa Reparada el 1472. La vida de l'ermita, però, va prendre uns avatars insospitats a partir de 1699 quan la vila cedí els drets als frares mínims. Les vicissituds no han acabat.

Finalment, la joia de les ermites: Sant Sebastià. Va ser edificada el 1441 i es vincula a l'ermità Jaume Corbera, que, vist amb ulls d'avui, podria passar pel primer hotelier de la Costa Brava. En el decurs del s. XVI, en una cel·la propera, el jerònim fra Mateu Blanc, natural de

Estampa petitòria de l'ermità de Sant Sebastià.

Concluit ja lo diná,
Ab cortesia molt fina
Sobre taula la bacina
Vos presenta lo hermitá;
Veuréu allí á Sebastia
De cap á peus afloxtat,
Qué os implora caritat
Per sostenir la hermita,
Confiant que ab sa visita
No'l deixaréu desairat.

Genova: Imprenta de Toussaint Carcano, c. 1800, p. 22.

Riudarenes, va menar-hi vida eremítica. Va viure en gran austeritat. Conegut per les seves dots com a taumaturg,

era convidat a predicar als pobles i rebia visites com la del seu amic el bisbe i humanista Joan Margarit i Pau.

L'ermita de Sant Daniel

La incúria es manté. D'altra banda, a Sant Antoni es va dedicar una Plaça de l'Ermità, però no s'ha col·locat mai la placa.

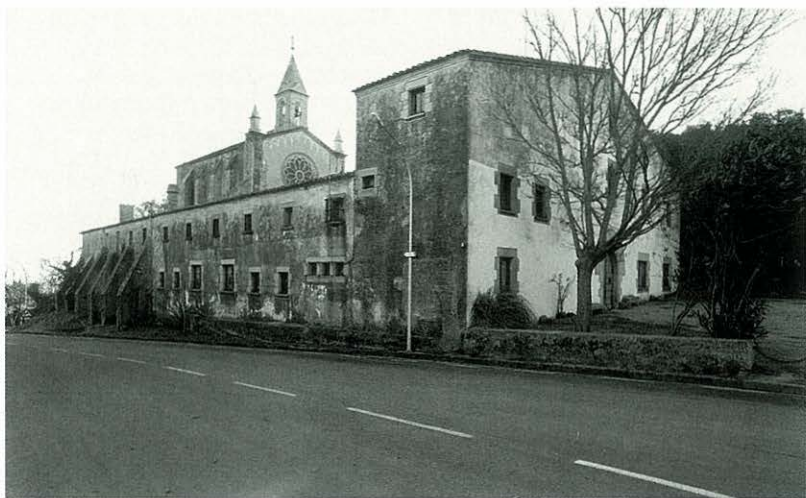
La teulada s'ha enfonsat. Trossos de paret i de sostre estan coberts d'herba al sòl. Una pica beneitera servia per abeurar les gallines de la masia propera, i un capitell, de setí. ¿Es podia imaginar una cosa així, l'ermita que la va fundar? A les hores de profunda meditació, allunyant-se de les coses terrenes i contemplant el mar i la muntanya, devia pesar i sospesar els problemes de consciència, els seus dubtes, s'afermava en la seva fe i se santificava en grau superlatiu, fins a aconseguir el nirvana cristià. Llavors, ple d'ascetisme,

defugint totalment les passions del món i de la carn, aromat de perfecció, se sentia feliç i no dubtava ni un moment que la seva obra material i espiritual seria perdurable fins a la fi dels segles. Quin desengany no tindria si veiés els fruits dels seus amors, el seu treball malmès pel temps, sense la salvaguarda de les persones pietoses. Pedra a pedra, les anà col·locant per a bastir el temple dels seus afanys, i ara es troben descarnades, a mercè de la pluja i de les inclemències de tota índole. Els esforços dels idealistes són pagats així.

CANER, Pere: *La terra i l'esperit. Guia literària de la Vall de Calonge.* Centre d'Estudis Calongins "Colònic", 1984, p. 27.

L'ARDENYA

27

*Sant Grau d'Ardenya,
una edificació contundent
en desús.*

68

Aquest ecosistema, que també és conegut com el massís de Cadiretes, queda situat dins el perímetre establert per la Mediterrània i les rieres de Tossa, Banaula i Riudaura. El seu territori termena amb la Ganxònia, Tossa de Mar, Llagostera i la Vall d'Aro.

Les dues edificacions autènticament ermitanes de l'entorn són Sant Elm i Sant Grau.

L'ermita de Sant Feliu de Guíxols esdevé paradigmàtica pel seu emplaçament, història i vinculacions ciutadanes. L'any 1205 el lloc era conegut com la muntanya del Castellar, i hi havia una torre de guàrdia costanera. Sant Elm va ser bastit a mitjan s.

XV per l'ermità Jaume Corbera i reedificada en el s. XVIII en haver estat destruïda pel seu ús com a baluard del port. Des de llavors els ermitans varen ser nomenats per la municipalitat. Privatitzada l'any 1860, amb posterioritat se'n va recuperar la propietat pública. El darrer ermità va ser Josep Maria Malaret, que restà subjecte a un curiós règim de confusió d'interessos local-catòlics. S'hi va venerar la relíquia local del Sant Drap. També s'hi associà la devoció mariana del Bon Viatge.

Resulta curiós que Jaume Corbera, laic de nissaga valenciana, emprengué la tasca fundacional. Tot just un any abans vivia a Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell) i havia

obtingut el permís del bisbe de Girona per a ser sepultat al paviment de l'ermita. A hores d'ara la gestió de Sant Elm esdevé exemplar.

Sant Grau va ser erigida l'any 1408 i en finir el s. XVI el portuguès Luís de Sosa, de Coimbra, n'era l'ermità, i va subscriure uns capítols de condicions amb els jurats de Tossa. En el S. XVII la gent de Caldes de Malavella hi pujava en romeria. L'ermita va ser destruïda en ocasió de la guerra del Francès i reedificada l'any 1882. En la segona meitat del s. XX l'edifici i l'entorn varen ser víctimes de l'especulació i la

Univers

Segons l'home de lletres i coneixedor privilegiat

Un massís, que té un nom suau sobre una textura aspra: Ardenya. Espai de gran solitud, un espai jo diria sever, un si és no és enigmàtic, en tot cas, potent. En definitiva, l'Ardenya no és un "enlloc" indiferent sinó un lloc amb entitat. És per aquesta entitat i per la seva discreta extensió, que podem dir que l'Ardenya és un "petit país".

VICENTE, Josep: "Una mirada al massís de l'Ardenya", a *L'Arjau* núm. 46, p. 15, juliol de 2003.

desídia. Ara tot plegat resta en la pura desolació.

Ernest Zaragoza Pascual (n. 1944) és conegut com a historiador del monaquisme peninsular. La seva biografia resta lligada a l'eremitisme ganxó. A Sant Elm va ser escolà de Mn. Llambert Font (1898-1980), historiador de l'ermita. Quan tenia tretze anys es va escapar de casa seva per a viure com un anacoreta a la capella de Sant Baldiri d'Ardenya. Finalment va professar a diferents ordes i congregacions fins a incardinar-se com a prevere diocesà.

Els Amics de l'Ardenya s'organitzen per a defensar

Sant Elm, mirador privilegiat del coster de Sant Feliu a Tossa de Mar.

El perquè de tot plegat

Una tesi directa i sense concessions

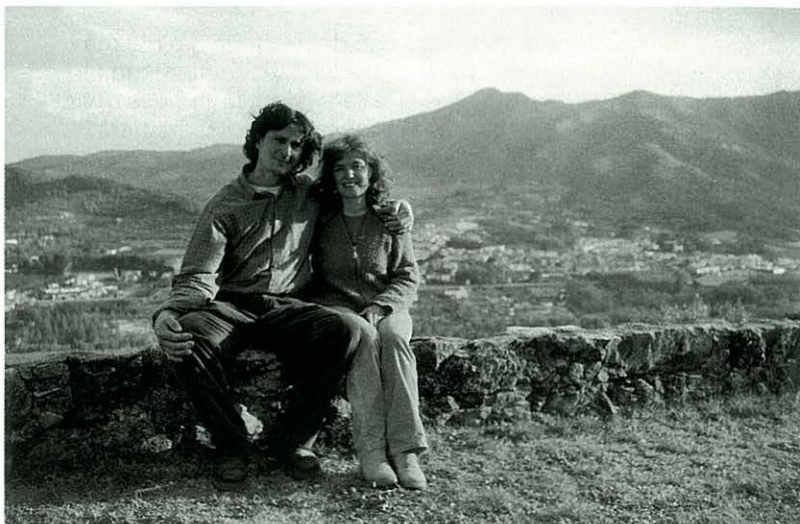
Hi ha encara d'altres punts on aquest país es pot veure en sentit panoràmic. Essent volat a nord i a ponent per les muntanyes, és natural que s'ofereixi des de tots els punts imaginables. Tots tenen la seva bellesa. El poble ha endevinat aquests punts de mira i hi ha construït ermites i santuaris des dels quals l'home, que hi acut per les festes assenyalades, pot satisfer la seva fam d'immensitat. Sí, sí. L'home, que viu pressionat pel concret i aclaparat pel detall –i aquest és el seu dolor i alhora la seva evasió-, posseeix la fam d'immensitat. Els panorames que presenten les ermites el satisfan d'una manera raonada, i aquest és potser el seu origen al Mediterrani.

PLA, Josep: *Viatge a la Catalunya Vella*. OC, vol. 9. Destino. Barcelona, 1968, p. 419.

l'espai natural, la revista *Les Gavarres i l'Ardenya* difon els seus valors i s'ha plantejat la creació d'un centre d'interpretació en una ermita on es poguessin fer estades d'estudi "i també de serenitat, del que en diríem salut mental."

LA SELVA

28

En Xavi Torns i l'Imma a Sant Julià de Llor, 2003.

70

A la Selva el primer ermità del qual es té notícia és Arnau de Riera, que era donat de Sant Salvi de Cladells el 1307. Dinou anys després hi havia donades a la Celleria i Anglès, a les quals el bisbe de Girona atorgà permís per a recaptar. Les donades de Santa Margarida, però, sucumbiren a la Pesta Negra.

L'ermita de Sant Salvi de Cladells va esdevenir convent. Ubicada a la rodalia de la Pedra dels Evangelis que termena els bisbats de Vic i Girona, és citada el 1290. Després dels ermitans laics prengueren possessió del lloc els framenors (1690-1835).

A més de gent del país també hi hagué ermitans navarresos,

aragonesos i gals, alguns dels quals varen pelegrinar a Sant Jaume de Galícia. I Jaume Cañellas, ermità de Sant Sebastià, va acollir el pelegrí de Tossa en el decurs dels anys 1900-1936.

La defensa de drets va portar que els ermitans de Sant Corneli pledegessin amb els rectors de Fogars de la Selva, el municipi de la comarca que pertany a la província de Barcelona. Per altra banda, la consuetud de la parròquia de l'Esparra informa dels tractes que regien els ermitans d'Argimon en el primer terç del s. XX. En temps, l'abast de la seva capta s'estenia per Maçanet, Riudarenes, Sils, Massanes, St. Feliu de Buixalleu, St. Pere Cercada,

Sauleda, Sta. Coloma de Farners, Gaserans i St. Miquel de Cladells.

Santa Bàrbara (Sant Martí Sapresa), ha quedat inscrita en la història de l'exili català de 1939. El *Glossari Andorrà* de Josep Fontbernat i Verdaguer (Estanyol, 1896 - Andorra la Vella, 1977) recull el guió que el polític republicà, músic i periodista va recitar el 4 de desembre de 1961 a Sud-ràdio en record de *Santa Barba d'Anglès*, que es conserva l'Arxiu Històric Nacional d'Andorra.

La capella de Santa Cristina de Lloret, emplaçada vora mar, és

El laïcat

Varen ser laics els primers ermitans, donants, hospitalers, penitents, beguines, reclusos, aparellats, flagel·lants i creuats.

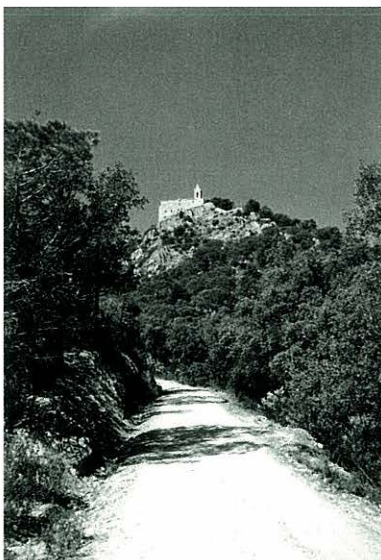
No todos los ermitaños o quienes buscaban una vida solitaria eran laicos, pues algunos pertenecían al clero secular, pero en el caso de las mujeres, que vivían tanto en las ciudades como en el campo, eran laicas que procedían, por lo general, de estratos sociales modestos. La jerarquía eclesiástica intentó agrupar a los ermitaños en comunidades y les presionó para que adoptaran la estructura de la vida monástica o canónica. Pero, todavía en el siglo XIII, sobre todo en los países mediterráneos y en las regiones montañosas o boscosas de norte y oeste de Europa, seguía existiendo un gran número de eremitas que gozaban de un gran prestigio en los lugares donde vivían, debido a su extremo ascetismo y también, en algunos casos, a sus poderes taumatúrgicos.

VAUCHEZ, André: "Los movimientos religiosos laicales durante la Edad Media", a *Concilium* núm. 301, p. 395, junio 2003.

Santuari de la Mare de Déu d'Argimon (l'Esparra).

un dels indrets devots més suggestius. Esmentada el 1354, exemplifica prou bé la confusió generalitzada en la denominació dels llocs de culte. És una ermita pel lloc i un santuari per la funció. Malgrat això, no ha tingut mai ermitans ni s'ha reconegut canònicament la seva convocatòria.

Ermitans contemporanis han estat Xavier Torn Vila i Imma Vila Bohigas a Sant Julià del Llor (1979-2003), on varen néixer els seus fills, Pau i Clara. Darrerament, Cristina Kaufmann, carmelita descalça de Mataró i estudiosa de la mística, ha viscut una experiència a Sant Hilari Sacalm.

Eremitisme comarcal

s. XIV
St. Magdalena (Anglès)
St. Margarida (la Celler de Ter)
St. Corneli de Montells (Fogars de la Selva)
St. Salvi de Cladells (Sta. Coloma de Farners)

s. XV
St. Pere del Bosc (Lloret de Mar)

s. XVI
St. Maurici (Caldes de Malavella)
St. Maria d'Argimon (l'Esparra, Riudarenes)
St. Jacint (Massanes)

s. XVII
St. Bàrbara (Blanes)
St. Roc (Massanes)
St. Bàrbara (St. Martí Sapresa, Brunyola)

s. XVIII
El Vilar (Blanes)
St. Francesc Xavier (Blanes)
Mare de Déu de la Serra (Reminyó, Fogars de la Selva)
St. Sebastià (Sta. Coloma de Farners)

L'ALCALDE D'ANGLÈS SR. JOSEP MANEL BASSOLS I PUIG I EL PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE FESTES SR. FRANCESC MOGUER I VILA «TENEN EL GOIG DE CONVIDAR-VOS A LA PRESENTACIÓ DEL PROGRAMA DE LES GALEES D'ANGLÈS 2002.» ENGUANY ES PARA LA SÍGONA ENTREGA DE LES LLEGENDES DE LA VALL D'ANGLÈS, QUE SERAN PRESENTADES PEL SR. PERE FIGAREDA I CAIROL. MEMBRE DEL GRUP D'ESTUDIS DE LA VALL D'ANGLÈS «ENS HONRAREU EN GRAN MANERA QUE HI FEU CAP A AQUEST ACTE EL PROPINIENT DIÏES DIA 29 D'AGOST DEL 2002 A LES 9 DEL VESPRE.» A LA SALA FONTBERNAT «(UN COP ACABAT L'ACTE I PER ADOBAR-HO SE SERVIRÀ UN PICCOLAÏS DE GALES)»

EL MONTSENY

29

Sant Segimon, un ermitori espectacular al cor del Montseny.

72

Al Montseny, parlar d'ermitans és parlar de sant Segimon. Als Països Catalans aquesta advocació és exclusiva de la muntanya, d'aquest massís colossal que es reparteixen jurisdiccions de tota mena. És un paradís superb per als excursionistes i un trencaclosques apassionant per als geògrafs.

Sant Segimon de la Muntanya, o del Montseny, pertany al terme de Viladrau. Fou un dels santuaris de més fama de Catalunya entre els dedicats a un sant. Està situat en un contrafort del vessant nord del Matagalls. La llegenda conta que entre els anys 516 i 520 va viure-hi Segimon, penúltim rei de la dinastia del regne de

Borgonya, a la cova propera a l'actual ermita. El conjunt de les edificacions és majestàtic i la vista sobre la plana de Vic i les Guilleries esplèndida. Tancat al culte d'ençà de 1936 i de propietat particular, a hores d'ara es troba en procés de restauració. Encara més encimbellada s'hi veu la capelleta de sant Miquel dels Barretons.

El camí que hi mena des del centre del poble és una meravella de contrastos. Al peu de l'espadat del santuari es localitza l'ermita de la Mare de Déu de l'Erola, citada en el s. XVI. A l'hivern, hi sojornaven els ermitans de sant Segimon. El nom d'Erola ha arrelat a Viladrau, tant com -per exemple- Tura a Olot.

D'altra banda, a la Vall de Santa Fe es documenten donats d'ençà de 1261. Un segle després una comunitat d'aquests religiosos peculiars s'anomenaven l'orde dels ermitans de santa Fe. Formava part de la comunitat fra Vidal de Sant Climent d'Amer. A partir del s. XIV s'establí l'ermitanisme administratiu fins que es va construir l'hotel.

Sant Segimon del Bosc és a Sant Feliu de Buixalleu. Hi havia ermitans en el s. XIV, i a l'ermita veïna de Santa Bàrbara en el XVIII.

Del rastre de sant Segimon també se n'ha fet ressò la botànica. L'herba de sant Segimon és endèmica del Montseny i les Guilleries. Una dita popular diu que "l'herba de sant Segimon cura tot lo món". Floreix de juny a agost en indrets rocosos entre els 600 i els 1.700 m. Actualment és una espècie protegida a la qual es reconeixen propietats medicinals com a depurativa de la sang. El seu nom científic és dedicat al naturalista Estanislau Vayreda: *Saxifraga vayredana* Luiz.

Sant Llop de Viabrea, a la falda del Montseny, és l'altra ermita del vessant gironí. Curiosament, igual que Segimon, Llop també era de la Borgonya. Fins abans de la guerra civil hi residiren ermitans. El darrer estadant va ser un seminarista, Josep Badia.

Sant Segimon és una de les figures eremítiques que decoren el sostre de Santa Caterina del Montgrí.

Un estat

Anímic, físic i espiritual

La hesychía es una realidad algo compleja. Los latinos solían traducir este vocablo por quies, pax, tranquillitas, silentium... El término griego significa en los textos monásticos de la época que nos ocupa y en otros posteriores: a) "tranquilidad, quietud, como estado de alma necesario para la contemplación"; b) "tranquilidad, como estado de separación del mundo", y equivale a "soledad". En esta última acepción implica una doble connotación de silencio y soledad, y a veces va unida a anachóresis. (...) La hesychía, en fin de cuentas, es el amor, efectivo y convertido en género de vida, del silencio y la soledad en orden a alcanzar la verdadera oración y la auténtica contemplación.

COLOMBÁS, García M.: *El monacato primitivo*. BAC. Madrid, 1998, p. 692.

L'Erola es troba a mig camí entre Viladrau i Sant Segimon.

El canonge Josep Teixidor i Fontfreda (1922-1978) va relatar a la premsa gironina la trobada amb una laura eremítica emplaçada al terme municipal de Susqueda en el tardofranquisme.

Hoy hace un año. Sedientos de una experiencia espiritual y mística, por caminos del Espíritu se plantaron en el grandioso escenario de las Guillerías al amparo de la gran cornisa de Collsacabra. Ocupan varias casas -cada uno la suya- a uno y otro lado de la Riera de l'Om. El topónimo local coincide graciosamente con el sonido del alma oriental: OM. En la puerta de su masía respectiva está escrito en sánscrito "OM". ¿Qué significa este aislamiento?

Familiares de Amer y de Las Planas me lo contaron. Un buen día me acerqué a la zona de su soledad. La poca gente con quien hablé se deshicieron en alabanzas. Les llaman "els ermitans de Fornils", el espacio entre el Pantano de Susqueda y los despeñaderos de Tabertet, Rupit y El Far. Allí encontraron posibilidad para su búsqueda del Absoluto. Cada uno ocupa su casa, cada uno resuelve personalmente su programa diario, su alimentación y su trabajo. El domingo, es el día del encuentro y de la Eucaristía. Van a misa a la parroquia más inmediata. Hora y cuarto de camino.

El panorama exterior es imponente. La tierra, la atmósfera, el aire -los componentes del universo cósmico- facilitan el contacto con Dios. Es impresionante que en un ángulo de nuestra provincia pueda hallarse un desierto tan propicio para la vida del espíritu.

He repetido mi visita. Éramos tres visitantes. Les llevamos fruta y verduras. El pequeño automóvil penetró dócil y seguro por el bosque hasta media hora del primer solitario. La altura sobre el nivel del mar permitía un paisaje casi primaveral. Mariposas y flores son ya del

Jacint Carbonell, ermità de Fornils i després prior de la comunitat del Mas Blanc, resideix a Castellfollit de la Roca (2003).

territorio diocesano de Vic. Agua abundante. Gracias a los prismáticos localizamos al primer anacoreta. No sospechaba nuestra visita. Nos reconocemos. Hoy será fiesta. Es preciso reunirnos todos. Uno de los tres visitantes tiene cierta autoridad sobre ellos. La autoridad de la amistad y de la comprensión. Visitamos su estancia. Pobreza y limpieza. Barba poblada y cuidada. Toman su reposo sobre tablas.

Biblioteca escogida entre cuyos volúmenes ocupa lugar privilegiado la Biblia. La generosa parra rodea la "eixida" y promete abundantes racimos. La masía es inmensa. Una parte la ocupa un pastor cuando apacienta su rebaño por aquellos parajes. El huerto -zanahorias, tomates, melones- está protegido por red metálica.

Vamos a la segunda casita. Ésta es pequeña. Fue un molino. La alegría crece. Visitamos el taller de cerámica. La cocción tendrá que hacerse en Olot. Iguales austeridades. La alimentación es a base de vegetales. En un puchero está la verdura hervida. El torno del alfarero gira rápidamente por la acción de los pies acostumbrados a andar descalzos. La mirada transparente equilibrio y paz.

Cruzamos la Riera de l'Om. Media hora separa la casa de payés en donde habita el tercer monje de esta Tebaida contemporánea. La puerta está cerrada. Sobre el roble, la lámina metálica con la inscripción "Om" en sánscrito. Los compañeros le silban una melodía de contraseña. Gran sorpresa y agradecimiento por la visita y la calidad de uno de los visitantes. La casa solariega tiene un atrio como un templo. El ciprés, ahora muerto, revela la hospitalidad de los antiguos moradores. Nada de lo que ocurre en la Iglesia o en el mundo les es indiferente. Viven en una intensa comunión con todo el Cuerpo Místico y con el universo. A través de Dios. Y del silencio. Seguimos el proceso de la pintura sobre pizarra con temas bizantinos y de los primitivos. Desandamos el camino. Se oye el grito del urogallo o gallo salvaje, el "gall fer" o "de bosc". Un aire de franciscanismo mantiene la conversación sobre el jabalí miedoso, la zorra vecina, el aguilucho y el gavilán. Comemos juntos. Compartimos nuestras provisiones. Aceptan de lo nuestro. La base de su sustento es el trigo hervido. La fruta seca abundante: higos deliciosos, nueces, avellanas... Manzanas... Manzanas no les han faltado. Castañas tendrán abundantes. Pagan un saco de ellas por alquiler y un "Padre nuestro" diario.

(...) Toman alimento solamente dos veces al día:

alrededor de las diez y a las cinco de la tarde. El hinduismo y el yoga suministran un método, un higiene del espíritu y del cuerpo. La excelente distribución del trabajo, del descanso y de la contemplación producen unos individuos sanos, robustos y ágiles. En lo que llevan de aislamiento no han padecido enfermedad alguna. Se han hecho al país: en el vocabulario y en el tono les considero ya paisanos míos. No son sacerdotes. No tendrán todavía treinta años. En varias ocasiones han tenido que guiar a grupos de imprudentes desconocedores de la foresta que separa la profundidad de la garganta del Ter de las alturas del Cabrenés. (...) No tengo miedo a sincretismo alguno. A la hora de separarnos sentimos una callada emoción. Yo creo en el valor positivo de este fenómeno religioso.

TEIXIDOR, Pbro. José: "Los nuevos ermitaños de Gerona", a Los Sitios, Viernes, 30 de agosto de 1974, p. 3.

Los Sitios va dedicar als ermitans de Fornils la portada del diari de 30 d'agost de 1974.

75

LOS SITIOS

GERONA CAPITAL

Los nuevos ermitaños de Gerona

Tres anacoretas en las Guillerías desde hace un año

Pagan por el alquiler de las casas: un saco de castañas y un Padrenuestro

Los Sitios va dedicar als ermitans de Fornils la portada del diari de 30 d'agost de 1974.

LOS ERMITAÑOS

El sacerdote de la parroquia de San Mateo, don Juan María Ferrer, nos cuenta que en la zona de Guillerías, a las afueras de Gerona, se encuentran tres ermitaños que viven en total aislamiento. Los tres ermitaños, que se llaman Juan, María y José, son de la orden de los Padres de la Compañía de Jesús. Han pasado los últimos años de su vida en un retiro absoluto, dedicándose a la oración y al estudio de la Biblia. Su alimentación es muy sencilla, basada en pan y verduras. No tienen contacto con el mundo exterior, ni siquiera con los otros miembros de su orden. Según Ferrer, estos ermitaños son muy humildes y sencillos, y su vida es un ejemplo de verdadera espiritualidad.

Los ermitaños de Guillerías son conocidos desde hace años por la zona. Su presencia en la zona de Guillerías se debe a la búsqueda de un retiro absoluto para la vida contemplativa. Los tres ermitaños, que se llaman Juan, María y José, son de la orden de los Padres de la Compañía de Jesús. Han pasado los últimos años de su vida en un retiro absoluto, dedicándose a la oración y al estudio de la Biblia. Su alimentación es muy sencilla, basada en pan y verduras. No tienen contacto con el mundo exterior, ni siquiera con los otros miembros de su orden. Según Ferrer, estos ermitaños son muy humildes y sencillos, y su vida es un ejemplo de verdadera espiritualidad.

Los ermitaños de Guillerías son conocidos desde hace años por la zona. Su presencia en la zona de Guillerías se debe a la búsqueda de un retiro absoluto para la vida contemplativa. Los tres ermitaños, que se llaman Juan, María y José, son de la orden de los Padres de la Compañía de Jesús. Han pasado los últimos años de su vida en un retiro absoluto, dedicándose a la oración y al estudio de la Biblia. Su alimentación es muy sencilla, basada en pan y verduras. No tienen contacto con el mundo exterior, ni siquiera con los otros miembros de su orden. Según Ferrer, estos ermitaños son muy humildes y sencillos, y su vida es un ejemplo de verdadera espiritualidad.

EL GIRONÈS

30

76

A Girona l'eremitisme es va viure tant a dins com a fora de les muralles, i a un ermità es deu l'embranchida dels Àngels, el santuari erigit al cor mateix de les Gavarres.

Extramurs, el paratge més cobejat va ser la carena que atalaia i tanca la ciutat per l'Est, de Torre Gironella al puig Alger. La seva posició estratègica, però, va comportar l'ocupació militar, la construcció de fortificacions, l'estranyament dels ermitans i la posterior destrucció de les ermites en successives accions bèl·liques. El lloc és un mirador panoràmic excepcional. El terrat de la ciutat. Malgrat això, sembla ignot. Són escassos els ciutadans que han passejat enllà de les Pedreres.

La notícia més reculada és de 1433 i es refereix als ermitans de Sant Amador a les Enderrocades. Allà hi visqueren ermitans oriünds de Granada, Nàpols i Barcelona almenys fins al s. XVII. D'altra banda, Santa Maria de les Ermites, edificada per fra Joan Olives (s. XV) va acabar a mans dels caputxins, que la convertiren en un desert eremític que donava continuïtat als precedents de Sarrià i Valls. Aquests framenors visqueren a les Enderrocades i en diferents emplaçaments en etapes successives a remolc dels avatars de les guerres i les conjuntures (1581-1835). En el s. XVII s'acredita, igualment, l'existència d'ermitans a Monticalvari, després substituïda per la capella que

clou el viacrucis. Una altra meravella paisatgística amagada. Val més així davant el perill de les intervencions dels agents del disseny progressiu. Santa Maria del Pilar de Pedret, erigida en començar el s. XVI, va acollir els ermitans agustins fins a les darreries del s. XVIII.

Intramurs de la ciutat es documenta l'existència d'un ermità al primitiu oratori que va donar lloc a l'edificació de Santa Maria dels Dolors, un segle i mig abans de la fundació de la Congregació dels Dolors, propietària actual de l'edifici. En bona lògica la comarca

El camí de les creus de Girona, el Via Crucis instaurat pels caputxins.

supera la capital pel que fa a l'antiguitat i manifestacions del fenomen.

L'any 1276 Joan de Roques i la seva esposa, Ermessenda Oliver, vivien com a donats a Sant Joan de l'Erm (Juià), que més tard acollí les benetes provinents de Santa Coloma de Matella (Sant Iscle d'Empordà). En el s. XIV ja hi havia ermitans a Santa Maria d'Erols (Llambilles), Santa Tecla del Congost (Celrà), i Sant Cristòfol de Raset (Cervià de Ter). En el decurs del següent segle Nicolau Ostia, de la Savoia, era ermità a Sant Vicenç de Roca (Sant Julià de Ramis), Pere

Borrell era donat a Santa Anna (Montfullà), Joan Calic a Santa Maria de Montnegre i un anònim a Sant Menna (Palol d'Onyar). Correspon al s. XVI Sant Miquel del Castellar (llavors de Celrà i a hores d'ara del terme de Girona) i de l'any 1743 Sant Cristòfol del Bosc (Llambilles) i Santa Fe de les Serres (Medinyà).

Els fonaments populars del santuari de la Mare de Déu dels Àngels són tributaris de Martí Llorenç, un ermità portuguès que s'hi va establir l'any 1424.

Sant Joan de l'Erm, ermitori emboscats de les Gavarres (Juià).

Les ermites de Girona

Certs convents caputxins dessecaven els frares mantenint els cadàvers asseguts fins que esdevenien mòdies que s'exposaven a contemplació. A les terres de Girona aquesta pràctica es duia a terme als convents de Figueres i Girona (avui Museu d'Història de la Ciutat, on es pot visitar el dessecador).

En 1707, en la demolición del convento de las Ermitas, los soldados empezaron a ver visiones, luces, cánticos y fantasmas que salían de la sepultura del convento de capuchinos.

(...) El vicario general de Gerona tomó cartas en el asunto, personándose en las sepulturas de las Ermitas, para dar fe de la arbitrariedad de aquellas apariciones. Terminada la guerra de sucesión, todavía algunos oficiales y soldados tenían sus deposiciones juradas en Barcelona y Gerona sobre la autenticidad de los sucesos portentosos percibidos en el derribo de aquel convento de capuchinos.

DE RUBI, OFMCap., P. Basilio: "Los capuchinos en Gerona", a *Estudios Franciscanos*, núm. 66, p. 325-326, Barcelona, 1965.

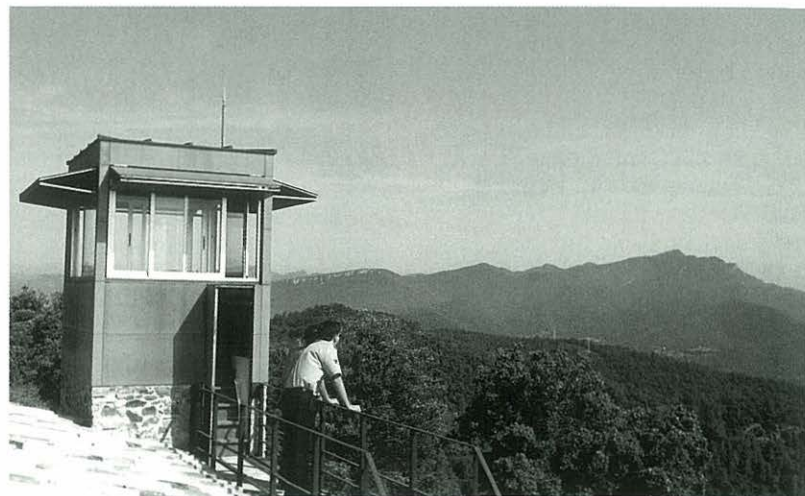
LA VALL DE LLÉMENA

31

78

La primera notícia fa referència a Astruga de Llémena, de Domeny, que es va fer donada al santuari de la Mare de Déu de Calders l'any 1301. En el decurs del segle XIV s'habità la Mare de Déu de la Pietat al mateix Constantins, Sant Bartomeu de Segalars a Sant Gregori, i Santa Afra a Ginestar; en el segle XV, Sant Grau de Tudela i, finalment, en el s. XVII Santa Maria d'Elena (o del Puig de Lena) a la Barroca. La vida eremítica a Sant Grau es va estendre fins a la guerra de 1936-1939.

La majoria varen ser converses, però també hi hagué matrimonis com a deodats i aplegadors. L'any 1346 la coexistència de més d'una donada a Calders va

conduir al conflicte: Guillema de Noguera va denunciar per robatori Elisenda Joana.

La darrera ermitana de Sant Grau va ser Maria Capdevila Roura, de Ginestar. Durant la guerra civil va amagar els objectes de culte i de llavors ençà es conserven a l'església de Sant Gregori. La consuetud parroquial dóna compte de les seves obligacions, com tocar les campanes, tant pel que fa als tocs regulars com per a donar avisos extraordinaris i/o fer el captiri per al sant.

Quan l'ermita de Santa Afra esdevingué un santuari a càrrec d'un capellà custodi es donà el nom d'ermita a l'aplegador. El darrer va ser Josep Massachs

*Reconversió a Sant Grau.
L'espadanya i l'ermita han estat
rellevats per una torre i un bomber
de vigilància contra el foc.*

Esteve, de Can Nualart de les Serres, que va exercir proveït d'una capelleta portàtil fins l'any 1943. Tot i ser coix feia la capta pel Gironès, la Selva i el terraprim d'Empordà. Sobrevivia de la caritat de la gent que li donaven menjar i jaç als porxos i les pallisses, el mateix tracte que es donava a pagès als pobres i rodavons. Llocs d'aixopluc varen ser la Torre de Canet d'Adri, Can Coll de Taiàl o el Mas Riera de Salitja. A Santa Afra només apareixia dues vegades l'any: per l'aplec i Nadal. I llavors passava comptes que eren a mitges entre ell i el santuari. La comptabilitat

Mn. Joaquim Cornellà ha dedicat a Santa Afra tota la seva vida sacerdotal.

assenyala l'any 1939 els ingressos en concepte de capta: varen ser de 508 pessetes, el 13,11% del pressupost. Va acabar els seus dies a l'asil de Pedret i al manicomi de Salt. Mn. Joaquim Cornellà, amb les 3.000 pessetes que tenia el col·lector en el moment de morir, va instituir la fundació pia Massachs (1952-1988), els rèdits de la qual s'aplicaren a dedicar misses en sufragi de l'ànima de qui havia estat el seu baciner. Posteriorment un aplegador del santuari de Montdois (Guilleries) es va comprar una imatge de Santa Afra i es feia passar pel nou aplegador llemenenc. L'impostor va ser detingut per la Guàrdia Civil a Palol de Revardit.

Efectes secundaris

Les altres devocions

Els romiatges que es dirigien als santuaris, a més del caràcter devot, contribuïren a vehicular les relacions veïnals entre parròquies i universitats, i afavorien la festa, sí, però també els mercats matrimonials, tota mena de transaccions comercials o l'increment de deixes a favor del santuari. (...) els romiatges despertaven les suspicàcies de la jerarquia episcopal en tant que eren contemplats com a manifestacions de pietat equívokes i heterodoxes.

PUIGVERT, Joaquim M.: *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*. Eumo Editorial. Vic, 2001, p. 47.

Santa Afra gloriosa

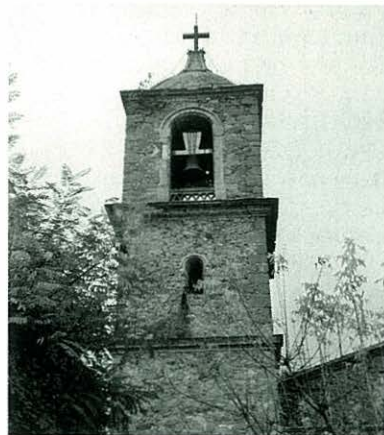
Una curiositat i una maledicció

Es digne de mencionarse que en el día del Aplech passa una cosa rara y providencial. Es el temps en que s'experimenten amb més força els raigs del sol y no obstant el bestiar está al aire lliure quiet y tranquil sense donar cap mena de cossa, verificantse ben bé aquell adagi tant sabut: que "en l'Aplech de Santa Afra, les mosques no piquen". En 1894 el aplegador Joaquim Corominas,

recorreguent la comarca en demanda de limosnes pera el Santuari, en una fàbrica de aquest Bisbat lo maltractaren y se burlaren satànicament de la gloriosa Santa y ell digué "ja vindrà el vostre càstich, d'aquesta fàbrica no quedarà pedra sobre pedra". El cas es que en el mateix any, la fàbrica quedà completament destruïda per un horrorós incendi.

CARBONELL, Lluís: *Breu notícia històrica del Santuari de Santa Afra*. Imp. Llach. Girona, 1931, p. 8 i 33

Campanar de Santa Afra a Ginestar. Ahir ermita, avui santuari llemenenc

EL PLA DE L'ESTANY

32

Maria Augusta dona la benvinguda a la porta de l'ermita, 2003.

80

La notícia més reculada correspon a l'any 1483 i és referida a Lluís Martí, ermità de Sant Sebastià d'Ollers.

El segle XVII és el de major interès. Jaume Gispert, de Sant Llorenç de les Arenes, feia d'ermità a Crespià, tant a Sant Miquel de Roca com a Sant Bartomeu de Basset. També és temps d'ermitans pioners a Sant Mer (Sant Esteve de Guialbes), Sant Miquel ses Vinyes (Serinyà), i Sant Patllari de Pujarnol. Sorprenentment, l'any 1765 el bisbe de Girona va atorgar llicència al batlle de Banyoles per entrar a aquella ermita i empresonar l'ermità si fóra necessari.

La història escrita s'esgota en el s. XVIII amb els ermitans de Sant Roc d'Orfes i Sant Baldiri de Galliners.

La contemporaneïtat, però, atorga un paper de primer ordre a la Vall de Campmajor en la implantació de l'eremitisme postconciliar i immigrat amb dos protagonistes portuguesos: el pare Manel i la Maria Augusta.

El P. Manel Duarte, benedictí de l'abadia de S. Bento de Singeverga, va viure a l'ermita de nova planta que, inspirada en els cànons arquitectònics de la postmodernitat, va bastir al Puig Surroca amb el mecenatge i protecció dels propietaris de la Coma, la finca on el varen

acollir. Per motius de salut i d'edat va retornar al seu monestir originari. Actualment porta una vida retirada a cura dels seus germans de comunitat. L'ermita dalt la muntanya resta el testimoni mut de l'episodi.

Maria Augusta Soares era l'única ermitana reconeguda canònicament al bisbat de Girona en començar el s. XXI. L'any 1992 es va establir a tocar la capella de Sant Natzari. Viu en un minúscul bungalow de fusta que ha posat a l'empara de la Mare de Déu de

Montserrat. Només d'arribar, el veïnatge del romànic i el prefabricat situa el visitant ocasional en una realitat allunyada de romanços i imatges idil·liques. L'advocació delata la seva inculturalització al país, l'aprenentatge de la llengua i els lligams espirituals que manté amb el monestir. D'antuvi amb el P. Estanislau i després amb l'abat emèrit Cassià M. Just.

La Maria Augusta és coneguda, acceptada i respectada com una veïna més per la gent de Sant Miquel. Abans d'arribar al poble havia viscut deu anys com a missionera a l'Àfrica i també havia fet experiència contemplativa i eremítica durant set anys al Mas Blanc de Centelles.

*L'ermitori de Falgons
bastit pel P. Manel, 1994.*

Un lloc en el món

La recerca de la utopia
com a dret inalienable

Els únics que gosen somiar són els profetes, els marginals, els qui, malgrat tots els riscos que això sempre comporta, gosen argumentar contra el "sistema". Els "sistemes" no somien, sinó que es limiten a "reproduir-se".

(...) Segurament amb raó, Nietzsche deia que totes les paraules eren prejudicis. Per això arriba un moment en el qual hom el millor que pot fer és callar i intentar que parli exclusivament el seu possible testimoniatge (tan ambigu i feble com vulgueu), és a dir, tot allò pel qual potser li agradaria viure i morir.

DUCH, Lluís: *L'enigma del temps. Assaigs sobre la inconsistència del temps present.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 243.

Porta una vida pobra i recollida. A dins de l'ermita sempre va descalça. Es manté únicament per les labors que li encarreguen famílies de Banyoles. No té seguretat social, només una assegurança de malaltia contractada a una mútua. Confia en la providència per al retir.

*Sant Miquel
de la Roca.*

LA GARROTXA

33

82

Malgrat l'extensa constel·lació de capelles que poblen aquesta terra, poques són ermitanes. A la Garrotxa l'ermitanisme es pot agrupar a l'entorn de tres eixos: el rastre dels carmelites de l'antiga observança i els caputxins a Olot; Sant Aniol d'Aguja com a epicentre de l'Alta Garrotxa, i el santuari marià de la Salut a tocar el Collsacabra. Una de les singularitats de la ciutat d'Olot és l'emplaçament de l'ermita de Sant Francesc del Montsacopa. En aquella talaia els ordes mendicants varen bastir ermites residencials.

Pel que fa al conjunt comarcal les informacions més antigues són del s. XIV. Concretament, es parla d'una donada, Maria de

Julià Guillaume, batlle de Sant Llorenç de Cerdans, Anton Prat, president del Centre Excursionista de Banyoles, i el tinent Castaño, jefe de línea de la Guàrdia Civil.

Collelldemont, que s'havia lliurat a Sant Simplicí (després Santa Llúcia) de Trienteres a Santa Pau. A Beuda, en aquell mateix temps, hi havia un donat al Salvador de Segueró, i a Lligordà Amador Roure feia d'ermità al Sant Sepulcre de Palera a les darreries del s. XV.

Avançant en el s. XVII hi va haver ermitans al Salvador de Puigalder de Cogolls, Santa Maria del Cós, Santa Maria d'Escales i Santa Bàrbara de Pruneres, on residia el portuguès Pedro de los Reyes l'any 1613.

La darrera època correspon al s. XVIII amb ermitans a les Valls de Bas i de Bianya: Sant Miquel del Mont, Sant Miquel de Castelló (o de Falgars, ara refugi del

GEiEG), i Sant Corneli. També Sant Joan de la Font a Riudaura.

Joan Carbonés va ser el primer ermità de la Mare de Déu de la Salut de Sant Feliu de Pallerols (1646). Precisament, l'historiador Xavier Solà ha reportat la complexitat dels actors en el s. XVIII: l'obreria (dos obrers i el rector de Sant Feliu de Pallerols), l'ermità, el rector resident, l'aplegador, la majordoma, l'hostaler i la seva família, i els beneficiats. Un univers de relacions i rendes.

El Salvador és emplaçat al cim del Puigalder.

L'aplec de Sant Aniol, que és conegut també com el dels Francesos, té anomenada. Marià Vayreda (1853-1903) en va fer memòria a *La Panyalada*. Llavors

ja referia la vinguda en romiatge de la gent dels pobles de l'Alta Garrotxa i del Vallespir. Temps a venir, i ja en el segon franquisme, *monsieur* Julià Guillaume, *maire* de Sant Llorenç de Cerdans i diputat comunista, en va ser un entusiasta que guanyà popularitat per la seva participació regular.

L'anacoreta

L'any 2003 un anacoreta vivia a l'Alta Garrotxa. Per tal de respectar la seva experiència no s'ofereixen dades. Valgui'n el record.

La soledat és poblada de presències; el desert de multituds; el silenci, de sons: com més perfecte és el retir en el qual ens trobem, més contundentment es desencadena el vertigen que arrossega la nostra vida i la vida del món cap a territoris incontrolables. És l'anacoreta, i no el seductor, qui s'exposa a totes les temptacions.

ARGULLOL, Rafael: *El caçador d'instants*. Destino. Barcelona, 1996, p. 102.

Políticament correcte

Una anècdota de *monsieur* Julià

-“Jo me trobi més bé aquí que a París, com vosaltres, suposo, us trobareu millor aquí que a Madrid!” - exclamà de sobte. Una afirmació de catalanitat indiscutible. I en acabar de pronunciar aquells mots emocionats i memorables, va deixar-se endur per l'entusiasme. Es desdiria de qualsevol identificació ideològica o de nacionalitat. Cridà: -“Visca sant Aniol! Visca la Corali! Visca Catalunya!”. Llavors, algú el va tustar dissimuladament, indicant que, entre els assistents hi havia una parella de la Guàrdia Civil, donant-li entenent que l'eufòria sentimental no els semblaria, políticament, massa ortodoxa. L'home, sense perdre la calma i amanyagant la seva barba democràtica, afegí tot seguit, mantenint el mateix to de veu: “... i los de Madrid, també!”.

GRABALOSA, Ramon: “L'aplec a Sant Aniol”, a la *Revista de Girona* núm. 79, p. 182, segon trimestre de 1977.

Col·locació de la campana de Sant Aniol d'Aguja amb les banderes espanyola i francesa, 1962.

ERMITATGES PIRINENCS

34

84

Tot i que a una escala més reduïda respecte al pla, a la muntanya de la Catalunya Vella l'ermitanisme també va arrelar.

Les valls del Ter i del Freser varen acollir la devoció de sant Antoni de Pàdua o de Lisboa de manera excepcional: se li varen dedicar ermites a Camprodon, Ripoll i Ribes. El captiri de Camprodon s'estenia a Molló, Llanars, Rocabruna, Beget i Bolós.

D'altra banda, en el s. XIII es documenten donats a les ermites del Catllar de Ripoll i de Vilallonga. L'abat de Ripoll va imposar als ermitans de la vila unes ordinacions l'any 1637. Jaume Peralt i Jaume del Molí

eren donats a Vilallonga en la segona meitat del s. XVII.

Tanmateix, no és negligible el nombre d'ermites-santuaris radicades als contraforts pirinencs: el Coral al Vallespir, Núria i Montgrony al Ripollès, Vilanova al Capcir, i Font-romeu a l'Alta Cerdanya. Aquest darrer santuari va ser el marc de l'estrena de l'"Himne Cerdà", compost per Francesc Matheu (1851-1938): *fills de la França o de l'Espanya, / tots som germans a Font-romeu*.

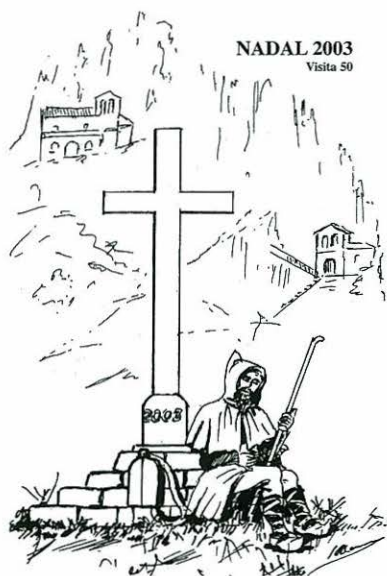
Núria és el gran santuari dels Pirineus Orientals. La llegenda fa recular l'origen amb l'arribada de sant Gil (s. VIII) i la figura determinant de l'ermità Amadeu (s. XI). La història del santuari

La processó del XXV aniversari de la reposició de la Mare de Déu de Montgrony fent via des de la bauma de Mayans cap a Gombren.

La Mare de Déu de Montgrony dalt d'un matxo al pla de l'Espluga (18 de juliol de 1964).

Coberta de la darrera notícia de l'Ermità de Montgrony, 2003.

Transgressió

La ruptura entre la teoria i la praxi

En cuanto a los eremitas que se refugiaban en lo profundo de los bosques para huir del mundo, ninguno ignora ya el papel que jugaron en las roturaciones, en el establecimiento de nuevas rutas, en la asistencia a los caminantes o en la evangelización de las poblaciones rurales. Puede apreciarse la dificultad que existe para juzgar de manera equitativa una espiritualidad que frecuentemente valorizaba, en la práctica, realidades que luego despreciaba en el plano de los principios.

VAUCHEZ, André: *La espiritualidad del Occidente medieval (siglos VIII-XII)*. Ed. Cátedra. Madrid, 1995, p. 46.

registra un episodi sense precedents: el segrest reivindicatiu de la imatge de la Mare de Déu per motius político-religiosos en el tardofranquisme (1967-1972).

Marià Castells i Pinyol, capellà custodi de Montgrony durant cinquanta anys, va editar la publicació anual *L'Ermità de Montgrony* des de 1960 fins a la seva jubilació.

Mn. Marià Castells, custodi de Montgrony de 1954 a 2003 en una imatge de 1984.

De l'ermita a la multinacional

Xavier Oliver Conti (Barcelona, 1948) després d'estudiar econòmiques va entrar a Montserrat com a novici, i hi va conèixer el P. Estanislau, el mestre espiritual dels ermitans catalans contemporanis. Això el va portar a fer experiència de desert durant dos anys al Pirineu i un any més a Camprodon. Fet el discerniment va retornar a la societat civil. Aquell ermità jovençà a hores d'ara ha esdevingut president de l'empresa de comunicació Tiempo/BBDO España, soci del Círculo de Economía, i professor de l'IESE. Amb el seu germà Jordi l'any 1991 varen fundar a Capmany el Celler Oliver Conti, on mantenen quinze hectàrees dedicades al conreu de gewurztraminer, sauvignon blanc, carbernet sauvignon, merlot i cabernet blanc.

Els sants són objecte de culte per les seves virtuts heroiques i miracleses. Els textos que narren la biografia d'aquests mitjancers amb la divinitat constitueixen l'hagiografia que es caracteritza tant per la ingenuïtat i l'emotivitat exagerada com per la seva inversemblança històrica.

Varen ser cabdals la *Vita Sancti Antonii*, escrita per sant Atanasi, i la *Llegenda Àurea*, de Jaume de Voràgine, la traducció catalana de la qual prengué el nom de *Vides de Sants Rosselloneses* (s. XIII).

Ascetes, penitents, verges i màrtirs són les tipologies més reiterades. Mer, Gil i Segimon són els sants ermitans relacionats amb les terres de Girona. La iconografia els identifica amb atributs com barbes, un crani, una cova, un crucifix o una soga al coll.

Sant Antoni abat (del porquet o dels burros) s'ha incorporat amb èxit al folklore dels Països Catalans. Sant Joan és la festa de l'equinocci d'estiu i sant Antoni la de l'hivern. La celebració s'expressa amb la benedicció d'animals domèstics, els Tres Tombs, foguerons, dimonis balladors, setmana dels barbuts, santantonades, cuina, crema del maig, etc.

UN GÈNERE FANTÀSTIC

La literatura feta a cops de llegendari, extravagàncies i religiositat

Son relatos profundamente arraigados en la cultura occidental; dicho de otro modo: conocerlos como parte de nuestro patrimonio narrativo es reconocerse a uno mismo, pues al final, como supieron Flaubert, Buñuel o Cioran, el pecado, el martirio, la sangre, el dolor, el delirio, la culpa, el milagro, la visión, la profecía, la soledad, el

Escenes de l'òpera gospel "La temptació de Sant Antoni", dirigida per Robert Wilson. Festival Castell de Peralada, 2003.

encierro, el ayuno, la tentación y la locura –motivos habituales en el relato hagiográfico– son anhelos que forman parte fundamental del imaginario del hombre. También, pese a que muchos preferían no verlo, del hombre de nuestro tiempo.

AZPEITIA, Javier: "El *Flos sanctorum* desde un enfoque literario", a *Vidas de santos*. Lengua de Trapo. Toledo, 2000, p. XIII

L'HOMENOT I ELS ERMITANS

Josep Pla compta al seu haver amb un article hagiogràfic.

Sant Antoni Abat fou un gran personatge. Si hem de comprendre'l per les maceracions a què sotmeté la seva existència i per les temptacions a què el dimoni l'induí, degué ésser home d'imaginació impetuosa i mòrbida a la vegada. (...) El cenobita tot ho resistí a base de règim. Menjava tan subtilment que es pot dir que vivia

com un àngel. En l'obtenció dels seus magres aliments, hi esmerçà sempre un temps escassíssim, perquè tingué la sort de tenir una complexió molt apropiada a la vida que portava. N'hi haurà prou de recordar que sant Antoni arribà a la respectable edat de cent cinc anys, dels quals en passà vuitanta-cinc en estat de dejuni rigorós i de penitència implacable. No ens ha pas d'estranyar, doncs, que l'eremita arribés a tenir una fama dilatadíssima i que fos el principal promotor del moviment cenobític en el desert d'Egipte. Diuen els autors sagrats que fou la veneració de les corts i dels prepotents, dels tips, en una paraula, i que fou admirat per tots els pobles de l'univers; que fou l'assot dels heretges i el terror dels dimonis, l'ornament de l'Església, la meravella del món i l'estupefacció del segle.

Sant Pau, el primer ermità, perquè realment ho fou havent viscut gairebé sempre a la Tebaida, presentà el cas del solitari recalçant que només es trobava bé quan més solitud l'envoltava i sentia. Tota la vida d'aquest sant home, que visqué més que sant Antoni –car la cèlebre entrevista dels dos cenobites és situada, pels historiadors, tenint sant Pau cent tretze

anys d'edat i sant Antoni més de noranta- està tocada de meravella i de silenci. Diuen els autors que, havent conegut des de molt jove les dolçors de la solitud i els plaers que l'ànima hi experimenta, i caminant un dia a la ventura i com si anés a passeig, mirant les coses que se li anaven presentant amb el tremolor de la tendresa, descobrí, al peu de la muntanya, una gran cova la porta de la qual era tancada amb una pedra. Sentí la curiositat de saber què hi havia a dins i, separant la pedra, es trobà davant d'una espècie de saló al qual servien de sostre unes llargues fulles de palma entreteixides, i en el qual hi havia un fontinyol d'aigües molt cristal·lines que, després de formar un mínuscul rierol, es perdien en la mateixa terra. Es descobriren així mateix molts senyals que indicaven que, en un racó de la cova, hi havien habitat, antigament, alguns misteriosos fabricants de moneda, ja que es veien encara malls, martells, motlles i ferralla diversa, la qual cosa donava a entendre que el lloc degué servir de fàbrica de moneda falsa en temps de Marc Antoni i de la reina Cleopatra. El cert és que la cova agradà a l'ermità i passà en la gruta de les falsificacions monetàries molt temps. Quan tenia gana, prenia uns dàtils de les palmes immediates; quan tenia set la linfa del fontinyol, i, a més, un corb li portava volant, cada dia, mig pa acabat de treure del forn, i per art de prodigi, naturalment. D'on treia el corb, aquest mig pa que portava a l'ermità en la seva solitud eremítica? Avui és innimaginable que un flequer es deixés prendre una ració diària de pa durant tant de temps. Els anys d'oració i de solitud foren molts, massa per a un flequer dels nostres dies, i no crec que el fet fos avui tolerat a cap client de fleca per més olor de santedat que irradiés. Però això no ens ha pas d'estranyar massa. Els temps han canviat moltíssim i les coses de la vida d'aquests barbuts foren regides per la intervenció divina.

PLA, Josep: "La setmana dels barbuts", a la Revista de Palafrugell, núm. 180, p. 15-16, gener de 1977.

SARABAÏTES

35

88

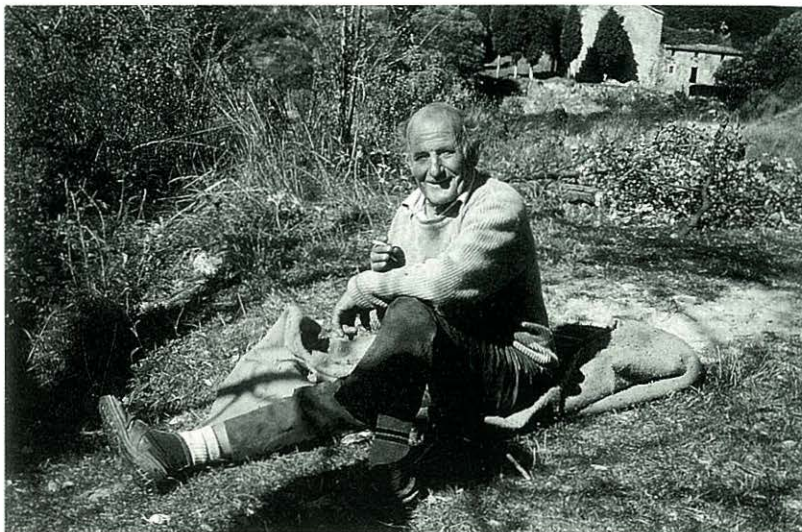
De pobladors de la solitud n'hi ha de moltes menes. Voluntaris o forçosos. Aïllats a l'erm o en el medi urbà. L'estadística espanyola indica que en començar el s. XXI sis milions de persones d'entre 30 i 65 anys viuen sense parella; el 25 % se senten soles, i quatre de cada deu no tenen cap amic. Les famílies estructurades tendeixen a la baixa.

Sant Benet titlla de sarabaïtes els monjos que no segueixen una regla. Un terme que permet aproximar-se als "altres ermitans", una geografia que supera les limitacions canòniques: cristians que resten al marge de la institucionalització, seguidors d'altres confessions, practicants

d'alternatives socials o bé senzillament persones que cerquen la solitud amb independència de tota creença o ideologia.

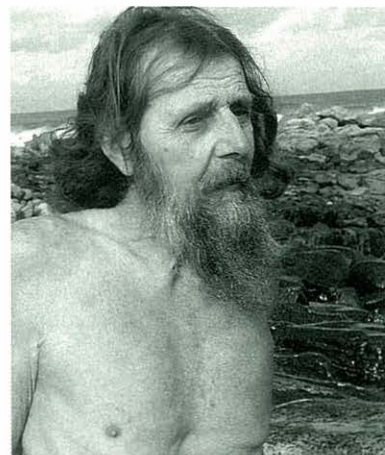
L'any 2003 tres famílies menaven una vida ermitana desregulada i postinstitucional a la diòcesi de Girona: a Sant Julià del Llor, Begudà, i Falgons.

D'altra banda, d'ençà de les darreries del segle XX a la comarca de la Garrotxa s'ha consolidat el mapa del moviment neorural. La seva presència es va implantar en el tardofranquisme i se n'arribaren a comptar fins a una vuitantena de nuclis: primer en forma de comunes autogestionàries i posteriorment en opcions de

En Rodri felix a Talaixà, el seu locus amoenus on ara reposen les seves cendres.

"Man", Manfred Gnädinger davant els efectes del "chapapote" dies abans de morir.

parelles que han contribuït al reobrament i la rehabilitació de pobles i indrets abandonats.

Amb un grau de desenvolupament imprecís i amb diferents experiències de relació amb el veïnat i el poder local, han arrelat grups a indrets com Espinau, Lliurona, el Castell

Cultura del desencís

El retrat d'una tipologia

Ací i allà, són molts els qui, fa tan sols uns trenta anys, foren uns eximis representants de la militància política, religiosa, cultural o sindical, perquè estaven ben convençuts de la realització d'un canvi revolucionari i irreversible de la nostra societat. En aquests temps de "final" que són els nostres, també han sofert l'impacte de l'estetització de la realitat com a anestèsic, tot passant a engrossir, amb les honroses excepcions de rigor, allò que, en un altre indret, he anomenat la "cultura dels ex". Aquesta, en molts aspectes, comporta una voluntat de "retornar a la natura", després que la "història" hagi deixat de posseir en i per ella mateixa la clau de la salvació i de la reconciliació.

DUCH, Lluís: *Llums i ombres de la ciutat*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 186-187.

En Zum

Josep M. (Zum) Boix-Masramon (Barcelona, 1945) l'any 1980 es va establir a Cal Pastoret de la Vall de Campmajor. En Zum és ex-monjo, fill de poeta, germà de l'animador infantil Xesco Boix i nebot de dom Maur, director de *Serra d'Or*. Ara resideix amb la seva muller i fills a les Comaleres de Falgons, des d'on ha publicat *Xerpa* (1985), text d'ensenyament religiós, i *Kinnéret* (1988), una descoberta del seu periple cosmopolita pels EUA i Israel a redós dels salms.

Aquesta primavera farà vint-i-tres anys que a cavall d'una moto Derbi "de paleta" vaig deixar la ciutat (Barcelona) per anar a viure definitivament al camp, a la Garrotxa. A més de la motxilla i de la tenda que carregava a l'esquena, duia amb mi un grapat de projectes bigarrats i una gran il·lusió per forjar un estil de vida diferent. Projectes i il·lusió havien anat creixent i madurant al llarg d'anys i en latituds molt

de Sales, El Trull, Maians, Monars, i Can Barraca, al Ripollès.

Rodrigo Gómez Rodríguez, en *Rodrí*, va esdevenir un cas excepcional. Es va establir amb setanta anys a Talaixà (Montagut), a mitjan anys vuitanta, i hi va romandre sol fins a la mort, l'any 2000.

En Zum amb la família a les Comaleres, 1994.

diverses: comunitats monàstiques, kibbutzim israelians, comunitats alternatives nord-americanes...

Des de llavors, els projectes han hagut de passar per l'indefugible garbell de la realitat. (...) Amb quines paraules resumiria l'experiència? Fascinació, en seria una. Descoberta, sorpresa renovada, unes altres. Creixença, goig de viure, plenitud. I també duresa, dificultats i trencacolls.

(Entrevista abril 2003).

Restaurà dues cases i va mantenir una relació amb el Centre Excursionista d'Olot.

Manfred Gnädinger, *Man*, que des 1961 vivia com un anacoreta a Camelle, va morir el 2002 després de veure perduda pel *chapapote* l'obra de la seva vida: un museu d'escultures en plena Costa da Morte.

ERMITANS DEL S. XXI

36

*Ermitori de Santa Maria
del Bosc (Agullana).*

90

Ahores d'ara dues dones porten endavant experiències de desert a les comarques del Pla de l'Estany i l'Alt Empordà. La primera completament sola, seguint tots els ets i uts. L'altra segons una concepció renovada: comparteix la solitud des de l'acollida. Finalment, cal convenir que com en tot hi ha tantes menes d'ermitans i ermitanes com persones. Cadascun hi posa el seu accent particular. La psicologia i el medi ambient natural i social modelen el caràcter, allò que esdevé genuí.

A Europa és remarcable la vigoria de l'eremitisme urbà, especialment a França. A Alemanya, la Karmelzelle

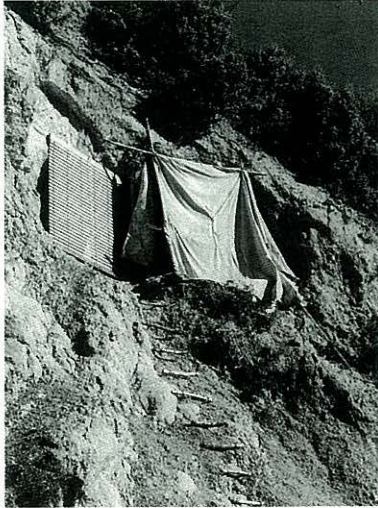
d'Hamburg és un intent d'inculturalització en un barri de diàspora.

Una perspectiva inèdita es va posicionant internacionalment: l'eremitisme de temporada, a

mig camí entre el turisme religiós i l'allotjament rural. Als Països Catalans són els casos de les ermites de lloguer del Desert de les Palmes o

*En Jaume,
l'ermità-hostaler
de les Salines,
2003.*

L'hàbitat d'un anacoreta a Sant Esteve d'Abella de la Conca, 2000.

l'ermitori d'Estellencs. El cas mallorquí narra una certa evolució generacional postconciliar: de la comunitat profètica constituïda per religiosos, sacerdots i laics d'ambdós sexes fins a l'ONG no confessional. De la peripècia de Joan Carretero: jove diocesà, un dels primers objectors de consciència d'Espanya, missioner seglar a l'Argentina i finalment candidat al Nobel de la Pau.

L'eremitisme, un perill?

El poder l'ha catalogat com asocial, rupturista, contestatari i contagiós

Como es bien sabido, el eremitismo entendido en su sentido literal y originario ha aterrado, aterrará y aterrará al poder constituido, sea éste político o religioso. En efecto, la radical negación del mundo que en él subyace constituye al mismo tiempo un no menos frontal rechazo de los intereses generales que hacen posible el funcionamiento del Estado y de la Iglesia comunitaria. En definitivas cuentas, el extremismo de los anacoretas inspiró, salvando las

distancias, el mismo desasosiego que produjo en la sociedad helenística la aparición de los cínicos o en la sociedad occidental el movimiento hippy. El eremitismo, efectivamente, reúne una serie de características atípicas que provocan desasosiego y aun honda preocupación en el resto de la comunidad.

La sociedad pone inmediatamente en estado de alerta todos sus sutiles mecanismos de defensa, poderosísimos, para desvirtuar ese cáncer que atenta contra su propia razón de ser.

GIL, Juan: "La normalización de los movimientos monásticos en Hispania: reglas monásticas de época visigoda", a *Codex Aquilarensis*, núm. 10, p. 8, Aguilar de Campo, diciembre de 1994.

De novel·la

Una decisió de darrera hora

- Pare, en Michelis no vol baixar del cim del profeta Elias; s'hi ha endut la motxilla, l'evangelari de plata i les trenes de la Maiori; s'ha instal·lat a la cel·la de l'antic ermità. "Estic bé aquí", m'ha declarat; "no vull veure homes mai més de la vida; ni bons ni dolents! Viuré i moriré aquí".

El pope mogué el cap, pensívol, i sentencià:

- Tal vegada, estimat amic Kostandis, tal vegada tingui una mica de raó; en tot cas, potser li convé una temporada de solitud. No hem de torbar-lo. Potser aquest és el seu camí; nosaltres seguirem el nostre.

KAZANDZAKIS, Nikos: *El Crist de nou crucificat*. Club editor. Barcelona, 1994, p. 541.

El risc és la barreja del gra de blat i el jull. Poder discriminar entre els ermitans autèntics i els gurús. Les laures eremítiques i les creacions dels "nous moviments religiosos", el nom políticament correcte que reben les sectes en el supermercat de l'espiritualitat macdonalitzada. L'autenticitat i el succedani. La gamma de matisos abasta els apocalíptics i els integrats. Sempre conviuen plegats.

RECERCA I PATRIMONI

37

*Bruno, el fuster voluntari
de l'ermitatge del
castell d'Utrera.*

92

L'Escola Francesca de Roma, dirigida per André Vauchez, és el referent de la recerca històrica de l'eremitisme a Europa. Per la seva banda, la Casa de Velázquez de Madrid ha comptat amb hispanistes especialitzats en l'estudi de les fonts literàries castellanques com Alain Saint-Saëns. Fernando R. de la Flor ha excel·lit en la mateixa temàtica a la Universitat de Salamanca. L'etnografia s'ha sustentat en Gurutzí Arregui al País Basc, Àlvar Monferrer al País Valencià, Salvador Palomar i Montserrat Solà al Priorat, i Joan-Lluís Valls a la Catalunya del Nord. També hi ha les aportacions de medievalistes com Albert Curto i José Luis Martín, de la Universitat de Barcelona, o

Ignasi Moreta en l'estudi dels goigs, a la Universitat Pompeu Fabra. A Portugal cal anotar *Via Spiritus*, la revista d'història de l'espiritualitat de la Universitat de Porto.

L'orde benedictí ha reportat historiadors d'ampli abast, com Jean Leclercq (1911-1993), Garsias M. Colombàs, fundador de les publicacions *Studia Monastica* (1959) i *Yermo* (1963-82), i el ganxó Ernest Zaragoza Pascual.

A Girona, Josep M. Marquès s'ha distingit en la confecció de regests de l'Arxiu Diocesà i la promoció de la col·lecció Sant Feliu, el GESEART, entre la recerca i la intervenció arquitectònica, així com les

aportacions dels estudiosos. En la salvaguarda dels immobles hi han participat les administracions públiques i associacions com el Centre Excursionista de Banyoles i els Amics de l'Alta Garrotxa, a més d'agrupacions locals com els Amics d'Argimon, els Amics de Santa Bàrbara, i els Amics de Santa Llúcia, entre d'altres.

L'Associació Massana d'Argelers és un exemple de conciliació entre recerca, patrimoni i cooperació transfronterera. Es va fundar l'any 1965 per a restaurar l'ermitatge de Sant Llorenç d'Amunt. Acabades les obres

concretaren la continuïtat amb la creació de la revista *Massana* (1968-1995), ara *Annals-Annales*, que manté una relació d'intercanvi amb *l'Esquerda de la Bastida* de la Jonquera.

La gestió ordinària de les ermites és tan diversa com la propietat. Poden pertànyer a particulars, els bisbats, ajuntaments, obreries i fins a persones jurídiques civils per a resguardar aquests béns culturals de la intervenció privada, política i/o eclesiàstica.

El Bisbat de Girona té establert el Patronat de la Mare de Déu

L'ermita de la Pietat de Constantins (Sant Gregori), entre la incúria i l'oblit. (2003).

Panell ceràmic de la façana de Santa Anna de Pontós, un simpàtic testimoni de la restauració.

de Mont i ha creat la Fundació RESAGI per a l'explotació dels equipaments. L'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols manté el Patronat Municipal de l'Ermita de Sant Elm, on intervé l'Associació Amics de l'Ermita i Paratge de Sant Elm. L'Ajuntament de Palafrugell va instituir el Consell Municipal de Sant Sebastià de la Guarda. I l'Ajuntament de Torroella de Montgrí nomena els administradors de Santa Caterina. I la Fundació Mare de Déu de l'Esperança vetlla l'ermita de Cruïlles i tretze dones tenen cura del Patronat de Santa Eugènia d'Avinyonet de Puigventós.

L'antropòleg americà

L'antropòleg valencià narra la sorpresa que es va emportar amb el professor James W. Fernández, de la Universitat de Chicago, en una visita al Desert de les Palmes.

Teresa de Jesús, Joan de la Creu, i els carmelites descalços o calçats: tot un món de metàfores i símbols ("el joc dels trops" com diu el llibre) que forma part de la cultura religiosa, literària, i fins a un cert punt popular, de l'Europa catòlica. El meu amic no n'havia sentit parlar mai: ni sabia què volia dir tot allò, ni d'on venia, ni res. Jo em vaig quedar una mica perplex: el meu amic antropòleg, després de molts anys estudiant les metàfores dels fang del Gabon, n'ha passat molts més estudiant-nos a nosaltres, europeus del sud, i les metàfores nostres. Però no havia sentit parlar mai del Carmel, l'escapulari, el camí de salvació, i altres signes místics i populars que pareix que ja han passat de ser part viva de la gent a pura curiositat ignorada o esotèrica. Un altre fragment de món que s'acaba, i ningú no se n'ocupa. Ni els antropòlegs.

MIRA, Joan F.: *Déus i desastres*. Proa. Barcelona, 2001, p. 172.

Bibliografia

La selecció es pot ampliar amb altres obres dels autors relacionats i els citats. Les bases de dades ISBN, REBIUN, ISOC i TESEO amplien a bastament les referències.

AA.DD.:

- *España eremítica*. Abadía de San Salvador de Leyre, 1970.
- *Primeres jornades monogràfiques Santuaris, ermites i eremites*. Butlletí del Centre d'Estudis de la Plana, núms. 6-7, 1986.

CARRASQUER PEDRÓS, M. Sira; DE LA RED VEGA, Araceli: *Madres del desierto*. Monte Carmelo. Burgos, 2000.

CURTO HOMEDES, Albert: "Notes sobre l'eremitisme català baixmedieval", a *Acta Historica et Archæologica Mediævalia*, 3, p. 71-92, Barcelona, 1982.

DE LA FLOR, Fernando R.: *Barroco. Representación e ideología en el mundo hispánico (1580-1680)*. Cátedra. Madrid, 2002.

FRANCE, Peter: *Hermits: the Insights of solitude*. Chatto & Windus. London, 1996.

MARQUÈS, Josep Maria: *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*. Diputació de Girona, 2000.

MARTÍN BLÁZQUEZ, Ramón: "Actualidad de los Desiertos Carmelitanos. Una cuestión a debate", a *Revista de Espiritualidad*, 246-247, p. 161-179, Madrid, 2003.

MASIP BRACONS, Laura: *Ermitans a la literatura medieval*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

MOLADA PRADAS, Bonifacio: *Eremus. Eremitismo en Mallorca, ayer y hoy*. Congregación de Ermitaños de San Pablo y San Antonio. Palma de Mallorca, 2001.

MUIZON, François de: *Dans le secret des ermites d'aujourd'hui*. Nouvelle Cité. Montrouge, 2001.

PIQUER I JOVER, Josep Joan: *Vida ermitana a Barcelona i als seus entorns. Èpoques tardanes (1386-1913)*. Balmesiana. Barcelona, 1980.

RODRÍGUEZ BECERRA, Salvador (Coord): *Religión y Cultura*. Junta de Andalucía & Fundación Machado. Sevilla, 1999.

SAINT-SAËNS, Alain: *Valets de Dieu, Suppôts du Diable. Ermites et Réforme Catholique dans l'Espagne des Habsbourg (1550-1700)*. Presses Universitaires du Nouveau Monde. New Orleans, 1999.

SAPENA, Carles:
- "Las Batuecas, el desert eremític peninsular", a la *Revista de Girona*, núm. 219, p. 100-106, juliol-agost de 2003.
- "Àngel de les Gavarres, el cartoixà gironí de Parkminster", a la *Revista de Girona*, núm. 221, p. 50-55, novembre-desembre de 2003.

SERRES-BRIA, Roland: *Les Ermitages du Roussillon et leurs Ermites*. Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales. CXE volume. Perpignan, 2003.

ZARAGOZA PASCUAL, Ernest: *Els ermitans de Montserrat*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

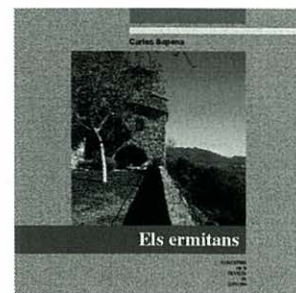
Procedència de les il·lustracions i fotografies

Fotògrafs: Dom Lluís M. de Pont, pàgines 6, 7. Jordi S. Carrera, p. 8, 10, 11, 13, 17, 31, 42, 43, 54, 55, 60, 61, 65 (baix), 67, 68, 69, 77, 83 (dalt), 90 (baix), 93. Carles Sapena, p. 12, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 58, 59, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 90 (dalt). Jordi Ribot, p. 22. Paco Dalmau, p. 44, 45, 65 (dalt), 66. Pere Duran, p. 64. Jordi Soler, p. 76. Miquel Ruiz, p. 78. Joan Fort, p. 80, 81. Josep Aznar, p. 86, 87. Josep Vila, p. 88 (dalt).

Fonts impreses: p. 16 del llibre *Les chartreux: Le Désert et le Monde* (1984); p. 23, de la revista *El Senyal*, 27 (2002); p.

24, 25, Abadia de Montserrat; p. 50, 51 del llibre *Eremus. Eremitismo en Mallorca, ayer y hoy* (2001); p. 56, del llibre *El Pirineu, frontera i porta de Catalunya* (1984); p. 57, de la revista *Terres Catalanes. Pyrénées Roussillon Méditerranée*, 24 (2001); p. 41 Grup Proscenium; p. 82 i 83 (baix) del llibre *50 aniversari del Centre Excursionista de Banyoles*; p. 91 del llibre *Ermites i temples insòlits de Catalunya* (2001).

La resta de materials gràfics forma part del fons documental de l'autor.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Agraïments

Atesa la impossibilitat de citar tots els suports rebuts, agraïm l'ajut de Mercè Gras (Arxiu Provincial dels Carmelites Delcalços de Catalunya i Balears), Josep M. Marquès (Arxiu Diocesà de Girona), Cecília Vives (Biblioteca

Balmesiana), Lluïsa Esparch (Biblioteca de la UdG), i Florenci Crivillé (Museu Etnogràfic de Ripoll). També, és clar, agraïm la cooperació dispensada pels ermitans i ermitanes dels Països Catalans. D'uns i altres, aquest quadern n'és deutor.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Ribes de Freser
Per Miquel Sitjar

Salt
per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les Abadesses
per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya
per J. Murlà Giralt

Capmany
per A. Egea i M. Roig

Gualta
per Ramon Alberch

Platja d'Aro
per Pere Barreda

La Vajol
Albert Juanola

Vilobí d'Onyar
per Dora Santamaria

Vilafant
per J. M. Bernils

Osor
per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys
per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners
per J.T. Grau, J. Mestre i R. Puig

Riells i Viabrea
per J. Collell i C. Escudé

Siurana d'Empordà
per Antoni Egea i David Pujol

Les Lloses
per J. Gordi i R. Llimós

La Vall de Campmajor
per Joan Fort

Santa Pau
per Salvador Reixach

Jafre
per R. Alberch i J. Viñas

Llançà
per Josep Clavaguera

Llanars
per Agustí Dalmau

Llívia
per R. Garriga, M. Vilaseca i J. Vinyet

Riudellots de la Selva
per Elvis Mallorquí (coord.)

Boadella d'Empordà
per David Serra i Busquets

Vilanant
per Pere Borrat i Antoni Egea

Bàscara
per Albert Riera

Cabanes
per Josep M. Bernils

Sant Feliu de Pallerols
per Xavier Solà

Lladó
per Joaquim Tremoleda

Sant Pere Pescador
per Marisa Roig

Castellfollit de la Roca
per Jesús Culebras

Sant Joan les Fonts
per Xavier Valeri

Miànigues
per Pau Viladiu, David Sala

Darnius
per Josep M. Bernils i Mach

Torroella i l'Estartit
per Antoni Roviras i Enric Torrent

La Bisbal
per Jordi Frigola i Arpa

Fortià
per Erika Serna i Joan Serra

Guies

Darrers títols publicats

Els volcans
per Josep M. Mallarach

Els indians
per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós
per Josep Clara

Cristians de Girona
per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles
per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol
per M. Gil

Els maquis
per J. Clara

Els monuments megalítics
per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme
per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica
per Andreu Bover

La farga
per Jordi Mascarella

Castells vius
per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca
per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia
per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants
per Josep Clara

La tramuntana
per J. M. Dacosta i X. Febrés

El Montseny
per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat
per M. Pous i J. Callol

El periodisme
per Lluís Costa

Els glacials
per Jordi Fernández

L'excursionisme
Per Jordi Dalmau

La Girona dolça
per J. V. Gay i N. Puigdevall

Les campanes
per Carles Sapena

La ciutadella de Roses
per C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig

El teatre
per Pep Vila

Els museus
per G. Alcalde i J. M. Rueda

Els refugiats
per Mercè Borràs

Per les esglésies
per J. M. Marquès

Les Guillerries
per Emili Rams i Josep Tarrés

El modernisme
per Pilar Soler

El contraban
per M. Aguilar, J. Maymí, J. Ros i X. Turró

Els centres d'estudis
per Carles Sapena

Cementiris i sepelís
per Dolors Grau

Balnearis i aigües minerals
per J. Ferrer i J. V. Gay

Els molins
per Lúcia Donat i Xavier Solà

ANNEX GLOSSARI

Tant la fenomenologia eremítica com la religiosa són dipositàries d'un lèxic consubstancial que s'ha anat fixant per la tradició i el dret. Un seguit de paraules clau codifiquen els significats que en determinats supòsits s'enriqueixen amb una varietat d'accepcions.

Anacoreta
Del grec *'ανᾶ* –*anà*– (de baix a dalt) i *χωρέω* –*khoreo*– (retirar-se). Persona que exercita una forma de vida aïllada en un espai natural. Sovint es reserva el terme per als ascetes del desert.

St. Antoni abat

Aplega

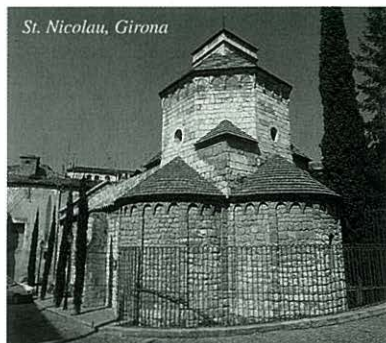
Capta. Els aplegadors o questors mendicaven almoïna per a algun santuari o capella. Aquesta pràctica també la feren alguns ermitans.

Sta. Caterina del Montgrí

Capella

Sacellum. Construcció de proporcions relativament modestes destinada al culte.

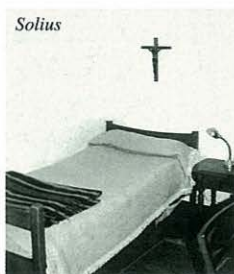
Cartoixa

Nom que identifica el cenobi dels cartoixans i el seu mateix orde. Deu l'origen al lloc de la primera fundació: *Chartreuse*.

Cel·la

Cambra o estada pròpia d'ermitans, monjos, freres, religiosos i reclusos.

Cenobita

Del grec *koinós* (comú) i *bios* (vida). El monjo que viu en comunitat en un cenobi, el monestir.

Cilici

Estri de mortificació corporal. Teixit fet amb pèls de cabra. El nom ve de Cilícia (sud d'Àsia Menor) on va néixer sant Pau, que es guanyava la vida fent aquest teixits. Les cadenetes amb punxes s'anomenen impròpiament cilicis.

Clausura

Part d'un monestir, convent o casa religiosa reservada exclusivament als membres de la comunitat. Se'n distingeixen la comuna, la monàstica i la papal.

Codi de dret canònic

Cos legal que regula la vida de l'Església catòlica. El vigent data de 1983. Els articles es denominen canons.

Convent

Edifici on habiten membres d'ordes mendicants. Per extensió, casa de religiosos/es.

Deixuplines

Estri de mortificació corporal. Són fetes amb cordes o de metall i s'apliquen en forma d'assots.

Desert

Lloc remot i/o aïllat dels nuclis habitats on es manté una vida de retir assossegada.

Donat/da - Oblat/da

Laic, home o dona, que s'ofereix al servei d'un lloc de culte, comunitat o hospital. Els donats ermitans podien ser solters o casats. Els que

Hàbit

Indumentària pròpia del clegat i els religiosos. Vestit identificatiu. Després del Vaticà II se n'ha reservat l'ús a les funcions litúrgiques i la vida interna de les comunitats.

Monjo de Montserrat

Laic

En l'àmbit religiós, persona no pertanyent al clergat. Seglar. Existeixen instituts laicals dedicats a la vida religiosa activa.

Llec

Monjo o frare no clergue. Reberen el nom de conversos, actualment germans. A

Cuiner de Poblet

diferència dels membres de cor -els pares- se'ls atribuïen les feines materials.

Monaquisme

Expressió de vida religiosa comunitària present en moltes religions. Sistema de vida propi dels monjos i les monges.

Monjos de Solius

Monestir

Edifici on habiten monjos o monges. Simbòlicament s'identifica com a jardí i com a presó. La vida de comunitat pren com a eix el claustre, al voltant del qual hi ha els llocs de vida comunitària: església, sala capitular i refector.

St. Quirze de Colera

Monjo/a

Membres d'ordes monàstics. Persona que ha emès vots, viu en comunitat sota la direcció d'un abat, abadesa o prior/a, professa una regla i porta una

vida dedicada al culte i el treball (*ora et labora*).

Fra Gilbert, Solius

Oratori

Oratorium. Lloc de culte restringit a una comunitat religiosa o grup de fidels.

Sta. Maria del Bosc

Pelegrí

Hoste, visitant.

Penitent - Reclús

Nom que reberen a l'Edat Mitjana els homes i dones que

Gravat, s. XVII

adoptaven una vida separada de la societat, que es caracteritzava per l'empresonament voluntari i l'exercici de pràctiques de mortificació rigoroses.

Priorat

Comunitat monàstica regida per un prior que està adscrita a una abadia tutelar. Els lligams filials i/o federatius poden prendre formes distintes.

Profà

El que és aliè a l'esfera del sagrat.

Regla

Norma de vida espiritual i comunitària que guia les persones que han fet professió religiosa. Es vincula a les constitucions que estableixen un marc institucional. Les més esteses són les de Sant Benet, Sant Agustí i Sant Francesc d'Assís.

Sagrat

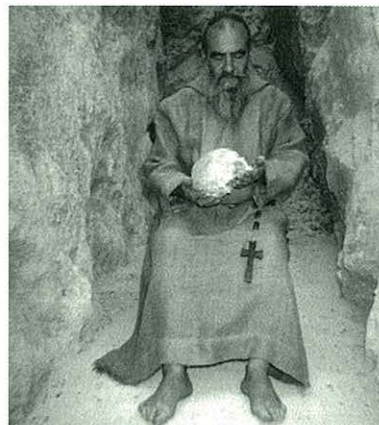
Tot allò relacionat amb el culte: persones, llocs i objectes. Extensivament s'associa a situacions que inspiren inviolabilitat o un gran respecte.

Sta. Caterina del Montgrí

Santuari

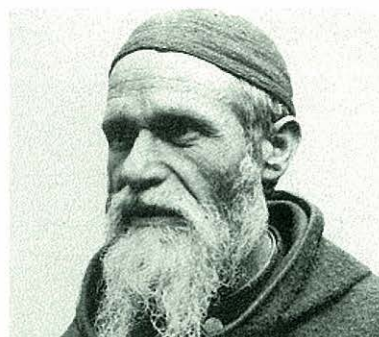
Sanctuarium. Espai sagrat on s'acudeix en pelegrinatge per motius de devoció. Lloc privilegiat d'expressió de la religiositat popular. Poden ser diocesans, nacionals o internacionals.

L'ermità de Benigànim

Vots

Compromisos de la professió religiosa. Poden ser temporals (simples) o definitius (solemnes). Els tres vots tradicionals són els de pobresa (comunitat de béns), castedat (celibat) i obediència (fraternitat responsable). En certs ordes es formulen d'una altra manera i tenen més abast: estabilitat en el monestir, obediència, que inclou els compromisos de pobresa i castedat, i conversió de costums.

Ermità mallorquí (†1906)

contreien el compromís amb un orde monàstic rebien el nom d'oblats. Una certa prolongació contemporània ve donada per la vinculació de laics regulars o seculars. Dels donats al servei d'hospitals perviu la funció d'*hospitaleiro* als albergs del camí de Sant Jaume de Galícia.

Eremitisme

Forma de vida contemplativa que es practica individualment o en comunitat, allunyada de la freqüentació en un espai *ad hoc*.

Gravat, s. XVII

Ermitori/ermitori - Laura

Colònia d'ermites. Conjunt de cel·les o habitacles dispersos habitats per ermitans o ermitanes amb un règim d'organització i serveis comuns.

Camaldoli

Ermita

Capella que custodia un ermità o ermitana.

St. Baldiri, Cadaqués

Ermità/ana

Eremita. Persona que mena una vida solitària basada en la pregària i el treball en una ermita, amb professió de vots i sota la disciplina del bisbe diocesà.

Ermitanisme Eremitisme funcional entès com un ofici operatiu al servei d'un ermitatge. Manté un paral·lel amb la tasca del sagristà.

Ermitanes de Sta. Bàrbara, 1922

Església.

Ecclesia. Temple que alberga l'assemblea cristiana per a practicar el culte diví. Es distingeixen per la dignitat i els drets. Gaudeixen de títol propi.

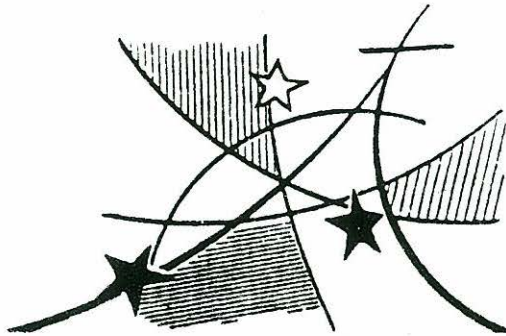
Llorà

Frare

Membre d'un orde mendicant. El guardià és el superior d'una fraternitat franciscana masculina.

P. Valentín
de San José,
OCD
(1896-1989)

L'eremitisme ha estat una manifestació contracultural. Un fenomen de contestació radical caracteritzat per la identitat de la negació, l'anonimat i el rebuig del materialisme. L'estratègia per a reduir la subversió de l'*Anakhoresis* va consistir a neutralitzar el fons amb la forma: la institucionalització. Tanmateix, una imatge excessivament literaturitzada ha coadjuvat a difuminar i confondre el sentit original.

Exclosos voluntaris en la societat de
tostemps, els ermitans i les ermitanes
menen una vida minoritaria, simple i
pacífica, caracteritzada per la soledat, la
renúnciació i el conreu d'allò transcendent.
Aquest quadern proposa una lectura social
del fenomen, alhora que ressegueix la
geografia eremítica del nord-est català.

Carles Sapena i Aznar (Sant Joan de
Palamós, 1958) és graduat social i
màster en gestió cultural per la
Universitat de Barcelona. Gestor de la
Diputació de Girona, des de 1982 treballa en
els àmbits de la recerca local, la
comunicació cultural i la cooperació
solidària. En aquesta col·lecció ha publicat
Els centres d'estudis, Les campanes i, amb
Rosa Maria Medir, Palamós.

ISBN 849518763-9

9 788495 187635

GUIES

Diputació
de Girona

Caixa de Girona